

**T.C.**  
**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**  
**EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**  
**ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM**  
**DALI**  
**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**DİVAN ŞAİRİNİN YETİŞMESİNDE VE EĞİTİMDE**  
**HÂMÎ-ŞAİR VE USTA-ÇIRAK İLİŞKİSİ**

**İskender ULAŞ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**  
**Doç. Dr. Kemal KAHRAMANOĞLU**

**KONYA-2017**



**T.C.**  
**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**  
**EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**  
**ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM**  
**DALI**  
**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**DİVAN ŞAİRİNİN YETİŞMESİNDE VE EĞİTİMDE**  
**HÂMÎ-ŞAİR VE USTA-ÇIRAK İLİŞKİSİ**

**İskender ULAŞ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**  
**Doç. Dr. Kemal KAHRAMANOĞLU**

**KONYA-2017**



T.C.  
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ  
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü  
BİLİMSEL ETİK SAYFASI



Adı Soyadı	İSKENDER ULAŞ	
Numarası	138308041002	
Öğrencinin	Ana Bilim / Bilim Dalı	ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR ANA BİLİM DALI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
Tezin Adı	DİVAN ŞAİRİNİN YETİŞMESİNDE VE EĞİTİMİNDE HÂMİ-ŞAİR VE USTA-ÇIRAK İLİŞKİSİ	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

  
İskender ULAŞ



T.C.  
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ  
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü



**YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU**

Adı Soyadı	İSKENDER ULAŞ	
Numarası	138308011002	
Öğrencinin	Ana Bilim / Bilim Dalı	ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
	Programı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI
Tez Danışmanı	DOÇ. DR. KEMAL KAHRAMANÖZÜLÜ	
Tezin Adı	BİVÂN ŞÂİRİNİN YETİŞMESİNDE VE EĞİTİMİNDE HÂNÎ-ŞÂİR VE USTA-GİRÂK İLİŞKİSİ	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan BİVÂN ŞÂİRİNİN YETİŞMESİNDE VE EĞİTİMİNDE HÂNÎ-ŞÂİR VE USTA-GİRÂK İLİŞKİSİ başlıklı bu çalışma 13...../11...../2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oyların çoğunluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
- Doç. Dr. Kemal Kahramanoğlu		
- Doç. Dr. Sevrin Tunç		
- Yrd. Doç. Dr. Gülsin Koca		

## ÖN SÖZ

İnsanoğlu dünyaya geldiği andan itibaren temel ihtiyaçlarını karşılarken öte yandan ruhunun ihtiyacı olan sanat ile uğraşmaya başlamıştır. Dünyadaki bütün insan toplulukları, kavimler, milletler, devletler sanatın herhangi bir şubesiyle uğraşmış ve sanatçıyı desteklemiştir. Bu ilgi de sanatın gelişmesini ve sanatçının yetişmesini sağlamıştır.

Dünya siyasî tarihinin en güçlü devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti'nin yöneticileri de diğer hanedanlarda olduğu sanat ile yakından ilgilenmiştir. Padişahlar, şehzadeler şiir yazmış hatta birçoğu divan tertip etmişlerdir.

Osmanlı Hanedanı'nda şiirin dışında, diğer sanat dallarıyla da ilgilenen yöneticiler vardır. Bazı padişahlar müzik ile ilgilenmiş, Türk müziğine çeşitli makamlar kazandırmışlardır. Yapmış oldukları bestelerle günümüze kadar isimlerini yaşatan padişahlar, Türk sanat tarihinde yerlerini almışlardır.

Patrimonyal özellik gösteren Osmanlı Hanedanı'nın dışında Batı ve Doğu toplumlarında da yöneticilerin sanatçılarla yakın ilişki kurduğu bir gerçektir. Avrupa'da birçok yönetici, bizzat sanatçıyı desteklemiş ve onun önünü açacak çalışmalar yapmıştır. Dünya sanat tarihinin yıldızları olarak kabul edilen Michelangelo, Raphael, Titian, Da Vinci, Holbein, Shakespeare, Mozart, Bach gibi sanatkarlar ya doğrudan krala bağlı olarak saray için çalışmış ya da devrin siyasetinde söz sahibi olan yönetici konumundaki ailelerin himayesinde mesleklerini icra etmişlerdir.

Hâmîlerin destekleri Batı'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de sanatçıların gelişmesine, eğitimlerine katkı sağlamıştır. Hâmîden aldığı câize ile hem geçimini sağlamış hem de 'marifet iltifata tabidir' anlayışınca mânevî olarak ödül alan sanatçı; yeni anlayış, yeni duyuş ve yeni form arayışına girmiştir.

Divan şairinin yetişmesinde önemli olan unsurlardan biri de, daha çok âşık edebiyatında gelenek halini almış 'usta-çırak' ilişkisidir. Genç şairler, usta şairlerden eğitim alarak kendi özgün şiir anlayışlarını ortaya koymuşlardır.

Divan şairini, şiir alanında geliştiren uygulamalardan biri de ‘nazîre’ yazma geleneğidir. Nazîre, şairlerin adeta uygulama dersidir. Bu gelenek, şairin kendisine usta bir şair seçerek onun şiiri üzerinde çalışmalar yaparak kendisini geliştirmesine katkı sağlamıştır.

Bu tez çalışmasında, Osmanlı Devleti’nde şairlerin eğitime ve gelişmesine katkı sağlayan gelenekler, uygulamalar ortaya konulmaya çalışıldı. Çalışma hazırlanırken; başta Halil İncılık’ın yazdığı ‘Şair ve Patron’ olmak üzere, Tuba Işınsoy Durmuş’un yazdığı ‘Tutsan Elini Ben Fakirin’, Kemal Kahramanoğlu’nun yazdığı ‘Modernliğin Gölgesinde Divan Şiiri’, Kadir Güler ve Kerim Yaşar’ın yazdığı ‘Divan Şiirinde Câize’, Haluk İpekten’in yazdığı ‘Divan Edebiyatında Edebî Muhitler’ isimli eserlerden ve kaynakçada belirtilen diğer eserlerden istifade edildi. Alıntı yapılan ve atıfta bulunulan eserler, kaynakça bölümünde belirtildi. Eserlerin yazarlarına teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın her safhasında beni yönlendiren danışmanım Doç. Dr. Kemal Kahramanoğlu’na teşekkür ederim.

Edebiyata, sanata ve bilime gönül vermişlere teşekkürü bir borç bilirim.

İskender ULAŞ

2017-Konya



T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ  
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü



Öğrencinin

Adı Soyadı	İSKENDER ULAŞ
Numarası	138308041002
Ana Bilim / Bilim Dalı	ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Tez Danışmanı	DOÇ.DR. KEMAL KAHRAMANOĞLU
Tezin Adı	DİVAN ŞAİRİNİN YETİŞMESİNDE VE EĞİTİMİNDE HÂMÎ-ŞAİR VE USTA-ÇIRAK İLİŞKİSİ

### ÖZET

İnsanoğlu dünyaya geldiği andan itibaren temel ihtiyaçlarını karşılarken öte yandan ruhunun ihtiyacı olan sanat ile uğraşmaya başlamıştır. Dünyadaki bütün insan toplulukları, kavimler, milletler, devletler sanatın herhangi bir şubesiyle uğraşmış ve sanatçıyı desteklemiştir. Bu ilgi de sanatın gelişmesini ve sanatçının yetişmesini sağlamıştır.

Yöneticilerin sanatçılarla yakın ilişki kurduğu bir gerçektir. Avrupa’da birçok yönetici bizzat sanatçıyı desteklemiş ve onun önünü açacak çalışmalar yapmıştır. Başta Michelangelo, Shakespeare, Mozart, Bach gibi sanatkârlar yönetici konumdaki ailelerin himayesinde mesleklerini icra etmişlerdir.

Hâmîlerin destekleri Osmanlı Devleti’nde de sanatçıların gelişmesine, eğitimlerine katkı sağlamıştır. Hâmîden aldığı câize ile hem geçimini sağlamış hem de ‘marifet iltifata tabidir’ anlayışınca manevi olarak ödül alan sanatçı yeni anlayış, yeni duyuş ve yeni form arayışına girmiştir.

Divan şairinin yetişmesinde önemli olan unsurlardan biri de, daha çok âşık edebiyatında gelenek halini almış ‘usta-çırak’ ilişkisidir. Genç şairler, usta şairlerden eğitim alarak kendi özgün şiir anlayışlarını ortaya koymaktadırlar.

Divan şairini, şiir alanında geliştiren uygulamalardan biri de ‘nazîre’ yazma geleneğidir. Nazîre, şairlerin adeta uygulama dersidir. Bu gelenek, şairin kendisine usta bir şair seçerek onun şiiri üzerinde çalışmalar yaparak kendisini geliştirmesine katkı sağlamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Hâmî, şair, sanat, şiir, eğitim, yetiştirme, koruma, câize, usta, çırak.





T.C.

**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**  
**Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü**



Öğrencinin	Adı Soyadı	İSKENDER ULAŞ
	Numarası	138308041002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. KEMAL KAHRAMANOĞLU
Tezin İngilizce Adı	A MASTER-APPRENTICE AND TUTELAR-POET RELATIONSHIP IN DEVELOPMENT OF AN OTTOMAN POET	

### SUMMARY

From the moment the human being was born, while they were meeting their basic needs, they started to deal with the art that their spirit need. All human communities in the world, tribes, nations, states dealt with any branch of art and supported the artist. This interest let the development of art and growing up the artist.

It is a fact that the directors have a close relationship with the artists. Many managers in Europe personally supported the artist and did some works to pave his/her way. Mainly the artist like Michelangelo, Shakespeare, Mozart, Bach pursued their arts under the care of executive families.

The supports of tutelar contributed the develop ment of artist and their educations in the Ottoman Empire, too. With the reward, recieved from the tutelar, they both lived off and the artist having a moral reward by the understanding of 'skill is liable to the compliment.' was in a search of new understanding, new perception and new shape.

One of the important points in the development of a Ottoman poet is master and apprentice relationship which is mostly traditionalized in minstrel literature. Young poets reveal their own sense of poetry by taking education from their master poets. One of the implementations that developed the Ottoman poets in poetry is also the tradition of writing paralel, called nazîre. Nazîre is almost a practice lesson for the poets. This tradition contributes to the poets to develop themselves by choosing a master poet and studying on his poetry.

**Key words:** Tutelar, poet, art, poetry, education, educate, care, reward, master,apprentic.

## KISALTMALAR

H.z. : Hazreti

İ. ö. : İsa'dan önce

M. ö. : Milattan önce

Vb. : Ve benzeri

Vd. : Ve diğeri

Vs. : Vesaire

Yy. : Yüzyıl

## İÇİNDEKİLER

<b>BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....</b>	<b>ii</b>
<b>TEZ KABUL FORMU.....</b>	<b>iii</b>
<b>ÖN SÖZ.....</b>	<b>iv</b>
<b>ÖZET.....</b>	<b>vi</b>
<b>SUMMARY.....</b>	<b>vii</b>
<b>KISALTMALAR.....</b>	<b>viii</b>

## GİRİŞ

<b>PATRİMONYAL YAPI VE SANAT EĞİTİMİ.....</b>	<b>1</b>
Avrupa Devletinde Patrimonyal Yapı.....	1
İslam Devletlerinde Patrimonyal Yapı.....	3
Osmanlı Devletlerinde Patrimonyal Yapı.....	6

## BİRİNCİ BÖLÜM

<b>1.DİVAN ŞİİRİNDE PATRONAJ.....</b>	<b>8</b>
1. 1. Osmanlı'da Sanatta Yeterlilik ve Edebî Hâmîlik Geleneği.....	8
1. 2. Osmanlı'da Hâmîlik Sistemine Eleştiri.....	11
<b>2.DİVAN ŞİİRİNDE PATRON TİPLERİ VE ŞAİR.....</b>	<b>12</b>
<b>2. 1. Patron Olarak Padişah .....</b>	<b>12</b>
2. 1. 1. Yıldırım Bâyezid.....	15
2. 1. 2. Sultan II. Murad.....	15
2. 1. 3. Fatih Sultan Mehmed.....	16
2. 1. 4. Sultan II. Bâyezid.....	16
2. 1. 5. Yavuz Sultan Selim.....	17
2. 1. 6. Kânûnî Sultan Süleyman.....	18
2. 1. 7. Sultan II. Selim.....	18
2. 1. 8. Sultan III. Murad.....	19

2. 1. 9. Sultan III. Mehmed.....	19
2. 1. 10. Sultan I. Ahmed.....	20
2. 1. 11. Genç Osman.....	20
2. 1. 12. Sultan IV. Murad ve Sonraki Padişahlar.....	21
<b>2. 2. Patron Olarak Şehzade.....</b>	<b>23</b>
2. 2. 1. Şehzade Cem.....	24
2. 2. 2. Şehzade Abdullah.....	25
2. 2. 3. Şehzade Selim.....	26
2. 2. 4. Şehzade Bâyezid.....	26
2. 2. 5. Şehzade Ahmed.....	28
2. 2. 6. Şehzade Mustafa.....	29
2. 2. 7. Şehzade Korkud.....	29
2. 2. 8. Şehzade Mahmud.....	30
2. 2. 9. Şehzade Süleyman.....	31
2. 2. 10. Şehzade Mustafa.....	31
2. 2. 11. Şehzade Mehmed.....	32
2. 2. 12. Şehzade Selim.....	32
2. 2. 13. Şehzade III. Murad.....	34
<b>2. 3. Patron Olarak Devlet Adamları.....</b>	<b>34</b>
2. 3. 1. Defterdar İskender Çelebi.....	35
2. 3. 2. Mahmud Paşa.....	42
2. 3. 3. Müeyyездâde Abdurrahman Çelebi.....	44
2. 3. 4. Tacizâde Cafer Çelebi.....	45
2. 3. 5. Pir Mehmed Paşa.....	46
2. 3. 6. İbrahim Paşa.....	47
2. 3. 7. Kemalpaşazâde.....	50

2. 3. 8. Kazasker Kadı Efendi.....	50
2. 3. 9. Rüstem Paşa.....	52
2. 3. 10. Seydi Ali Reis.....	52
2. 3. 11. Celalzâde Mahmud Çelebi.....	54
<b>2. 4. Kadın Şairler ve Patron.....</b>	<b>54</b>
2. 4. 1. Zeynep Hâtun.....	56
2. 4. 2. Mihrî Hanım.....	56
2. 4. 3. Ayşe Hubbâ Hanım.....	57
2. 4. 4. Tûtî Kadın.....	57
2. 4. 5. Nisâyî.....	57
2. 4. 6. Afife Kadın.....	57
2. 4. 7. Leylâ Hanım.....	59
2. 4. 8. Şeref Hanım.....	60
<b>3. ŞAİRİN TAVRI.....</b>	<b>61</b>
3. 1. Medhiye .....	61
3. 2. Hiciv .....	63
<b>4. PATRONUN TAVRI.....</b>	<b>65</b>
4. 1. Olumlu Tavır.....	65
4. 2. Olumsuz Tavır.....	66
<b>5. ESERLERİN HÂMÎYE TAKDİM EDİLMESİ.....</b>	<b>68</b>
<b>6. HÂMÎYE SUNULAN ESERLERDEKİ SANAT.....</b>	<b>68</b>
6. 1. Benzetme.....	69
6. 1. 1. İskender.....	69
6. 1. 2. Hüsrev.....	70
6. 1. 3. Aristo.....	71
6. 1. 4. Cemşîd.....	71

6. 1. 5. Dârâ.....	72
6. 1. 6. Behrâm.....	73
6. 1. 7. Âsaf.....	74
6. 1. 8. Efrasiyâb.....	74
6. 1. 9. Keyhüsr.....	75
6. 1. 10. Rüstem.....	75
6. 1. 11. Nerîmân.....	76
6. 1. 12. Sâm.....	76
6. 1. 13. Kahraman.....	77
6. 1. 14. Kistrâ.....	77
6. 1. 15. Gîv.....	77
6. 1. 16. Süleyman.....	78
6. 2. Mübalağa.....	78
6. 3. Telmih.....	79
<b>7. ESERLERDE HÂMÎLERİN DİLE GETİRİLEN ÖZELLİKLERİ.....</b>	<b>80</b>
7. 1. Yönetim Gücü.....	80
7. 2. Cömertliği.....	81
7. 3. Kahramanlığı.....	82
7. 4. Adaleti.....	83
7. 5. Hâmîliği.....	84
7. 6. Dindarlığı ve Dini Yayması.....	85
7. 7. Yaratılış Güzelliği.....	86
7. 8. Zekiliği.....	88
7. 9. Şairliği.....	88
<b>8. ŞAİRLERİN HÂMÎDEN İSTEKLERİ.....</b>	<b>89</b>
8. 1. Hâmîlik İsteği.....	89

8. 2. İhsan İsteği.....	89
8. 3. Bağışlanma İsteği.....	90
8. 4. Para İsteği.....	91
8. 5. Mansıb İsteği.....	92
8. 6. Ulûfe İsteği.....	93
8. 7. Kâtiplik İsteği.....	94
8. 8. Kethüdalık İsteği.....	94
8. 9. Kadılık İsteği.....	95
8. 10. Sancak İsteği.....	95
8. 11. Diğer İstekler.....	96
<b>9. şAİRLERİN HÂMÎYE şİKÂYETLERİ.....</b>	<b>97</b>
9. 1. Hâmînin İlgisizliğinden şikâyet.....	97
9. 2. Fakirlikten şikâyet.....	99
9. 3. Câize Almamaktan veya Câizenin Kesilmesinden şikâyet.....	99
9. 4. Ulûfenin Kesilmesinden şikâyet.....	100
9. 5. Yöneticilerden şikâyet.....	100
9. 6. Felekten şikâyet.....	101
9. 7. Borçlarını Ödeyememekten şikâyet.....	102
9. 8. Görev ve Makamı Beğenmemeden Dolayı şikâyet.....	103
<b>10. KEREM KASİDELERİ VE PATRONAJ.....</b>	<b>104</b>
10. 1. şeyhî ve Kerem Kasîdesi.....	105
10. 2. Ahmed Paşa ve Kerem Kasîdesi.....	106
10. 3. Cem Sultan ve Kerem Kasîdesi.....	107
10. 4. Behiştî Ahmed Sinân Çelebi ve Kerem Kasîdesi.....	108
10. 5. Necâtî Bey ve Kerem Kasîdesi .....	109
10. 6. Hayâlî Bey ve Kerem Kasîdesi.....	110

10. 7. Gelibolulu Âli ve Kerem Kasîdesi.....	111
--	-----

## İKİNCİ BÖLÜM

### 1. USTA-ÇIRAK İLİŞKİSİ.....112

1. 1. Usta-Çıracak İlişkisinin Divan Edebiyatındaki Yeri.....	112
1. 2. Usta- Çıracak İlişkisinde Edebî Mekânlar.....	116
1. 2. 1. Padişah Sarayları.....	117
1. 2. 2. Şehzade Sarayları.....	117
1. 2. 3. Şair Meclisleri.....	118
1. 3. 4. Dükkânlar.....	119

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 1. HÂMÎ İÇİN YAZILAN ŞİİR ÖRNEKLERİ.....120

1. 1. Leylâ Hanım'ın Hâmîsi İçin Yazdığı Şiir.....	120
1. 2. Nâilî'nin Hâmîsi İçin Yazdığı Şiir.....	122
1. 3. Figânî'nin Hâmîsi İçin Yazdığı Şiir.....	124
1. 4. Hâyâlî Bey'in Hâmîsi İçin Yazdığı Şiir.....	127
1. 5. Nâdirî'in Hâmîsi İçin Yazdığı Şiir.....	130

### SONUÇ.....135

### KAYNAKÇA.....136

### ÖZGEÇMİŞ.....143



## GİRİŞ

### PATRİMONYAL YAPI VE SANAT

Patrimonyalizm, kavram olarak Max Weber'in siyâset ve sosyoloji bilimine kazandırdığı bir sözcüktür. Patrimonyalizmi kısaca, monarşik düzen olarak tanımlamak mümkündür. Monarşi ise tanım olarak tek bir kişi tarafından devletin idâre edilmesi anlamına gelmektedir. Bazı araştırmacılar, mutlak monarşi veya patrimonyalizmi klasik aile yapısına benzetmektedirler. Bu ailede baba yöneticiyi, mutlak güç ve otoriteyi temsil eder. Çocuklar ise otoriteye bağlı olan haklı temsil eder. Bu klasik aile yapısının devlet yönetimindeki haline patrimonyal devlet yapısı demek mümkündür. Bu açıklamalara göre halk, devlete mutlak bir aidiyet hissiyle bağlıdır. Patrimonyal yapı hem Batı hem Doğu toplumlarında yönetim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyada demokratik hayata geçiş ile birlikte birçok toplumda yönetim biçimi değişmiş, pasif olan halk aktif bir şekilde ülke yönetiminde söz sâhibi olmuştur. Devlet yönetimlerindeki bu demokratik değişim dünyada, Batı'dan Doğu'ya doğru kademeli bir şekilde meydana gelmektedir. Tarih içerisinde Osmanlı Devleti de yönetim arayışına girmiş ve çeşitli demokratik açılımlar yapmıştır. Yönetim biçimi ne olursa olsun Doğu'da ve Batı'ta iktidar sahibi yönetici ile sanatçı arasında bir ilişki meydana gelmiştir. Bu çalışmada patrimonyal özellik gösteren Osmanlı hanedanının sanatçı ile olan ilişkisi, sanat ve sanatçının gelişmesine olan katkısı ortaya konulacaktır.

### **Avrupa Devletlerinde Patrimonyal Yapı**

Devlet, Batı toplumunda uzun yıllardan beri filozofların, sosyologların ilgisini çekmiş ve onların eserleri konu olmuştur. Günümüze kadar olan dönem içerisinde birçok farklı devlet tanımları ortaya konulmuştur. Düşünörlere göre kurulan her yeni devlet bir önceki devletin krizi üzerine inşâ edilmiştir. Eflatun ve Aristo, eserlerini site devletinin bunalımlı döneminde yazmışlar; Makyavelli, T. Moore veya T. Hobbes gibi yazarlar ise eserlerini, feodal devletten piyasa toplumuna geçişin olduğu dönemde yazmışlardır. (Köktürk, 2011: 74 )

Ortaçağda büyük devlet adamı olmanın gereksinimlerinden biri hükümdarların sanattaki hâmilik yükümlülüğüdür. (Tezcan, 2016: 154) Bu yükümlülük devlet yönetiminde yukarıdan aşağıya doğru tüm devlet adamları için geçerlidir. Bu durum Batı toplumları için de geçerlidir. Avrupa’da sanatçıları koruyan hâminin, saray ve saray çevresinden aristokrat sınıftan kişiler olduğu bilinmektedir. Avrupa’da hâmi ile sanatçı ilişkisini ortaya koyan çok örnek bulunmaktadır. Sanat dünyasının önemli isimlerinden olan Michelangelo, Raphael, Titian, Da Vinci, Holbein, Shakespeare, Mozart, Bach gibi sanatkârlar genel olarak krala ya da hanedan üyelerinden birine bağlı olmak koşuluyla sanatlarını icra etmişlerdir. (Durmuş, 2009: 21)

Avrupa’da Rönesans döneminde sanat koruyuculuğu aristokrat aileler tarafından sağlanıyordu. Aristokratlar, sanatı desteklemişler ve aynı zamanda aktif olarak şehrin kültürel hayatının içinde yer almışlardır. Strozzi, Corbinelli, Rossi, Medici, Davanzati ve Alessandri gibi dönemin seçkin aileleri, özellikle 15. yüzyılın ortalarından itibaren, önemli patronlar olarak ün kazanmışlardır. (Durmuş, 2009: 22)

Avrupa’da aristokrat zümrenin çoğu, sanatın bizzât içinde yer almıştır. Sanat üretme yeteneği yok ise bir sanatçıyı desteklemiştir. Sanatçı ile hâmi konumundaki kişinin bu ilişkide çıkar götüğü de söylenebilir. Aristokrat sınıf adını topluma bir sanatçı aracılığı ile duyuracağını düşünerek bu ilişkide yer almaktadır. Öte yandan sanatçı da geçimi sağlamak için bir hâmiye ihtiyaç duymaktadır. Mesela Sandra Burner, ‘17. Yüzyıl İngilteresi’nde Edebî Zümreler ve Patronaj’ isimli eserinde Massinger adındaki sanatçının patron olmadan edebî bir ürün veremeyeceğini şu cümleyle ifade etmektedir: ‘Ancak bir patron sayesinde yazabilir ve isim kazanabilirim.’ Batı edebiyatındaki bu zihniyetin bizim divan edebiyatında da var olduğunu söylemek gerekir. Bazı divan şairlerinin iyi eserler ortaya koyduğu halde hâmi olmadığı için tanınamadıklarından dem vurdukları tezkirelerde yer almaktadır.

Avrupa edebiyatında, şairlerin ifade ettiği hususlardan biri de, hâimler şairleri desteklemesinin bir gelenek olduğu düşüncesidir. Brian Richardson, Rönesans dönemi İtalya’da hâmilik uygulamasını araştırdığı ‘Rönesans İtalyasında Yayımlar, Yazar ve Okuyucu’ isimli eserinde bu geleneğin varlığını ortaya koymaktadır. Yine Dustin Griffin isimli yazar, ‘Literary Patronage in England’ isimli eserinde,

aristokrat olmasının en önemli şartlarından birinin ‘himaye etmek’ olduğunu ifade etmektedir. Toplum bu durumu, ahlakî bir gereklilik olarak algılamaktadır. (Durmuş, 2009: 23)

### **İslam Devletlerinde Patrimonyal Yapı**

Müslüman toplumların yönetim şekillerinde patrimonyal özellik görülmektedir. Medine site devletinden itibaren müslüman toplumlar patrimonyal yöneticinin idaresinde yaşamını sürdürmüştür. Bu durum Emevi sarayından Osmanlı Hanedanı’na; Abbasilerden Selçuklulara, Karahanlılara kadar varlığını devam ettirmiştir. Beatrice Gruendler, ‘*Poetry and Poets in Early Abbasid Society*’ (*Erken Dönem Abbâsi Toplumunda Şiir ve Şairler*) isimli eserinde, hâmî konumundaki patronların genellikle toplumun üst tabakası olan seçkinler sınıfından hatta çoğunun Abbasi idaresinde sözü geçen kişiler olduğunu ifade etmektedir.

Hz. Muhammed’in ilk devlet başkanlığını yaptığı İslam devleti ne tür yönetim özelliklerine sâhiptir? Kuran’da ve hadislerde devlet yönetimi ile ilgili ayet ve hadis var mıdır? Patrimonyal Müslüman yönetici ile sanatçılar arasında ilişki ne düzeydedir? Bu şekilde benzer sorulara tezin bu bölümünde cevap aranacaktır.

Müslümanların devlet yapısında yöneticinin sınırsız yetkilerle kuşatıldığı görülmektedir. Yasama-yürütme ve yargı erkini elinde toplayan Müslüman yönetici bu gücü dinden almaktadır. Yönetici, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi ve halifesi sıfatıyla mutlak güç olarak görülmektedir. (Seâlîbî, 1997: 33)

Ebu Mansûr Es-Seâlîbî, ‘*Hükümdarlık Sanatı*’ isimli eserinde Müslüman yönetici hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: ‘*Yüce Allah, hükümdarların işlerini görkemli kıldı, kıymetlerini yükseltti, yeryüzünde onlara saltanat ve otorite vererek imkân tanıdı. Onlara heybet izzet, esenlik ve ayrıcalıklar ihsan etti. Çünkü kamuoyunun huzuru din ve dünya ferahlığı ister avâmdan isterse seçkin ve özel kimselerden daima hükümdar vesilesiyle sağlanır.*’ (Seâlîbî, 1997: 33)

Seâlîbî, İslam toplumlarında yönetiye bakışı bu cümleleriyle özetlemektedir. İktidâr olma, güç, yönetme yetkisi patrimonyal Müslüman yöneticiye Allah tarafından verilmiş özellik olarak değerlendirilmektedir.

İslamî literatürde yönetim ile ilgili en çok kullanılan kavramlardan biri '*devlet*' sözcüğüdür. Arapçada devlet '*değişmek, bir halden bir hale dönmek, nöbetleşe birbirini ardınca gelmek, dolaşmak, üstün gelmek, zafer kazanmak*' anlamına gelmektedir. Devlet sözcüğü, Kuran'da '*dönüşümlü olmak*' ve '*elden ele dolaşan mal*' anlamında iki yerde geçmektedir. (Davudoğlu, 1994: 234)

İslam devletlerinde; patrimonyal yönetici için kullanılan kavramlardan biri de '*imâmet*'tir. Sözlükte '*İmâmlık, Hz. Muhammed'in vefatından sonra İslam toplumunun dinî ve siyasî liderliği görevi, kendisine uyulan kimse*' mânâsındaki '*emm*' kökünden gelmektedir. Terim olarak '*din ve dünya işlerinin idaresi için genel başkanlık*' anlamına gelmektedir. (İlhan, 2000: 201-203)

Patrimonyal yönetimle ilgili diğer kavram olan hilâfet ise '*hlf*' kökünden gelmektedir. Sözlükte '*temsil etmek, peşinden gelmek ve yerini tutmak*' anlamlarına gelmektedir. Hilafet terim anlamı olarak ise, devlet yönetimini anlamına gelmektedir. Halife de devleti yöneten, idare eden kişi anlamına gelmektedir. Kuran-ı Kerim'de birçok ayette geçmektedir. Halifenin '*idareci* anlamında' geçtiği ayetin meali (Sâd suresi 26. ayet) şöyledir: '*Ey Dâvud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. O halde insanlar arasında adaletle hükmet. Hevâ ve hevese uyma, sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlara Hesap Gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır.*'

İslam devlet yönetimle ilgili diğer bir kavram '*imaret*'tir. Sözlükte '*kumandan, vali, bey*' anlamına gelen '*emr*' kökünden gelmektedir. Kuran-ı Kerim'de emir vermek anlamında birçok ayette geçer. Devleti idare eden kişi anlamında '*ulu'l-emr*' şeklinde bir ayette geçer. (Ed-Dûrî, 1995:121) Ayetin meali (Nîsâ suresi 59. ayet) şöyledir: '*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden olan ulu'l-emr'e (idarecilere) de itaat edin. Bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüzde Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resul'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.*'

Bu kavramların dışında İslam devlet yönetimiyle ilgili '*hâkimiyet*' kavramı da bulunmaktadır. Hâkimiyet, '*Egemenliği yürüten, buyruğunu yürüten, sözünü geçiren, egemen*' anlamına gelmektedir. (TDK, 2005: 831) Kuran-ı Kerim'de ayetlerde bu

kavramla ilgili olarak '*Allah'ın mutlak hâkimiyeti*'nden bahsedilmektedir. Âl-i İmrân suresi 26. âyette: '*De ki, ey mülkün sahibi Allah, mülkü dilediğine verir, dilediğinden alırsın; kimi dilersen onun kadrini yükseltir, kimi dilersen onu alçaltırsın, hayır yalnız senin elindedir. Şüphesiz Sen herşeye güç yetirensin.*' ayeti Allah'ın mutlak hâkimiyetini ortaya koymaktadır.

Meliklik de '*hükümranlık, sultanlık, krallık*' anlamındadır. Patrimonyal yönetici için kullanılan ifadelerden biridir. Bu sözcük de Kuran'da geçmektedir. Melik sözcüğü, Allah'ın bir sıfatıdır ve tüm kâinatın onun mülkü olduğunu ifade eden ayetlerde geçmektedir.

İslam dininin kaynağı olan Arap yarımadasında henüz Hz. Muhammed nübüvvet ve risalet ile tebliğe başlamadan önce Arap kabileleri arasında yaygın bir şiir alışkanlığı bulunmaktadır. Araplar millet olarak şiire yatkın bir millettir. Hattâ bu durum '*devenin yavrusuna olan ilgisine*' benzetilerek Arap ırkının şiirle sıkı bir bağ kurduğunu da ortaya koymaktadır. (Yalar, 2009: 68)

Araplar, şiiri sanat olarak kullanmakla birlikte aynı zamanda saldırı ve savunma aracı olarak da kullanmışlardır. Kabileler birbirlerine şiirle saldırıp yine şiirle kendilerini savunmuşlardır. İslâm devletinin ilk devlet başkanı konumundaki Hz. Muhammed'e şiirle saldırılar meydana gelmiştir. Şiirlerinde acımasızca peygamberi eleştiren şairlerin başında Abdullah b. ez-Ziba'râ, Hubeyre b. Ebî Vehb, Şâfi' b. Abdimenâf, Ebû 'Azze Amr b. Abdillâh ve Umeyye b. Ebi's-Salt gibi isimler gelmektedir. (Yalar, 2009: 63)

İslamî anlayışta Hz. Muhammed'i hicveden şiire soğuk bakılmıştır. Kuran'ın bazı bölümlerinde hiciv yazan şairler için ikaz ve tehdit dolu ayetler mevcuttur. Bunun yanında Hz. Muhammed'in peygamberliğine çeşitli saldırılar olmuştur. Bu saldırılardan biri de peygamberin hikmet dolu ayetler değil de şiir okuyan bir şair olduğu iftirasıdır. Bundan dolayı Kuran'da Yâsîn suresi 69. ayette '*Biz, Peygamber'e şiir öğretmedik. Zaten ona şiir yakışmaz da.*' ayetiyle onun risalet ve nübüvveti teyit edilmektedir. (Yalar, 2009: 64)

Hz. Peygamber'in uygulamaları ve Kuran'ın hükümleri Arap edebiyatının gelişmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Cahiliye döneminin meşhur şairlerinden olup sonra Müslüman olan şairler Hz. Muhammed tarafından da taltif edilmiştir. Hattâ bir kısım şairler bizzat peygamber tarafından övülmüş lütuf ve ihsanlara nâil olmuştur. (Yalar, 2009: 68)

Peygamberin ihsanına ve övgüsüne nâil olan şairlerin başında Ka'b b. Züheyr gelmektedir. Suzanne Pinckney Stetkevych '*Peygambere Övgü Ka'b bin Züheyr ve İslamî Kasîde*' isimli yazısında özetle şunları ifade etmektedir: '*Ka'b b. Züheyr önceleri hicivleriyle peygambere hakaretler etmiş, bunun üzerine peygamber tarafından kanı helal ilan edilerek katline izin verilmiştir. Daha sonra şair müslüman olur ve Hz. Muhammed'e 'Bânet Suad' adı verilen ve 'Kasîde-i Bürde' olarak da adlandırılan şiiri sunmuştur. Kasîdeyi çok beğenen Hz. Muhammed ise câize olarak hırkasını (bürde) şaire hediye etmiştir.*' (Çeviren: Coşkun, 2013: 518)

Ka'b b. Zübeyr'in dışında birçok şair peygambere şiirler sunmuş ve onun iltifatına, ihsanına nâil olmuştur. Câhiliye döneminin önemli şairlerinden olan Kays b. Abdullah da müslüman olduktan sonra Hz. Muhammed'e kasîdeler sunmuş ve onun beğenisini kazanmıştır. Arap şiirinin önemli isimlerinden olan Hassân b. Sâbit de peygambere o kadar çok kasîdeler sunmuştur ki '*peygamber şairi*' olarak adlandırılmıştır. (Çiftçi, 2004: 81)

Ayrıca hem Câhiliye döneminde şiir yazan hem de Hz. Muhammed döneminde şiir yazan '*muhadramûn şairleri*' Nâbiğa el-Câ'dî, Ebu Züeyb el-Hüzelî, Lebîb el-Amirî gibi şairler Câhiliye devri ile Emeviler devri arasında medhiyeler yazarak şiir sanatını devam ettirmişlerdir. (Çeviren: Sürelli, 2013: 626)

### **Osmanlı Devletinde Patrimonyal Yapı**

Dünyada çok uluslu birçok yönetimde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de patrimonyal yönetim şeklinin izlerini görmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nde kul ve tımar sistemi sâyesinde, patrimonyalizm varlığını sürdürmüş ve işleyişini devam ettirmiştir. Tımar sistemi ve askerî sistemin bozulmasıyla patrimonyalizm de Osmanlı Devleti'nde gücünü kaybetmiştir. Walter G. Andrews '*Şiirin Sesi,*

*Toplumun Şarkısı*' isimli eserinde Osmanlıların devlet yönetim anlayışında en önemli öge olarak hükümdar ve geniş ordusu olduğunu ifade etmektedir. (Andrews, 2012: 113)

Patrimonyalizmin, mevcut idarî sistemler arasında Osmanlı Devleti'ne en uygun yönetim biçimi olduğu söylenebilir. Tamamen hükümdarın iktidarını sürdürmesi yönünde yetiştirilen kimselerden oluşan kul sistemi ve başka iktidar unsurlarının oluşmasını engellemek için siyasal ve ekonomik yapıyı kontrol altında tutma yönündeki çaba, patrimonyalizmi Osmanlı Devleti'ndeki yapıya yaklaştıran niteliklerdir. Toplumla herhangi bir organik bağı olmayan kişilerden oluşan yeniçeri ordusu, hükümdarın patrimonyal özelliğine de vurgu yapmaktadır. (Berkes, 1978: 29)

Patrimonyalizmde devletin yapısı, padişahın siyaset anlayışına ve yönetimin anlayışına dayanmaktadır. Kuvvetler ayrılığı yoktur, bütün güçler padişahın kişiliğinde toplanmıştır. (Weber, 1978: 1015-1017) Osmanlı Hanedanı'nın ayakta kalmasının en önemli etkenlerinden biri, tebaasının bağlılığı olmuştur. (Peirce, 2012: 17)

Patrimonyal yapının, Osmanlı tarihi boyunca aynı karakterde kalmış olduğu söylenemez. Söz konusu yapının, kul sisteminin tam anlamıyla uygulandığı Fâtih döneminden Kânûnî'nin son dönemlerine kadar etkili olduğu söylenebilir. Osmanlı devlet yönetiminde hâkimiyet ve iktidarın; Allah tarafından Osmanlı padişahına verilmiş olduğu kabul edilmektedir. Meşruluğu Allah tarafından teyit edilmiş kutsal iktidar ve hâkimiyetten söz etmek mümkündür. Bu durumda mülkün (devlet) padişah ve hanedanın şahsî malı '*patrimonyal mülk*' olduğunu söylemek mümkündür. (Ocak, 1998: 89)

Osmanlı Devleti'nde patrimonyal yapı her devirde aynı güç ile varlığı gösterememiştir. Tımar ve kul sisteminin değişmesiyle patrimonyal yapı da değişmiş ve Cumhuriyetin ilanına kadar varlığını devâm ettirmiştir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1.DİVAN ŞİİRİNDE PATRONAJ

#### 1. 1. Osmanlı'da Sanatta Yeterlilik ve Edebî Hâmîlik Geleneği

Sanat, ilkel toplumlardan bu yana insanoğlunun kendini gerçekleştirme sürecinde varlığını gösteren en temel uğraşlardan birisi olmuştur. İnsan, sanat ile yolcuğuna farklı şekillerde devam etmiştir. Sanatçının üslûbu da bu farklılığın en önemli ögesidir. Sanatçının toplumun her ferdiyle bir münasebeti olduğu gibi iktidar ile de ilişkisi olmuştur. Sanatçının yöneticiden çeşitli beklentileri olmuştur. İktidar sahibinin de, 'sanata ve sanatçıya muhtaç olduğu' tarih içinde kendini ispatlayan bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı hanedanında, devletin -her anlamda- tek sahibi olan padişah, bilim ve sanatta ömenli bir yol açıcı, yön gösterici, tayin edici ve rehber olma görevini üstlenmiştir. Böylece padişah, iktidarını, gücünü ve ihtişamını bilim adamlarını ve sanatkârları koruması altına alarak tescillemiştir.

Osmanlı devleti hiç şüphesiz patrimonyal bir devlettir ve bütün kodlamalar padişah ve hükümdar merkezindedir. (Kahramanoğlu, 2015: 82) Osmanlı padişahları sadece siyasî ve askerî bir güç ortaya koymamıştır. Bu zikredilen gücün yanında padişahlar, sanatsal bir güç de ortaya koymuşlardır. Şair padişahların şiir ve şaire, diğer hanedanlarda eşine ratlanmayacak önem atfettiklerini de görmekteyiz.

Tarihî seyir içerisinde Türk kültür, sanat ve edebiyatı, İslam kültürü ile temasıyla birlikte yeni bir edebî geleneğin oluşmasına neden olmuştur. (Tezcan, 2016: 111) Bu gelenek; Arap, Fars ve Türk kültürünün birlikte harmanlanmasıyla yeni şekiller almıştır. Yeni devletlerin de kurulmasıyla ziynetlenen bir sanat anlayışı oluşmuştur. Özellikle Gazneliler, Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçuklularının saraylarında ve edebi muhitlerinde himaye edilen sanat erbabı, bu edebî geleneğin Anadolu coğrafyasında filizlenmesinde önemli bir role sahiptir. (Armutlu, 2002: 878)

Osmanlı hanedanı, kendisine yakın olan kültürel kaynaklardan istifade ederek kendine has bir saray kültürü oluşturmuştur. Farklı kaynaklardan beslenerek vücut



bulmuş olan bu kültürün içinde saray; hem yönetim merkezi olmuş hem sanatsal aktivitelerin merkezi olmuştur. Sanat erbabının şöhret bulmak için çaldıkları ilk kapı saraydır. Şairler, bu saraylarda yöneticiler tarafından ilgi görmüş, saraylarda düzenlenen meclislerde sürekli yer almışlardır. Şairler, saraydan hâmi bulmak için eserlerinin en güzelini saraya sunmak gerektiğini düşünmüşlerdir. (Çolak ve Hilooğlu, 2010: 90)

Osmanlı hanedanında, padişahların çoğu şairdir. Divan sahibi padişahların varlığı, büyük şairlerin yetişmesinde önemli bir role sahiptir. ‘Şair ve Patron’ kitabının yazarı Halil İncalcık konuyu şu şekilde özetlemektedir: ‘*Divan sahibi şair hükümdarlar olmasa idi, Türk edebiyatının büyük dehâları belki ortaya çıkmayacaktı.*’ (İncalcık, 2013: 8)

Sanat ve kültür dünyasına katkı sağlayan padişahların ortaya koyduğu şiirlerde, onların iç dünyalarının şifrelerini görmek mümkündür. Mesela Yavuz Sultan Selim’in, sert devlet adamı imajının çok uzağında divan şairi edasıyla şiirlerinde naif bir ruh haline sahip olduğunu aşağıdaki beyitlerinde görmekteyiz.

*Merdûm-ı dîdeme bilmem ne füsûn itdi felek*

*Giryemi kıldı füzûn eşkümi hûn itdi felek*

...

*Şîrler pençe-i kahrunda olurken lertzân*

*Beni bir gözleri âhûya zebûn itdi felek* (Ak, 2001: 156)

Batılıların Muhteşem Süleyman olarak adlandırdığı ve divan edebiyatının en hacimli divanını yazan Kanûnî Sultan Süleyman, şiir alanında mahir bir şairdir. Divan şiiri, onun döneminde zirveye ulaşmıştır. Onun beyitleri günümüzü kadar ulaşmış ve darb-ı mesel haline gelerek halk arasında dillendirilmiştir. Aşağıdaki beyitler ise en meşhur olanlarıdır:

*Halk içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi*

*Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhât gibi*

...

*Saltanât didükleri ancak cihân gavgâsıdur*

*Olmaya baht u sa'âdet dünyâda vahdet gibi* (Halman, 2002: 721)

Osmanlı padişahlarının yanında şehzadelerin de edebî muhit oluşturdukları bilinmektedir. Patrimonyal yapının genç yöneticileri konumunda olan şehzadelerin de şiir yazdıkları veya sanatın başka şubeleriyle ilgilendikleri kaynaklarda zikredilmektedir. Şehzadelerin görev yaptıkları şehirlerin kültür ve sanat merkezi hâlini aldığı ve bu şehirlerin edebî yönden canlılık kazandığı bilinen bir gerçektir. (Kılıç, 2000: 49)

Osmanlı'da sarayın dışında; sadrazamlarının, vezirlerinin, kadıların, paşaların konakları da sanatçıların, âlimlerin, ediplerin ve şairlerin ilgi duyduğu muhitler olmuştur. Sanat erbabının geçimini bu muhitler sağlamaktadır. Bu edebi muhitlerin müdavimi olan divan şairleri, şiirlerini divan adı verilen mecmualarda toplamışlardır. Hâmîleri övmek amacıyla yazılan kasîdeler de divanlarda yerini almıştır. Divan şiirinde iktidara en yakın mesafede duran tür kasîdelerdir. (Dilçin, 2004: 122)

Kasîde, Arap ve Acem Devleti'nde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde varlığını devam ettirecek uygun bir zemin bulmuş ve kasîde yazan şairlere her türlü kazancın yolunu açmıştır. Kasîdelerin yazılmasının çeşitli nedenleri vardır: Yöneticinin-hâmînin ihsanına nâil olmak, ihsan ve iltifata teşekkür etmek veya herhangi bir suçtan dolayı verilen cezanın affını istemek gibi nedenleri sıralayabiliriz.

Şair, kasîdelerini iktidara sunarken zamanlamayı da planlamıştır. Padişahların tahta çıkışı, fetihler, imzaladıkları antlaşmalar, yaptırdıkları mimarî eserlerin açılışı gibi zamanlarda şiir sunulmaktadır. Şair, kasîdeyi bazen bizzat kendisi padişahın huzunda okuyarak takdim etmiş bazen de bir aracı vasıtasıyla sunmuştur. Kasîde sunulurken padişahın huzunda bir ön değerlendirme veya tenkit süzgecinden de geçmektedir. Bazı kasîdeler beğenilmeyerek iade edilirken bazılarında da düzeltme yapmak suretiyle padişaha sunulmuştur. (İnalçık, 2013: 23)

Kasîdeler padişaha sunulurken şiirden anlayan ekip tarafından incelenip değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Gelibolulu Mustafa Âlî'ye sarayda bu görev verilmiştir. Bu uygulama ile şiirlerin padişaha layık olup olmadığı tespiti yapılmaya çalışılmıştır. (Çavuşoğlu, 1986: 23)

Şiirin değerini tespit etme husunda Osmanlı padişahları da şair oldukları için kendileri de değerlendirme yapma noktasında söz sahibidirler. Padişahlar, sunulan kasîdelerin değerini tespit edecek kadar kültürel birikime sâhiptirler. (Tezcan, 2016:115) Sunulan şiirler bazen beğenilirken bazen de reddedilmiştir. Böylece padişah, her alanda mutlak otorite olduğunu vurgulamaktadır. (Çavuşoğlu, 1986: 25)

Şairler, Osmanlı yöneticisine sundukları kasîdelerin karşılığını görmektedir. Hemen hemen bütün devlet adamları bu şiirlerin karşılığında şairlere çeşitli hediyeler vererek onları onurlandırmışlardır. (Tezcan, 2016: 134) Bu hediyeler, akçe (para) olabildiği gibi, ipek ve yünden imal edilmiş hilatlar da hediye olabilmektedir. Padişahın şaire vereceği en büyük hediye veya onu onurlandıracak en büyük karşılık padişahın musahibi olmaktır. (İnalçık, 2013: 22)

## 1. 2. Osmanlı'da Hâmîlik Sistemine Eleştiri

Batılılaşma hareketinin başladığı Tanzimat Dönemi'nden itibaren yerli ve millî birçok değer aydınlar tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Divan şiirinin zihniyet dünyasına ilk sistematik eleştiri Tanzimatçılar tarafından yöneltilmiştir. Bir kısım aydınlar onun sunî ve soyut bir edebiyat olduğunu ifade ederken bir kısım aydınlar da onun gerçekliğini tartışmaya açmışlardır. (Kahramanoğlu, 2006: 17)

Divan edebiyatına yönelik eleştirilere bakıldığında, bir kısım eleştirmenlerin, bu edebiyatın dalkavuk edebiyatı olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Yine Osmanlı'da yerleşmiş bir uygulama olan hâmîlik sisteminin işleyişi eleştirilmektedir. '*Kasîdeden Kasıt Nedir*' isimli çalışmasında Selim S. Kuru şunları söylemektedir: '*...seçkin sınıfın edebiyatı olarak ötelenen divan edebiyatı içinde, şairlerin güç merkezleri etrafında kümelenen dalkavuklar olarak tanımlanmasında kasîdenin rolü büyüktür. Bu görüşe göre Hz. Muhammed'in kasîdesini takdir için Ka'b'a verdiği hurkası zaman içinde şairlerin yalnızca onları edinmek için yazdıkları*

*pahalı kaftanlara, maddi olasılıklara dönüşmüştür. Anadolu Türkçesi ile yazan şair şiirini duygularını dile getirmek, yazın oyununa katılmak gibi nedenlerle değil yalnızca gelir için yazmaktadır. Kasîde bir alt türü olan medhiyeye indirgenir ve bir memduha, üstelik bir güç odağı oluşturan memduha bir taleple yazıldığından eski edebiyatla ilgili her tür olumsuz görüşün merkezinde yer alır, bu edebiyatın sahteliğinin, samimiyetsizliğinin en uç örneği olur.’ (Kuru, 2013: 24)*

Mehmet Kalpaklı ve Walter G. Andrews ise, ‘*Kasîdenin Ekonomisi: Vuslat, İntisap, Pazarlık*’ isimli yazılarında medhiye ile ilgili tartışmalara şu şekilde katılmaktadırlar: ‘...bizim görüşümüz kasîdenin gerçekten ya da sadece övgüye dair bir tür olmadığı yönündedir. Daha doğru ifadeyle söylemek gerekirse kasîde, kelimelerle ifade edilen ‘vuslat’ ve ‘aşk’ın duygusal içeriğini serilmeyen bir şiirdir. Memduhun niteliklerinin övülmesi kasîdenin önemli bir bölümüdür, ancak yine de en önemli tema değildir.’ (Andrews, 2013: 33)

## **2.DİVAN ŞİİRİNDE PATRON TİPLERİ VE ŞAİR**

Divan edebiyatında başta şairler olmak üzere sanatçıyı koruyup kollayan, onların kendilerini yetiştirmesi için imkân sağlayan patron tiplerine baktığımız zaman başta padişahı görmekteyiz. Padişahтан sonra sancaklarda görev yapan şehzadeler; daha sonra ise vezirler, paşalar, kadılar, kazaskerler, varlıklı aileler hâmi olarak karşımıza çıkmaktadır.

### **2. 1. Patron Olarak Padişah**

Patrimonyal yönetici olan Osmanlı padişahı, şehzade vs. devlet yöneticilerinin sanat ve sanatçıyla yakından ilişkisi vardır. Osmanlı Devleti, pek çok sanatkâr sultan yetiştirmiştir. Hanedan üyelerinin eğitimi küçük yaşlarda başlamaktadır. Yabancı dil eğitimi alan hanedan üyeleri daha sonra kültür, sanat ve edebiyat eğitimi de almışlardır. Bu donanımla yetişen otuz üç padişahтан yirmi yedisi şiir yazmıştır. Kültür, edebiyat ve sanatla uğraşan patrimonyal Osmanlı padişahlarının tamâmına yakını mareşaldir. Devlet yönetiminin dışında müzik, hat ve zanaâtle da uğraşmışlardır. (Ortaylı, 2014: 30)

Osmanlı hanedanı şiire ayrı bir önem atfederek birçoğu şiir yazmıştır. Bu yönüyle diğer hanedanlarla kıyaslandığı vakit Osmanlıların en ön safta yer aldıkları görülmektedir. Osmanlı hanedanı içerisinde şair olanlar ise şunlardır:

*I. Mehmed*

*I. Murâd*

*II. Mehmed*

*II. Bâyezid*

*Şehzade Mustafa*

*Şehzade Mahmûd*

*Şehzade Korkud*

*Şehzade Cem*

*I. Selîm*

*I. Süleymân*

*Şehzade Mehmed*

*II. Selîm*

*Şehzade Mustafa*

*Şehzade Cihangir*

*Şehzade Bâyezid*

*III. Murâd*

*Şehzade Orhan*

*III. Mehmed*

*Şehzade Ahmed*

*Şehzade Mehmed*

*II. Osmân*

*IV. Murâd*

*IV. Mehmed*

*II. Ahmed*

*II. Mustafa*

*III: Ahmed*

*I. Mahmûd*

*III. Mustafa*

*III. Selîm*

*II. Mahmûd*

*Adile Sultan*

*Abdulazîz*

*II. Abdulhâmid*

*V. Murâd*

*V. Mehmed*

*II. Abdulmecîd*

Osmanlı hanedanının şiirle uğramasının yanında diğer sanatlarla da uğraştığı bilinmektedir. Padişahlarının bir kısmı hat sanatıyla ilgilenmiştir. Bazı hanedan üyeleri mûsikîşinâs ve bestekârdır. (Batur, 2013: 35) Yine bazı padişahlar resim,

kuyumculuk, nakkâşlık gibi sanatsal faaliyetlerle meşgul olurken bazı padişahlar da marangozluk gibi zanaatlarla ilgilenmeyi tercih etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde başta padişah olmak üzere devlet ricalinin, sanat ile meşgul olmalarında en önemli etken almış oldukları eğitim ve yetiştikleri çevredir. Bu sanat çevresi içinde de en çok rağbet de şiire gösterilmiştir. Hanedan mensupları şiiri ve çeşitli bilim dallarını öğrenerek yüksek bir kültür ile şairliğe yönelmişlerdir. Bu bağlamda Enderun mektepleri önem arz etmektedir. Enderunda verilen dersler arasında şiir, inşâ, hat ve mûsîkî gibi güzel sanatlar dersleri de yer almaktadır. Osmanlı saraylarında oluşturulan kütüphaneler de, hanedan üyelerinin kendilerini geliştirmesine katkı sağlayan diğer bir unsurdur. (Kırpık, 2016: 37)

Enderunda yetişen ve sanatla yakından ilgilen Osmanlı padişahları, şairlerle yakın ilişki kurmuştur. Tezin bu bölümünde, padişahların 'hâmî-şair' ekseninde sanat erbabıyla ilişkisi ortaya konulacaktır.

### **2. 1. 1. Yıldırım Bâyezid**

Osmanlı Devleti kuruluşunun ilk yıllarında fetihler, siyasî birliği sağlama gibi nedenlerden dolayı hanedan üyeleri şiirle, şairlerle fazla ilgilenmişlerdir. Şairlerle ilk ciddi temas kuran ve onları himaye eden padişah Yıldırım Bâyezid'dir. Mesela Bursalı Niyâzi İlyas, divanını Yıldırım Bâyezid'e ithafen yazmışmıştır. Şeyhoğlu, Hurşîd ü Ferahşâd isimli eserini Yıldırım Bâyezid'e sunmuş ve çeşitli hediyeler almıştır. Şair Ahmedî ise İskendernâme isimli eserine Yıldırım Bâyezid'e sunmak niyetiyle kaleme almıştır. (Güler ve Yaşar, 2010: 55)

### **2. 1. 2. Sultan II. Murâd**

Osmanlı padişahları içinde ilk şiir yazan sultan, II. Murâd'dır. Padişah haftanın belirli günleri âlimleri ve şairleri huzunda toplamış ve onların meclislerinden istifade etmiştir. II. Murâd Osmanlı rönesansının kurucusu kabul edilmektedir. Hat sanatı ve musîkî ile yakından ilgilenmiştir. İbn Arab Şâh ve Ahmed-i Dâî gibi hocalardan ders alarak şiirde kendini geliştirmiştir. II. Murad birçok şaire hediyeler sunarak onları sanata teşvik etmiştir. Mesela Şair Şeyhî, Husrev ü Şirin mesnevisinin tercümesi biten kısmını padişaha sunmuş ve ondan çeşitli hediyeler almıştır. Şemsî, Bursalı

Safi, Mehmed Za'ifi, Edirneli Atâyî, Seyfî gibi şairler II. Murâd'ın himayesinde yaşamış devrin önemli şairleridir. (Güler ve Yaşar, 2010: 57-58) Sultan II. Murâd, Murâdî mahlasıyla şiirler yazmıştır. (İsen, vd., 2012: 22)

### **2. 1. 3. Fatih Sultan Mehmed**

Sultan II. Mehmed, 1432'de Edirne'de doğmuştur. Fatih unvanıyla meşhur olan padişah dönemin büyük âlimlerinden dersler almıştır. Birçok alanda ciddi eğitim alan Fatih'in Rumca, Slavca gibi dillerini de öğrendiği bilinmektedir. (Güler ve Yaşar, 2010: 59) Şiirlerinde Avnî mahlasını kullanmıştır. (İsen, vd., 2012: 10)

Fatih Sultan Mehmed, şura ve üdebaya karşı yakın bir ilgi duymuştur. (Gibb, 1907: 316) Dönemin en önemli şairlerinden olan Ahmed Paşa, Fatih'in edebiyat hocalığı görevini üstlenmiştir. Padişah, Ahmed Paşa'nın şairliğinden etkilenmiştir Bunun dışında Fatih'i etkileyen kişilerin arasında, Şirazlı Hâfız ve Şeyh Sâdî de bulunmaktadır. (İpekten, 1996: 26)

Sanatçıların ve âlimlerin hâmisi olan Fatih, onlara ikramda ve ihsanda oldukça cömert davranmıştır. Nitekim büyük bilgin Ali Kuşçu'yu İran'dan İstanbul'a davet ettiğinde rahat yolculuk yapması için menzil başına bin akçe ödediği rivayet edilmektedir. Yine İranlı şair Câmî'ye her yıl bin altın gönderdiği kaynaklarda zikredilmektedir. (Gibb, 1907:317)

Sinan Paşa, Necâtî Bey, Mahmud Paşa, Mevlânâ Hamidî, Karamanî Mehmed Paşa, Mahmud Vefâyî, Aşkî, Tokatlı Molla Lütfî, Tokatlı Melîhî, Hızır Bey gibi birçok şair, padişahın ikram ve iltifatına nâil olmuştur. (Güler ve Yaşar, 2010: 59-64)

### **2. 1. 4. Sultan II. Bâyezid**

II. Bâyezid, 1447 yılında Dimetoka'da dünyaya gelmiştir. Amasya'da âlim ve sanatçıların bulunduğu bir edebî muhitte yetişmiştir. Şiirlerinde Adlî mahlasını kullanmıştır. II. Bâyezid, Çağatay lehçesini ve Uygur harflerini bilmektedir. (İsen, vd., 2012: 73)



II. Bâyezid, otuzdan fazla şaire sâlyâne dağıtmıştır. Bu nedenle onun adına çok kasîde yazılmış ve şahsına kitap ve risale sunulmuştur. Padişah, kendisine sunulan eserleri bizzat okumuş ve fikrini ifade etmiştir. (İpekten, 1996: 57)

Molla Lutfi, Mueyyed-zâde Abdurrahman Efendi, Âmî Cemâlî Efendi, Hatib-zâde, Molla İzârî, Efdal-zâde gibi şahsiyetler padişahın iltifatına mazhâr olmuş dönemin ömenli kişilikleridir. (İpekten, 1996: 57)

Osmanlı Devleti'nin en büyük hattâtlarından olan Şeyh Hamdullah da, II. Bâyezid'in himayesinde yetişmiş ve olgunluk dönemi eserlerini padişahın döneminde vermiştir. (İpekten, 1996: 57)

### 2. 1. 5. Yavuz Sultan Selim

II. Bâyezid'in oğlu olan Yavuz Sultan Selim, iktidar süresi kısa olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin en büyük padişahları arasında yer almayı başarmıştır. Hiddetli, sert ve çabuk kızan mizacının yanında şiir ile uğraşan ince hayallere sahip bir kişiliğe sahiptir. Yavuz, Farsça bir divan yazacak kadar Farsçayı çok iyi bilmektedir. Şiirlerinde Selimî mahlasını kullanmıştır. (İsen, vd., 2012: 12) Yavuz Sultan Selim'in neden Farsçayı Türkçeye tercih ettiği açıklık kazanmamıştır. Muhtemelen Farsçanın daha önceki asırda da edebiyat dili olarak yaygın bir şekilde kullanılması onu şairane duyguların ifadesinde şiirler yazmak için Farsçanın Türkçeden daha elverişli olacağı düşüncesine sevk etmiştir. (Gibb, 1907: 469)

Yavuz, bir yandan devlet işleri ile uğraşırken bir yandan da sanat ve kültür hayatını canlı tutmak için İran'dan yüzün üzerinde sanatçıyı İstanbul'a getirmiştir. Tebriz'den getirdiği sanatkârlar arasında; Neyzen Şeyh Murad, İmam Kuru ve Mehmed Kâsım, Kânunî Şahmerân, Maksûd, kemence ustası Şah Kulu isimler bulunmaktadır. (İpekten, 1996: 60)

Müeyyed-zâde Abdurrahman, Ali Cemâlî Efendi, Kemâlpaşa-zâde, Revânî, Halîmî, Sücûdî, Tâli'î, Güvâhî, Fehmi, Nihâlî gibi birçok şair, Yavuz tarafından himaye edilmiş onun sâyesinde şöhret bulmuşlardır. (İpekten, 1996: 61)

### 2. 1. 6. Kânûnî Sultan Süleyman

Sultan Süleymân 1494'te Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Onuncu Osmanlı padişahı olan Kânûnî, Karahisar ve Bolu'da sancakbeyliği yapmıştır. Tahta çıktıktan sonra hayatının büyük bir bölümünü seferde geçiren Kânûnî Sultan Süleyman, imparatorluğun sınırlarını genişletmiştir. (İsen, vd., 2012: 109)

Osmanlı bürokratik geleneğinde, Osmanlı hâkimiyetini en canlı şekilde simgeleyen sîmânın Sultan I. Süleyman veya Batı'da tanındığı unvanla Muhteşem Süleyman olduğu kuşku götürmez bir gerçektir. (Faroqi, 2011: 61)

Kânûnî Sultan Süleyman, şiirlerinde genellikle Muhîbbî mahlasını kullanmıştır; ancak az da olsa, Meftûnî, Acîzî mahlaslarını da şiirlerinde kullandığı görülmektedir. (İsen, vd., 2012: 13) Kuruluş döneminden itibaren kendisine kadar olan dönem içerisinde padişahlar arasında en çok şiir yazan Kânûnî'dir. Divanında mükemmel yazılmış şiirlerinin yanında acemice yazılmış şiirler de mevcuttur. Acemi ve yalın yazılmış şiirler, onun cülûsundan önce çok şiir yazdığını göstermektedir. Bütün divanlar arasında en hacimli olan Kânûnî'ye aittir. Padişahı etkileyen şairler arasında; Ahmed Paşa, Necâtî, Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî, Sâdî, Hâfız, Câmî, Selmân, Nizâmî, Attâr ve Hassân gibi şairler bulunmaktadır. (İpekten, 1996: 82)

Sanatçıların hâmîsi konumunda olan Kânûnî'nin yanındaki devlet adamları da sanatçıları koruyup kollamışlardır. Onların konakları da Kânûnî'nin sarayı gibi birer edebi muhit hâlini almıştır. Bu bağlamda; Kânûnî'nin damadı İbrahim Paşa, Defterdar İskender Çelebi, Nişâncı Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Seydi Ali Reis, Kemalpaşazâde, Kazakser Kadri Efendi gibi şahsiyetlerin konakları hüner sahiplerinin sığınağı olmuştur. (İpekten, 1996: 82)

### 2. 1. 7. Sultan II. Selim

Kânûnî'den sonra 42 yaşında tahta çıkan II. Selim, hanedanın en zarif şair padişahıdır. Selîmî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Saltanât yıllarında sanat erbabını özellikle de şairleri yanında bulundurmaya gayret göstermiştir. (İsen, vd., 2012: 131)

Kânûnî'nin saltanatı döneminde ilim, kültür ve sanat merkezi olan İstanbul, II. Selim iktidarında da yine aynı özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'da yaşayan birçok şair II. Selim'e eserler sunmuş ve onun ihsanına nâil olmuşlardır. (İpekten, 1996: 118)

II. Selim'in saltanatı döneminde yaşayan şairlerin başında; Şemsî Ahmed Paşa, Bâkî, gibi şairler gelmektedir. Bu şahıslar padişahın lütfunu görmüş, iltifatını kazanmıştır. II. Selim'in şehzadelik döneminde musahibi olan Celal Bey, yine Manisa'da musahibesi olan Hubbî Kadın, Terzi-zâde Ulvî, Hâtemî, Sâmi Mustafa Bey, Beşiktaşlı Yahya Efendi, Azmî Efendi, bu sekiz yıllık kısa saltanatı devrinde muhitine girebilmiş ve himayesini kazanmış şairlerdir. (İpekten, 1996: 118)

### **2. 1. 8. Sultan III. Murad**

II. Selim'in oğlu III. Murad babasının vefatı üzerine tahta çıkmıştır. Sultan III. Murad, şair Osmanlı padişahlarından. Hat sanatına yakın ilgi duyan III. Murad, Türkçe, Arapça ve Farsça divana sahiptir. Sultan, şiirlerinde Murâdî mahlasını kullanmıştır. (İsen, vd., 2012: 136)

III. Murad, Kânunî'den sonra en çok şiir yazan hükümdardır. Arapça ve Farsçayı iyi bilmektedir. Dönemin önemli hocaları olan İbrahim Çelebi ve Saadettin Efendi gibi şahsiyetlerden ders almıştır. (İpekten, 1996: 126)

III. Murad'ın himayesini ve iltifatını kazanan şairlerden çoğu onun babası hatta dedesi Kânunî zamanında saraya girmiş sanatçılardır. Nevî Yahyâ, Bâkî, Gelibolulu Âli, Hubbî Ayşe Kadın, Şirvanlı Nutkî, Derviş Paşa, Hoca Sadeddin Efendi ve Nişancı Mehmed Paşa gibi şair ve âlimler III. Murad'ın yanında yer almıştır. (İpekten, 1996: 126-131)

### **2. 1. 9. Sultan III. Mehmed**

Sultan III. Murad öldükten sonra Manisa'da sancakbeyi olan III. Mehmed 1595'te tahta çıkmıştır. İktidarı döneminde annesi Safiye Sultan epey etkili olmuştur. Onun döneminde yaşanan siyasî ve iktisadî krizler kültür, ilim ve kültür dünyasını da olumsuz etkilemiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 136)

Sultan III. Mehmed, Adnî mahlasını kullanmıştır. Şiirlerinde genel olarak tasavvufi konulara yer vermiştir. (İsen, vd., 2012: 16) Sultan III. Mehmed, şairlere pek yakın olamamıştır. Bu nedenle edebiyat, devrinde ehemmiyetini biraz kaybetmiştir. Ancak başta Bâkî olmak üzere, Hâletî Mustafa, Gelibolulu Ali, Hoca Sadeddin Efendi gibi şahsiyetler onun döneminde yaşamış önemli sanat erbabı şahsiyetlerdir. (İpekten, 1996: 132)

### **2. 1. 10. Sultan I. Ahmed**

Sultan I. Ahmed, babasının Saruhan Valiliği sırasında Manisa'da doğmuştur. Babasının ölümü üzerine 1603 yılında tahta geçmiştir. Sert, ihaneti affetmeyen bir mizaca sahiptir. Dindar ve hayır sahibi olan padişah halkın güvenini ve sevgisini kazanmayı başarmıştır. Yirmi sekiz yaşında vefat etmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 137)

Sultan I. Ahmed, Bahtî mahlası ile şiirler yazmıştır. Şiirleri bir divançe oluşturacak kadardır. I. Ahmed, Mevlevî olmakla beraber Aziz Mahmud Hüdâî'ye de intisap etmiştir. Tasavvufa yakın ilgi duyan I. Ahmed, kendisinden önceki padişahlar gibi şiirle uğraşmaya devam etmiştir. (İsen, vd., 2012: 16)

Sultan I. Ahmed'in himaye edip iltifatını kazanan şairlerin başında Nef'i gelmektedir. Yine dönemin âlim-şairlerinden olan Şeyhülislam Yahyâ da padişahın ihsanına nâil olmuştur. Riyâzî, Mehmed Çelebi, Azmizâde Hâletî gibi şahsiyetler de I. Ahmed'in lütf ve ihsanına nâil olmuştur. (Güler ve Yaşar, 2010: 139)

### **2. 1. 11. Genç Osman**

I. Ahmed'in oğlu olan II. Osman 1604 yılında doğmuştur. 14 yaşında amcasının hallinden sonra tahta geçmiştir. İran ile barışçıl politikalar izleyen padişah, Lehistan üzerine sefer düzenlemiştir. Yeniçeri Ocağını kaldırmak isteyen Genç Osman, yeniçeri isyanı sonunda boğularak katledilmiştir. (İsen vd., 2012: 164)

Genç Osman, atlara duyduğu sevgi nedeniyle şiirlerinde Fârîsî mahlasını kullanmıştır. Genç Osman edipleri, şairleri ve âlimleri himaye etmeye çalışmıştır. Şeyh Mehmed, Taşköprüzâde Kemâl Efendi, Edirneli Mehmed Efendi gibi

şahsiyetler eserlerini Genç Osman'a takdim etmişler ve onun lütfunu kazanmışlardır. (Güler ve Yaşar, 2010: 140)

Genç Osman döneminin en önemli şairi Nef'î'dir. Şair Nef'î, padişaha bir cülûsiye, bir bahâriye, yeni yapılan saray ve Lehistan seferi için de birer kasîde sunmuştur. (Güler ve Yaşar, 2010: 141)

Riyâzî, Nev'î-zâde Atâî, Hâletî gibi şahsiyetler Genç Osman döneminin önemli şairleri olup eserlerini padişaha sunmuştur. (Güler ve Yaşar, 2010: 141)

## 2. 1. 12. Sultan IV. Murad ve Sonraki Padişahlar

II. Osman'dan sonra tahta IV. Murad geçmiştir. Diğer hanedan üyeleri gibi o da şiir yazmıştır. 11 yaşında tahta çıktığında tecrübesi olmadığı için Valide Sultan ve ocak ağaları devlet yönetiminde söz sahibi olmuştur. 21 yaşında devlet yönetiminde iktidarı eline alan padişah 28 yaşında vefat etmiştir. (İsen, vd., 2012: 169)

IV. Murad, şiirlerinde yakından ilgilenmiştir. Şiirlerinde Murâdî mahlasını kullanmıştır. (İsen, vd., 2012: 169) 17. Yüzyılda Osmanlı padişahları adına yazılan 111 kasîdenin 43'ü IV. Murad'a sunulmuştur. (Güler ve Yaşar, 2010: 141) Bu yüzyılda kendisine en fazla kasîde sunulan padişah IV. Murad olmuştur. Bu durum onun şairler tarafından sevildiğinin bir göstergesidir.

Yüzyılın en büyük şairlerinden olan Nef'î, IV. Murad'a kasîdeler sunmuş ve onun iltifatına nâil olmuştur. Yine Riyâzî, Mehmed Şerîf Çelebi, Nev'î-zâde Atâî, Fehîm-i Kadîm, Tıflî, Bahâyî, Haletî, Şeyhülislâm Yahyâ, Mantıkî gibi şahsiyetler IV. Murad'ın himayesi altına sanat hayatına devam etmişlerdir. (Güler ve Yaşar, 2010:144)

IV. Murad'dan sonra tahta çıkan Osmanlı padişahlarının çoğu şiirle yakından ilgilenmiştir. Ava meraklı olan IV. Mehmed, Vefâî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Küçük yaşta tahta çıktığı için yönetimde saray kadınları ve ocak ağalarının etkisi olmuştur. IV. Mehmed Köprülü ailesi sayesinde rahat bir saltanât sürmüştür. IV. Mehmed, musîkîye düşkün olduğu içinde sarayda çok musîkîşinâs bulundurmıştır. (Güler ve Yaşar, 2010: 145)

II. Ahmed şair ve hattat padişahlardandır. Doğu dillerini iyi bilen ve günlük tutan ince ruhlu bir karaktere sahiptir. (İsen, vd.,2012:175) II. Mustafa ise, amcası II. Ahmed'den sonra tahta çıkmıştır. İkbâlî ve Meftûnî mahlaslarıyla şiir yazmıştır. (İsen, vd., 2012: 178) Nâbî, Abdülbâki Efendi, Mâhîr, Ahmed Neylî, Nahîfî, Selîm Efendi ve Râmî Mehmed Efendi II. Mustafa döneminin önemli şair ve âlimleridir. (Güler ve Yaşar, 2010: 152)

Yirmi üçüncü Osmanlı padişahı olan III. Ahmed ise şiirlerinde, Necîb mahlasını kullanmıştır. Lâle Devri padişahı olan III. Ahmed, hattat ve musîkîşinâstır. (İsen, vd.,2012:184) Divan şiirinin en büyük şairlerinden Nedîm, Şâkir, Remzî, Şehrî, Hâmî, Sâlim, Âtîf, Nâdî, Seyyid Vehbî, Nahîfî, Râşid, Selîm, Osmanzâde Tâib Efendi ve Abdurrahmân Bâhîr gibi şahsiyetler III. Ahmed'in himayesinde eser vermiş sanatçılardır. (Güler ve Yaşar, 2010: 153-159)

Şair padişahlardan I. Mahmud, Patrona Halil isyanından sonra tahta çıkmıştır. Padişah devlet işlerinin yanında cirit ve yüzme sporuyla ilgilenmiştir. Ayrıca musîkî ile ilgilenen I. Mahmud, şiirlerinde Sebkâtî mahlasını kullanmıştır. I. Mahmud; Neylî, Sâlim, Münîf, Râşid gibi şair ve âlimleri himaye etmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 159)

Yirmi altıncı Osmanlı padişahı olan III. Mustafa, şiirlerinde Cihângir mahlasını kullanmıştır. Reform yanlısı, gayretli ve tasarrufu seven bir padişah olarak tanınmıştır. Koca Râgıp Paşa ve Abdülazîz Efendi, III. Mustafa'nın sarayında yer almış ve onun yakın çalışma arkadaşı olmuş sanatçılardır. (Güler ve Yaşar, 2010: 161)

Yirmi sekizinci Osmanlı padişahı III. Selim, devletin en karışık günlerinde tahta çıkmıştır. Nizam-ı Cedîd adını verdiği birtakım reformlara imza atmıştır. III. Selim, devlet işlerinin dışında sanata yakın ilgi duyan bir padişaktır. O ince ruhlu, naif bir karaktere sahiptir. Türk mûsikîsinin dâhî bestekârları arasına adını yazdırmayı başarmıştır. Kendisi yeni makamlar icat etmiştir. Sûz-î dilârâ, Evcârâ bu makamların en çok bilinenidir. (İsen, vd.,2012:198) III. Selim, Mevleviliğe büyük önem vermiştir. Galata Mevlevihânesi himaye etmiştir. Mevlevî olan ve Türk edebiyatının en önemli şairlerinden olan Şeyh Gâlib'e yakın ilgi göstermiştir. Ayrıca

Abdülbâki Nâsır Dede, Aziz Efendi, Âsım Efendi, Fâzıl Efendi, Celâl Paşa gibi şairler III. Selim'in iltifatına mazhar olmuş, dönemin önemli şahsiyetleridir. (Güler ve Yaşar, 2010: 164-165)

I.Abdühamid'in oğlu olan II. Mahmud, 1808 yılında tahta çıkmıştır. III. Selim'in başlattığı reform hareketlerini devam ettirmiştir. Hat sanatı ve musîkî ile uğraşan padişah şiirlerinde Adlî mahlasını kullanmıştır. (İsen, vd., 2012: 216)

Otuz ikinci Osmanlı padişahı olan Sultan Abdulaziz de diğer hanedan üyeleri gibi sanatla yakından ilgilenmiştir. Özellikle Türk müziğiyle yakından ilgilenen padişahın birçok bestesi bulunmaktadır. Ayrıca ney üflemede de mahir olan Sultan Abdulaziz'in besteleri arasında Şevkefzâ şarkısı 'ey nev-bahâr-ı hüsn ü ân', Evcârâ şarkı 'Ettiğinden utanmaz mısın', Muhayyer şarkı 'Bî- huzurum nâle-i mürğ-i dil-i dîvânededen', Hicaz Sirto gibi sevilen eserler bulunmaktadır. (İsen, vd., 2012: 20)

Son Osmanlı padişahları döneminde de; Abdülbâki Nâsır Dede, Şeref Hanım, Abdülhak Efendi, Ârif Efendi, Âsım Efendi, Keçeci-zâde İzzet Molla, Leylâ Hanım, Nevres, Abdî Efendi, Hâlet Bey, Yusuf Kâmil Paşa, Abdülhalim Paşa, Âsım Efendi, Hakkı Paşa, Haydar Bey, Hayri, Bahaedin Efendi ve Hâşim Bey gibi birçok sanat erbabı eserlerini telif etmişlerdir. (Güler ve Yaşar, 2010: 165-177)

## 2. 2. Patron Olarak Şehzade

Osmanlı hanedanında, padişaktan sonra en güçlü patrimonyal yönetici olarak karşımıza şehzadeler çıkmaktadır. Şehzadeler iktidarın meşrû tek vârisleridir. Patrimonyal yönetim anlayışına sâhip Osmanlı Devleti'nde, şehzadelik makamına devletin bütün kurumları ve tebaa tarafından büyük saygı ve hürmet gösterilmiştir. Bu durumun temel nedeni, şehzadelerin gelecekte tahta çıkması muhtemel bir padişah olabilme imkânı taşımalarıdır. (Kurtaran, 2014: 759)

Osmanlı Devleti'nde gelecekte tahta oturacak şehzadelerin eğitimi ilk olarak sarayda başlamaktadır. Genellikle beş ya da altı yaşına geldiği vakit şehzadeler, bir hoca eşliğinde eğitim hayatına başlamaktadır. Şehzadeler bu eğitime başlarken sarayda çeşitli törenler düzenlenmektedir. Eğitim-öğretimin ilk basamağında yapılan bu törenlere 'Bed-i Besmele' adı verilmiştir. Sarayda verilen bu ilk eğitimde; Arapça,

Farsça gibi dil eğitimi bulunmaktadır. Bunun yanında tarih, coğrafya, matematik, felsefe gibi bilimler de yer almaktadır. Öte yandan şehzadelerin kişilik ve ilgi alanlarına göre ok atmak, ava gitme, cirit, güreş gibi sporlar da bulunmaktadır. (Eroğlu, 2004: 762)

Osmanlı Devleti'nde ilk eğitimlerini sarayda alan şehzadeler daha sonra '*Şehzade Alayı*' adı verilen törenlerle sancaklara gönderilmiştir. (Kırpık, 2016: 37) Sancaklarda devlet işlerini uygulamalı bir şekilde öğrenen şehzadeler ileride imparatorluğu iyi yönetebilecek tecrübe ve özgüvene sahip olmuşlardır.

Sancağa çıkan şehzadelerin yanında onlara bir nev'i hocalık yapan '*lala*'lar da bulunmaktadır. Osmanlı hanedanında şehzadelerin sancağa çıkma usulünde zamanla değişikliğe gidilmiştir. Bir dönem yedi, sekiz yaşında sancağa çıkılırken son dönemlerde yirmi bir yaşlarında sancağa çıkılmıştır. XVII. yüzyılın sonlarında sancağa çıkma sistemi kaldırılarak yerine '*kafes sistemi*' getirilmiştir. Sarayın bir bölümünde hiçkimse ile görüştürülmeyen şehzadelerin eğitimi ise '*lala*'lardan alınıp cariyelere bırakılmıştır. (Kırpık, 2016: 82)

Osmanlı Devleti'nde '*kafes sistemi*' şehzadelerin ölümünü engellemiştir; ancak yönetim tecrübesinden yoksun yetişmelerine de neden olmuştur. Öte yandan ileride merkezî idarede bozulmalar yaşanmasının da en büyük nedenlerinden biri olmuştur. (Kırpık, 2016: 76)

Patrimonyal yönetimin vârislerinde olan şehzadeler de padişahlar gibi şiir ile uğraşmış ve şairleri himaye etmişlerdir. Sancaklarda görev yaptıkları sırada buldukları yerleri, edebi birer mühit haline getiren şehzadelerin birçoğu divan tertip edecek kadar şiir yazmıştır.

### **2. 2. 1. Şehzade Cem**

Şehzade Cem, 1474'te Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine Karaman Sancağı'na vali tayin edilmiştir. Konya'da sancak beyliğinde kaldığı yedi yıl süre zarfında eğitiminin yanı sıra diğer alanlarda da kendisini yetiştirmiştir. Kendisi de bir şair olan şehzade Cem, şairlerle yakından ilgilenmiş, onları meclislerinde bulundurmıştır. (Güler ve Yaşar, 2010: 182)



Şehzade Cem'in bir an olsun yanından ayrılmayan şairlerin başında Sâ'dî, Konya'da şehzadenin sarayında kâtip ve nişancı olarak görev yapmıştır. Sıkıntılı gurbet hayatında da şehzadenin yanından ayrılmamış, adeta dert ortağı olmuştur. (İsen, 1999: 378)

Yine Konya'da Şehzade Cem'in defterdarlığını yapmış şairlerden biri de Haydar Çelebi'dir. Şehzadenin nedîmi ve musahibi olan şair, şehzadenin Rodos şövalyelerine ilticası sırasında yanında yer almıştır. Şehzadenin ölümünden sonra eşyalarını ve papağanını İstanbul'a getirmiştir. Beyaz renkli papağanı siyaha boyayarak ve *'el-hükümü lillah-hüküm Allah'ındır, kulun elinde ne var padişahımızın ömrü ebedî olsun'* sözünü ezberletip Sultan Bâyezid'in huzûruna çıkmıştır. Bu sözü beğenen Bâyezid, kendisine Germiyan'da bir zeamet vermiştir. (İsen, 1999: 228)

Şehzadenin yanında bulunan şairlerden biri de Sirozlu Kandî'dir. Şehzadenin meclislerinde bulunarak ihsanlarına nâil olmuştur. Şair olarak pek fazla tanınmamıştır. (İsen, 1999: 254)

Lâ'lî de Şehzade Cem'in meclislerinde bulunmuş şairlerdendir. Şehzade Cem ile diğer şairler gibi gurbette bulunmuş, şehzadenin dert ortağı olmuştur. (İsen, 1999: 273)

Şehzade Cem'in Karaman valiliği sırasında defterdarı olan Şâhidî de şehzadenin sohbet arkadaşıdır. Şiir alanında pek fazla bir marifet gösterememiştir. (İsen, 1999: 417)

Şair Tûrâbî, aynı zamânda Şehzade Cem'in hocasıdır. Fatih Sultan Mehmed tarafından şehzadeye hoca tayin edilmiştir. Konya'dan ayrıldıktan sonra da camilerde halka vaaz vererek geçimini sağlamıştır. (Kılıç, 1994: 832)

### 2. 2. 2. Şehzade Abdullah

Manisa sancak beyliğinde bulunan Şehzade Abdullah, Şehzade Cem'den sonra Karaman sancak beyliğine getirilmiştir. İki yıl gibi kısa bir zaman görev yapan Şehzade Abdullah, Konya'ya atanınca Necâtî Bey de şehzadeyle birlikte Konya'ya

gelmiştir. Şehzade'nin 1453'te Konya'da ölmesi üzerine Necâî Bey İstanbul'a dönmüştür. (Güler ve Yaşar, 2010: 183)

Şehzade Abdullah Konya'ya gelince kendisine kasîdeler sunan Karamanlı Figânî, Şehzadenin kâtipliğine getirilmiştir. Divanı ve Şehnâme vezninde İskender-nâme'si olmasına rağmen şiir alanında pek fazla tanınmamıştır. İftiraya uğrayarak asılmıştır. (İsen, 1999: 176)

Karaman şairlerinden Niyâzî de Şehzade Abdullah'ın valiliği sırasında Şehzade'ye Karaman'da intisap etmiştir. Aynı mahlaslı diğer şairlerle karıştırmamak için kendisine Niyâzî Karamânî-i Kadîm denilmiştir. (Kayabaşı, 1997: 583)

### 2. 2. 3. Şehzade II. Selim

1542-1544 yılları arasında Konya valiliği yapan Şehzade Selim, daha sonra Manisa'dan Konya'ya nakledilerek 1558-1562 yılları arasında ikinci kez Konya valiliği yapmıştır. Manisa'daki şairleri Celal Bey, Durak Çelebi, Terzizâde Ulvî, Kara Fazlı, Hubbî Hâtun, Derviş Çelebi, Visâlî Çelebi, Gelibolulu Âli, Derûnî, Fedâî, Ali Bâlî de Şehzade ile Manisa'dan Konya'ya gelmiştir. Ayrıca Konya'da Hâtemî İbrahim Bey, Vusûlî, Rahîmî de Şehzadeye intisap etmiştir. (İpekten, 1996: 171)

### 2. 2. 4. Şehzade II. Bâyezid

Amasya Sancağı'na gönderilen Fatih Sultan Mehmed'in şehzadesi Bâyezid'in Hızır Bey, Çandarlı-zâde İbrahim Paşa ve Fenârî-zâde Ahmed Paşa 'lala'sı olarak bulunmuştur. Ayrıca tecrübeli vezir Hamza Bey-zâde Mustafa Paşa da Amasya da bulunmuştur. Bu kişilerin şehzadenin eğitiminde ve sancak idaresindeki rolleri büyüktür. Yaklaşık on beş yıl bu şehirde kalan Şehzade Bâyezid, sanatkârlarla iyi ilişkiler kurmuştur. Mûsikîşinâsları ve şairleri meclislerinden eksik etmemiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 185)

Hâtemî mahlası ile şiirler yazan Abdurrahman Mü'eyyed-zâde, Amasya'da doğup büyümüş ve Şehzadeye burada intisap etmiştir. Şehzadenin meclislerinde bulunup çeşitli ihsanlar elde etmiştir. (Eyduran, 1999: 332)

Nişâncı Cafer Çelebi'nin babası Tac Bey, Şehzade Bâyezid'in defterdarlığını yapmıştır. Şehzade'nin daima yanında bulunmuş ve saltanatı döneminde de defterdarlık görevini sürdürmüştür. (İsen, 1999: 442)

Sultan Bâyezid'in devrinde vezir olan Kâsım Paşa da Sâfî mahlası ile şiirler yazmış, Mısırlı hadis âlimi Mevlânâ Cezerî'nin yanında yetiştiği için Cezerî Kâsım adıyla anılmıştır. Mahmud Paşa'nın himayesini kazanan Sâfî, onun yardımı ile şehzadeye defterdar tayin edilmiştir. Şehzadenin meclislerinde yer almış ve daha sonra veziri olmuştur. (İsen, 1999: 385)

Şehzadenin Amasya'da hizmetinde bulunan Kutbî Ahmed Çelebi, inşâsının güzelliği sebebiyle şehzadeye nişancı tayin edilmiştir. İlmi ve fazîleti ile tanınmış, şehzadenin iltifatlarına nâil olmuştur. (İpekten, 1996: 174)

Şehzade Bâyezid, Amasya valisi iken orada kadı olarak bulunan Sinoplu Seyfî, şehzadenin dikkatini çekip meclislerinde yer alan diğer bir şairdir. Bâyezid'in saltanatında da yüksek dereceli kadılıklar elde etmiştir. (Eyduran, 1999: 517)

Amasyalı şair Afitâbî de Şehzade Beyazid'in dikkatini çekerek meclislerinde kendisine yer edinmiştir. Bu durumu çekemeyen düşmanları fitne çıkararak saraydan uzaklaştırılmasını sağlamışlardır. Yazdığı:

*Müjen tîrine cân atmak hedef devlet nişândır*

*Velî benim gibi hâkîniñ ol devlet ne şândır*

matla'lı kasîdesinde durumunu iletip yardım istediye de fayda etmemiştir. (İsen, 1999: 89)

İlk klasik dönemin kadın şairleri, baba veya eş vasıtasıyla sosyal statü ve refah düzeyi yüksek ailelerden gelmişlerdir. Hemcinsleri ile kıyaslandığında toplumun genel eğitim seviyesinin üstündedirler. Divan şiirinin kuralları iyice belirlenmiş estetik anlayışı içerisinde kadın duyarlılığını yansıtacak bir söyleyiş biçimleri geliştirdiklerini söylemek zordur. (Bekiroğlu, 1999: 802-816) Böyle bir yapı içerisinden gelen Amasyalı şair Mihrî Hanım da Şehzade Bâyezid'in iltifatlarına nâil olmuştur. Necâtî Bey'e birçok nazîre söylemiştir. Mihrî Hanım, Şehzade Bâyezid'in

tahta çıkmasıyla Amasya valiliğine getirilen Şehzade Ahmed döneminde de yerini korumayı bilmiştir. (İsen, 1999: 310)

### 2. 2. 5. Şehzade Ahmed

Sultan II. Bâyezid'in Amasya şehzadeligi döneminde dünyaya gelen Şehzade Ahmed, babasından sonra Amasya'ya vali olmuştur. Kendisini saltanâtın vârisi olarak görmüş, Amasya'da şatafatlı bir hayat sürmüştür. Birçok sanatçıyı himayesinde barındırmış, babası döneminden kalma şairler de meclisinde kendilerine yer bulmuştur. (Güler ve Yaşar, 2010: 186)

Şehzade Bâyezid döneminde saraydan uzaklaştırılan Afitâbî, Şehzade Ahmed'in Amasya valiliğinde şehzadeye sunduğu kasîdeler sâyesinde rahat bir hayat sürmüş ve bir müddet sonra Amasya'da ölmüştür. (Eyduran, 1999: 164)

İlmi ile tanınan Münîrî İbrahim Çelebi, Şehzade Ahmed'e kasîdeler sunup şehzadenin iltifatını kazanmıştır. Şiirleri ile pek fazla tanınmamıştır. (İsen, 1999: 317)

Penâyî mahlası ile şiirler yazan saray nakkâşî Şâh Kulu, Şehzade Bâyezid döneminde Tebriz'den gelip Şehzade Bâyezid'e Amasya'da intisap etmiş ve sarayda Şehzade Ahmed döneminde de kamıştır. Şehzadenin ölümünden sonra İstanbul'da 22 akçe ile hassa nakkâşî olmuş ve daha sonra nakkâş beyi olarak tayin edilmiştir. (Kılıç, 1994: 199)

Mûsîkî alanında bilgisi ile tanınan şair Makâmî, Amasya'da şehzadeye intisap edip önce imam daha sonra saraydaki içoğlanlara hoca tayin edilmiştir. Şehzadenin ölümünden sonra camilerde Kuran okuyarak vaaz vererek geçimini sağlamaya çalışmıştır. Kendisine ulûfe bağlanıp İstanbul'a getirilmiş ve Sadrazâm İbrahim Paşa ve İskender Çelebi'nin çocuklarına Kuran ders vermekle görevlendirilmiştir. (Kılıç, 1994: 435)

Şehzade Ahmed'e kasîdeler sunup onun iltifatına mazhar olan şairlerden biri de Zeynep Hanım'dır. Dönem şaiiri Mihrî Hanım ile yakın dostluk kurmuştur. Mihrî

Hanım'ın aksine evlenip saray meclislerinden elini eteğini çekmiştir. (Kılıç, 1994: 296)

### **2. 2. 6. Şehzade Mustafa**

Şehzade Mustafa 1541-1553 yılları arasında Amasya'da bulunmuştur. Devrin tanınmış âlimlerinden Surûrî Mustafa Efendi, Fenârî-zâde Muhyiddin Efendi'nin mülazımı ve tezkirecisi olmuştur. Çeşitli medreselerde görev yaptıktan sonra 1548'de Kânûnî Sultan Süleyman Van seferine çıkacağı sırada Şehzade Mustafa'ya hoca tayin edilmiştir. Şehzade Mustafa'nın yanında bulunan Surûrî Efendi hayli itibar kazanmıştır. (Kılıç, 1994: 523)

Şehzade Mehmed'in yanında divan kâtibi olarak bulunan Kara Fazlî, şehzadenin ölümüyle hâmişiz kalmıştır. Bu ölüm üzerine yazdığı mersiye Kânûnî'ye sunarak Amasya'da bulunan Şehzade Mustafa'ya divan kâtibi tayin edilmiştir. Şehzadeye sunduğu kasîdeler ile hayli itibar kazanmıştır. (Kılıç, 1994: 654)

Edineli Zamânî, Zârî ve Amasyalı Edâyî Çelebi de Şehzade Mustafa'ya Amasya'da intisap etmiş ve rahat bir hayat yaşamışlardır. Ancak şehzadenin ölümünden sonra eski rahat dönemlerini sürdürememişlerdir. (Güler ve Yaşar, 2010: 188)

### **2. 2. 7. Şehzade Korkud**

Şehzade Korkud, babası II. Bâyezid'in Manisa sancak beyi olduğu dönemde dünyaya gelmiştir. 1491'de Saruhan sancağına çıkarak on bir yıl Manisa'da kalmıştır. 1502'de Antalya sancağına nakledilmiş, 1509'da saltanat iddiası taşıyarak Mısır'a gitmiştir. Daha sonra da İstanbul'a dönmüştür. Sultan Selim'in hükümdar olmasıyla ilk zamanlarda kendisine dokunulmamışsa da 1513'de öldürülmüştür. Sanatkârları koruyan bir kişiliği olduğu gibi kendisi de sanatla yakından ilgilenmiştir. Şairliğin yanı sıra mûsîkî alanında da adını duyurmuştur. (Güler ve Yaşar, 2010: 188)

Deli Birader namıyla tanınan Gazâlî, şehzadenin Manisa'da yanında bulunmuştur. Tahsilini yarıda bırakıp Manisa'da Şehzade Korkud'un bendelerinden Piyâle Bey'in hizmetine girmiştir. Şehzade Korkud'a Piyâle Bey tarafından tanıtılan Gazâlî, şehzadenin meclislerine hoş sohbeti ile renk katmıştır. Gazâlî, Şehzade Beyazid'in Antalya ve Mısır yıllarında da yanında bulunarak sadakatini ortaya koymuştur. Ancak yazdığı '*Dâfiu'l-Gumûm*' adlı eseri müstehcen bulunduğu gerekçesiyle saraydan uzaklaştırıldığı rivayet edilmiştir. (İsen, 1999: 183)

Sevdâyî, Fedâyî ve Serîrî adlı şairler de Şehzade Korkud'a intisap ederek şehzadenin meclislerinde yer almışlardır. (Güler ve Yaşar, 2010: 189)

### 2. 2. 8. Şehzade Mahmud

II. Bâyezid'in şehzadelerinden olan Mahmud, 1504 yılında Manisa'da sancakbeyi olmuştur. Şair Necâtî Bey, Şehzade Mahmud'un Manisa Sancak Beyliği döneminde şehzadenin nişancısı olarak tayin edilmiştir. Necâtî Bey, şehzadenin meclislerinde sürekli yer almıştır. Şehzadenin ölümünden sonra İstanbul'a gelerek padişaha mersiyeler sunmuştur. Necâtî Bey ile yakın dostluğu olan şair Sun'î Şehzade Mahmud'un himaye ettiği şairlerden biridir. Sun'î şehzadenin sevgisini kazanmış ve onun meclislerinde yer almıştır. (İsen, 1999: 327)

Şehzade Mahmud'un himaye ettiği şairlerden biri de Sehi Bey'dir. Sehi Bey, Necâtî Bey'den eğitim almış ve onun sayesinde şehzadenin meclislerine girmiştir. (İsen, 1999: 397)

Şehzade Mahmud'a intisap etmiş şairlerden biri de Tâli'î'dir. Şair Şehzade Mahmud'a defterdar olarak tayin edilmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 189)

Şehzade Mahmud'un himayesinde olan diğer şair de Şevkî'dir. Şevkî şehzadenin meclislerinde bulunmuş ve onun iltifatını kazanmış bir şairdir. Şair Şevkî Sultan Bâyezid tarafından ulûfeye bağlanmış şairlerdendir. (Güler ve Yaşar, 2010: 190)

Şehzade Mahmud'un meclisinde bulunan ve sesinin güzelliği ile tanınan bir diğer şair de Andelîbî'dir. Şehzadenin ölümünden sonra İstanbul'a dönen Andelîbî imamlık yaparak hayatını devam ettirmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 190)

### 2. 2. 9. Şehzade Süleyman

Yavuz Sultan Selim Trabzon valisi iken 1494'te doğan Şehzade Süleyman, on beş yaşında iken Karahisar sancağına tayin edilmiştir. Daha sonra Şehzade Ahmed'in itirazı ile Bolu'ya sonra da Kefe'ye nakledilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in hükümdar olmasından sonra Saruhan Valisi olarak Manisa'ya atanmıştır. Manisa'da şehzadenin nişancılığına Nişânî Mehmed Paşa getirilmiştir. Mehmed Paşa şehzadenin sevgisini kazanmış ve onun himayesinde hayatını devam ettirmiştir. Şehzadenin meclislerinde bulunan Mehmed Paşa, Nişânî mahlası ile şiirler yazmıştır. (İsen, 1999: 347)

Şehzade Süleyman'a intisap eden şairlerden biri de Ferrûhî'dir. Ferrûhî şehzadenin meclislerinde bulunmuş ve onun ihsanlarından yararlanmıştır. Şehzade Süleyman'a birçok kasîde sunan Ferrûhî, onun tahta çıkmasıyla da himaye görmeye devam etmiştir. (Kılıç, 1994: 641)

Şehzade Süleymân'ın kâtiplerinden olan Sehi Bey, şehzadenin tahta geçmesiyle divan kâtipliğinden uzaklaştırılmış ve kendisine Edirne'de bir mütevellilik verilmiştir. (İsen, 1999: 397) Sehi Bey birçok şiirinin bulunmasına rağmen yazmış olduğu tezkire ile ün kazanmıştır. Şairin '*Heşt Behişt*' isimli tezkiresi Anadolu sahasında yazılan ilk tezkire olarak kabul edilmektedir. (Güler ve Yaşar, 2010: 191)

### 2. 2. 10. Şehzade Mustafa

Şehzade Mustafa, Kânûnî Sultan Süleyman'ın sancak beyliği sırasında Manisa'da doğmuştur. 1533'te Manisa'ya vali olarak atanmıştır. Üvey annesi Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa'nın entrikaları ile babası ile arası açılmış ve öldürülmüştür. Şehzade Mustafa, Manisa sancağına İstanbul hazine kâtibi olan şair Şikârî'yi de götürmüştür. Şehzade tarafından himaye edilen Şikârî çavuşbaşılık ve sekbanbaşılık görevlerini yaptıktan sonra şehzadeye musahiblik yapmıştır. (Kılıç, 1994: 802)

Şehzade Mustafa'nın Manisa'da himaye ettiği şairlerden biri de Senâyî'dir. Senâyî, şehzade sayesinde mülâzım ve kadı olmuştur. Şehzadenin Amasya'ya nakledilmesiyle birlikte Senâyî'de onunla birlikte gitmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 192)

### 2. 2. 11. Şehzade Mehmed

Kânûnî Sultan Süleyman'ın şehzadesi olan Mehmed 1522'de doğmuştur. Şehzade Mustafa'nın Amasya'ya nakledilmesi üzerine Manisa'ya sancak beyi olarak gönderilmiştir. Şehzade Mehmed 1543'te çiçek hastalığına yakalanarak vefat etmiştir. Şehzade Mehmed'in himaye ettiği Kara Fazlî, şehzadenin meclislerinde bulunmuş ve iltifatını kazanmıştır. Şehzadenin divan kâtibi olan Kara Fazlî, Hüsrev ü Şirin tarzında yazdığı '*Hümâ vü Hümâyun*' isimli mesnevisi ile ün kazanmıştır. (İsen, 1999: 168)

Kara Fazlî, şehzadenin ölümüne kadar yanında bulunmuştur. Ölümünden sonra yazdığı mersiye padişaha sunmuştur. Kara Fazlî daha sonra Şehzade Mustafa ve Şehzade Selim'e de divan kâtipliği yapmıştır. (Güler ve Yaşar, 2010: 192)

Şehzade Mehmed'in himaye ettiği şairlerden biri de Azmî'dir. Kardeşi Levhî şehzadenin sır kâtibi kendisi de mutfak kâtibi olmuştur. Şehzadenin ölümü üzerine İstanbul'a gelmiş ve defterdarlık görevine tayin edilmiştir Azmî'nin kardeşi olan Nuhî de şehzadenin sır kâtipliğini yapmış ve şehzadenin ölümü üzerine İstanbul'a gelip divan kâtipliğine tayin edilmiştir. (Eyduran, 1999: 649)

### 2. 2. 12. Şehzade Selim

Kânûnî Sultan Süleyman'ın şehzadelerinden biri olan Selim, 1542'de Karaman sancağına gönderilmiştir. Şehzade Selim daha sonra Manisa'ya nakledilmiştir. 1558'de Manisa'dan Konya'ya nakledilen Şehzade Selim bulunduğu sancaklarda şairlerin ve sanatçıların hâmîsi olmuştur. Şehzade Selim'in himaye ettiği şairlerin başında Hüseyin Celâl Bey gelmektedir. Şair Manisa Sancak beyliğinde şehzadeye intisap etmiştir. Şair Celal Bey şehzadeye önce kâtiplik daha sonra ise musahiplik yapmıştır. (Güler ve Yaşar, 2010: 193)



Şehzade Selim'in himaye ettiği şahsiyetlerden biri de Terzizâde Mehmed Ulvî'dir. İlk önce Celal Bey'in dikkatini çeken Ulvî, Durak Çelebi'nin yardımıyla şehzadenin sarayına girmiş ve şehzadenin meclislerinde bulunmuştur. (Güler ve Yaşar, 2010: 194)

Şehzade Selim'in himaye ettiği şairlerden biri de Derviş Meşrebî Kalander'dir. Şiirlerinin yanında mûsikî alanındaki kâbiliyetiyle şehzadenin iltifatını kazanmıştır. (Eyduran, 1999: 950)

Şehzade Selim'in meclisinde bulunan şahsiyetlerden biri de Hâtemî İbrahim Bey'dir. Hâtemî İbrahim önce Durak Çelebi'ye intisap etmiş, onun vasıtasıyla şehzadenin bölüğüne sipâhî olmuştur. Sipâhî olarak şehzadenin hizmetini yerine getiren Hâtemî, aynı zamanda şehzadeye şiirler sunarak ihsanlar elde etmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 194)

Ayşe Hubbî Hâtun da şehzadeye intisap etmiş ve ondan itibar görmüş bir şairdir. Akşemseddin'in torunlarından Şemsî Çelebi ile evlenmiştir. Ayşe Hubbî Hâtun kocasının ölümünden sonra da şehzadenin meclislerinde bulunmaya devam etmiştir. Şehzadeye gazeller ve kasîdeler sunmuştur. Bununla birlikte üç bin beyitten fazla olan '*Hurşîd ü Cemşîd*' isimli mesnevi yazıp şehzadeye sunmuştur. (Eyduran, 1999: 288)

Şehzade Selim'in himaye ettiği şairlerden biri de Vusûlî Mehmed'dir. Şehzade Selim'in sancak beyliği yaptığı Konya ve Kütahya'da kadılık yapmıştır. Şehzade Selim'e kasîdeler sunarak çeşitli ihsanlar elde etmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 195)

Visâlî Çelebi'de Şehzade Selim'e Manisa'da intisap etmiş ve onun himayesinde bulunmuş bir şairdir. Şehzade Selim'in meclislerinde bulunarak çeşitli ihsanlar elde etmiştir. (İsen, 1999: 465)

Şehzade Selim'e şiirler sunarak onun himayesini kazanmış şahsiyetlerden biri de Fevrî Ahmed'dir. Fevrî Ahmed şeyhülislama kasîdeler sunmuş ve Edirne Kadı Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 195)

Şehzade Selim'in iltifatını kazanmış ve daha çok mûsîkî alanında tanınan Derûnî de şehzadenin meclislerinde bulunmuştur. Şehzadeye intisap etmiş şairlerden olan Kütahyalı Rahîmî de şehzadeden çeşitli ihsanlar elde etmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 195)

Dönemin büyük âlimlerinden olan şair ve tarihçi Gelibolulu Âli de şehzadenin meclislerinde bulunmuş ve şehzadenin kâtipliğini yapmıştır. Birçok eseri bulunan Gelibolulu Âli daha çok '*Künhü'l-Ahbâr*' isimli eseri ile tanınmıştır. (Levend, 1998: 390)

### 2. 2. 13. Şehzade III. Murad

Sultan II. Selim'in oğlu olan şehzade Murad, babası sancakbeyi iken Manisa'da doğmuştur. Sultan Selim, Kütahya valiliğine geçince Sultan Murad da 1562'de Manisa sancakbeyi olmuştur. Sultan Selim'in saltanatı zamanında şehzadelerin sancağı çıkış usulleri değiştirilmiştir. Böylelikle Sultan Murad, kardeşlerinin en büyüğü olarak babasının ölümüne kadar Manisa da sancakbeyliği yapmıştır. Ondan sonra Manisa, veliaht sancağı olmuş ve Sultan Mehmed de Manisa'dan gelip tahta oturmuştur. İyi bir eğitim gören Şehzade Murad, aynı zamanda bir şairdir. Şehzadenin babası dönemindeki edebî hareket onun döneminde azalmıştır. (Güler ve Yaşar, 2010: 196)

Manisa'da şehzadenin himayesini gören İznikli Bekâyî, Hocasâde Kurt Efendi'nin danışmendi iken hocasının ölümü üzerine şehzade Murad'ın hocası İbrahim Çelebi'nin mülazımı olmuştur. İbrahim Çelebi vasıtası ile şehzadeye tanıtılmış ve müderrisliğe getirilmiştir. Bekâyî, Şehzade Murad'ın saltanatı döneminde Selanik ve Galata kadılığında da bulunmuştur. (Güler ve Yaşar, 2010: 196)

### 3. 3. Patron Olarak Devlet Adamları

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar olan dönem içerisinde sadece padişah ve şehzadeler değil Osmanlı bürokrasi de sanata yakın ilgi duymuştur. Birçok üst düzey memur sanatçıyı himaye etmiştir.

### 3. 3. 1. Defterdar İskender Çelebi

İskender Çelebi, Yavuz Sultan Selim devrinde maliyede çalışmış, zekası ve bilgisi sayesinde ilerlemiş, Kânûnî Süleyman'a başdefterdar olmuştur. Yıllarca bu vazifede çalışmıştır. İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı zamanında hayli nüfûz sahibi bir kişi olmuştur. İskender Çelebi, İbrahim Paşa ile çok iyi anlaşmakta hatta birçok hususta beraber hareket etmektedirler. Irak seferi sırasında araları açılmıştır. İbrahim Paşa'nın padişaha şikâyeti üzerine 1535'de Bağdat'ta idam edilmiştir. (İpekten, 1996: 146)

Ali Yıldırım, '16.yy'da Büyük Bir Devlet Adamı ve Edebiyat Hâmîsi Defterdâr İskender Çelebi' isimli makalesinde şunları ortaya koymaktadır: 'İskender Çelebi, yaşadığı dönem zenginliği ile ün kazanmış bir devlet adamıdır. Son derece cömert, iyiliksever bir insandır. Devrinde âlim, şair, sanatkâr bütün kabiliyet sahiplerini himayesi altına almıştır. Konağı şairlerin toplandıkları, korundukları bir mekândır. Her kasîde sunan mutlaka bahşişini, hediyelerini ondan alır. Bu sebepten etrafında büyük bir şair topluluğu meydana gelmiştir. İskender Çelebi'nin adına yüzlerce şiir yazılmıştır. Osmanlı devletinde diğer devlet adamları içinde onun kadar şair dostu, şairi himaye eden bir hâmî çıkmamıştır.' (Yıldırım, 2000: 219)

İskender Çelebi'nin himayesinde olup şöhret ve itibar bulun şair sayısı oldukça fazladır. Bu şairlerin başında şüphesiz Hayâlî Bey gelir. Şair Hayâlî, İstanbul'da henüz pek genç iken şiiri ile tanınmaya başlamış ve İskender Çelebi'nin dikkatini çekmiştir. Onun sayesinde yavaş yavaş devrin büyükleri ile tanışan Hayâlî Bey, daha sonra İbrahim Paşa ile tanışır ve herkes tarafından tanınan bir şair olmuştur. (İpekten, 1996: 147)

Şair Yahyâ Bey, İskender Çelebi'nin Bağdat'ta asılarak öldürülmesinden dolayı üzüntüsünü şu şekilde kaleme almıştır:

*Mîr İskender-i 'tibârî görüp*

*Ey gönül 'ibret al bu hâletden*

*Hâsılı gör ki 'âkıbet n'oldı*

*Bu kadar 'izzet u sa'âdetden*

*Taduben zehr-i kahrı ağzında*

*Kalmadı hiç eser halâvetden*

*Oluben necm-i tâli 'i râci'*

*Ba'de vardı kemâl-i kurbetden*

*Kondı toz çehre-i emânetiñe*

*Sarsarı töhmet-i hıyânetden*

*Ref'ine vârid oldı hükm-i şerîf*

*Nâgehân dergeh-i 'adâletden*

*Çekdiler sûyı âsmâna hemân*

*Götürüp anı hâk-i zilletden*

*Gitdi döne döne semâ iderek*

*Dârı ünse diyâr-ı gurbetden*

*Boynu bağlu kul oldu dergâha*

*Oldı âzâd bend-i mihnetden*

*Basmadı yir ayağı şâdiden*

*Başı kurtıldı çün mezelletden*

*Açdı mi'râca hoş letâfet ile*

*Kurtulup 'âlem-i kesâfetden*

*Ölüsü dirisi anuñ aslâ*

*Olmadı hâli hiç rif'âtden*

*Âhirete dahi ümîd oldur*

*Ola bir 'âlî yirde cennetden*

*Didi ehl-i semâ aña târîh*

*İtdi 'azm-i sümüv letâfetden (Kutluk, 1989: 727)*

İskender Çelebi'nin himaye ettiği şairlerden biri de Nihâlî'dir. Nihâlî, İskender Çelebi'nin yardımlarıyla hayatını idame ettirmiş ve meclislerinin devamlı şairlerinden biri olmuştur. (İpekten, 1996: 147)

Rahmî, Nakkâş Balizâde Pir Mehmed, İskender Çelebi'nin himayesinde yetişmiş şairlerdendir. Tahsili sırasında kendisine intisap eden Rahmî'yi padişaha

tanıtın İskender Çelebi'dir. Şehzadelerin sünnet düğününde bir kasîde sunmasını da temin etmiştir. Rahmî, İskender Çelebi'nin dışında Rüstem Paşa'nın da himaye ettiği bir şairdir. Dolayısıyla bu iki şahsın iltifatlarından, hediyelerinden istifade eder. Onların sayesinde ilerlemiş, devrin meşhur şairlerinden olmuştur. (İpekten, 1996: 148)

Kânûnî'nin oğlu Şehzade Selim' in Nedîmi ve mutemet adamı Celâl Bey de İskender Çelebi sayesinde şöhret bulmuştur. Manastır'dan İstanbul'a geldiğinde İskender Çelebi'nin himayesine girmiştir. İskender Çelebi de onu öz oğlu gibi büyütmüş ve tahsilini tamamlamasına yardım etmiştir. (İpekten, 1996: 148)

İskender Çelebi'nin himaye ettiği şairler de biri de Deli Birader Gazâlî'dir. Şair İstanbul'da bulunduğu zaman İskender Çelebi'nin meclisinde olan şairlerdendir. Onu meclislerine kabul eden, câizelerle memnun eden İskender Çelebi daha sonra şairi padişaha tanıtmıştır. (İpekten, 1996: 148)

İskender Çelebi'nin çevresinde yetişmiş bir başka şahıs Riyâzî, şiirleri olduğu halde daha ziyâde ilmi ile tanınmış bir şahsiyettir. İskender Çelebi'nin himayesinde riyâziye ve kozmografya tahsil etmiş, her yıl takvim tanzim etmeye muktedir âlim olmuştur. (İpekten, 1996: 149)

İskender Çelebi'nin sohbet meclisine giren şairlerden biri de Refikî'dir. Gözleri kör olunca divan kâtipliğinden ayrılmış, Edirne mütevelliliğine atanmıştır. Buradan gelen parayla ve Kemâlpaşazâde'nin yardımlarıyla geçimini devam ettirmiştir. Şair, İskender Çelebi'yi görmek için sık sık İstanbul'a gelmiş, bu arada devrin büyükleri ile de görüşmeler yapmıştır. İskender Çelebi, Refikî'yi evine kabul etmiş, sohbetlerinde bulundurmuş ve ona çok yardım etmiştir. (İpekten, 1996: 149)

Amânî de İskender Çelebi'nin takdirini kazanan şairlerden biridir. İbrahim Paşa zamanında hazine kâtibi olmuş, İskender Çelebi sayesinde rahat bir hayat sürmüştür. Şair, İskender Çelebi'den çok iyilik görmüş, onun sayesinde ulûfe de almıştır. (İpekten, 1996: 149)

İskender Çelebi'nin meclislerinin daimi misâfirlerinden olan Basîrî, İran'dan elçi olarak gelip İstanbul'a yerleşmiştir. Padişahın da takdirini ve iltifatını görmüştür.

Basîrî, devrin yüksek şahsiyetleri tarafından da hürmetle karşılanmıştır. İskender Çelebi'nin sohbetlerinde, meclislerinde bulunmuş, önce musahibi sonra nedîmi olarak yanında bulunmuştur. Hoş sohbet, latife sever bir şahsiyettir. (İpekten, 1996: 149)

Figânî de, İskender Çelebi'nin himayesini kazanmış şairlerdendir. Gençliğinde Trabzon'dan İstanbul'a gelip tahsile başlamış fakat bir müddet sonra İstanbul'u terk etmiştir. Önceleri Hüseyinî mahlası ile şiirler yazarken daha sonra Figânî mahlasını kullanmaya başlamıştır. Şair, içki âlemlerine düşüp âvâre bir ömür sürmüştür. (İpekten, 1996: 150)

İskender Çelebi'nin çok sevdiği Figânî'nin bir kasîdesi:

*Hümâ-y ı dil olalı sayd o çeşmi şeh-bâza*

*Hezâr şevk ile cân mürgi geldi pervâza*

*Yanuñda fâş ideli mâ-cerâ-yı dil-dârum*

*Geyürdi hil'at-ı âlı sirişk-i gammâza*

*Kül eyledi yakup eczâmı 'andelîbâsâ*

*Bu köhne gülşen-i 'âlemde bir gül-i tâze*

*Nevâm ı diñlemege ger büzürg ü ger kûçek*

*Niyâzum i şidüp âheng iderse şeh-nâza*

*Figân u nâle iderken girîv ile nâgeh*

*Hevâdan irdi hemân şem'ine bir âvâze*

*Ki ey esîr-i kafes bûlbûl-i hazân-dîde*

*Hazândan ister iseñ ger irüşesiñ yaza*

*Bu dâstân-ı nev u bu cerîde-i şevki*

*Hikâyet eyle yûri var o nükte-perdâza*

*Hidîv-i 'arsa-i fikret müdebbir ü dânâ*

*Bülend-mertebe İskender-i ser-efrâza*

*Bu gün ki kân-ı sa'âdetde bir gühersîñ sen*

*Ne hâcet ey dîr-i yek-tâ yanuñda erbâza*

*Zer üsküfiyle kapuñda olalı hor derbân*

*Sîpîhre atdı külâhı irüşdi i'zâza*

*Yanuñda hâs olanuñ âhırı olur Mahmûd*

*Kuluñ olanlar irüşür makâm-ı Ayâza*

*Kef-i sehâñ ile ol dem su sep ki ey yem-i dil*



*Bu sūzı fâka ile âteş uğramış sâza*

*Figânî bülbül-i gülzâr-ı midhatüñdür çün*

*‘Înâyetüñ gülini koklat ol nevâ-sâza*

*Olal ı sen gül-i gülzâr-ı devlete vassâf*

*İrüşdi nazm-ı bedî‘üm Kemâl-i i‘câza*

*Hümâ-y ı tab‘umı görse Hümâyûn aydurdı*

*‘Aceb hevâda uçar âferin o şeh-bâza*

*Ko lâf u da‘vîyi ey dil senâ zamânıdur*

*Du‘âlar eyle hezârân o gülşen-i râza*

*Yel-i bahâr ide çün münhezim şitâ cündin*

*Şükûfezâr-ı murâduñ Hak irgüre yaza (Karahân, 1966: 27)*

Harîrî de İskender Çelebi'nin himaye ettiği şairlerdendir. Tarih ve muammada usta bir şairdir. Sultan Süleyman'ın fetihlerini nesir halinde yazıp İskender Çelebi vasıtası ile padişaha sunmuş ve hayli takdir görmüştür. (İpekten, 1996: 150)

Tezkîre sâhibi Hatîbzâde Latîfî de İskender Çelebi'nin yardımını gören şahıslardan olmuştur. Gençliğinde tahsilini bırakıp güzel yazısı sebebiyle kâtip olmak isteyince kimsenin himayesinde bulunmadığı için tayini yapılamamıştır. Daha

sonra İskender Çelebi'ye nevrûzda bir '*bahâriyye*' sunup onun sayesinde Belgrad'a kâtip tayin edilmiştir. (İpekten, 1996: 150)

### 2. 3. 2. Mahmud Paşa

Fatih'in tanınmış Sadrazamı Mahmud Paşa, çocukken Edirne Sarayına alınarak yetiştirilmiş, İstanbul muhasarasında Fatih Sultan Mehmed'in beraberinde bulunmuştur. Şehrin zaptından sonra sadrazâm tayin edilerek, devlete çok hizmet etmiştir. İlk sadrazamlığı 14 yıl sürmüştür, ikinci sadaretinden sonra Edirne yakınında hasına çekilerek dinlenmiştir. Şehzade Mustafa'nın ölümü ile ilgisinin olup olmadığı izâhı için İstanbul'a çağırılmış ve Yedikule'de hapsolünarak 1474'de öldürülmüştür. (İpekten, 1996: 136)

Mahmud Paşa, Fâtih Sultan Mehmed devrinde, padişaktan sonra sanatkârları korumakta ün kazanmış bir devlet adamıdır. Son derece cömert, iyiliksever, sadaretinde çok sevilmiş bir vezirdir. Sahn-ı Seman medreselerinin kuruluşunda büyük rolü olmuştur. Adına yazılan eserler için 1000 altın ihsanda bulunduğu rivayet edilmektedir. Kendisi de Adnî mahlası ile divan tertip edecek kadar şiir yazdığı için bilhassa şairlere meyli vardır. Bu sebepten etrâfına çok şair toplanmıştır. Şiir sadareti devrinde hayli revaç bulmuştur. (İpekten, 1996: 136)

Mahmud Paşa'nın himayesini kazanmış, hattâ bir kısmı çocukluğundan itibaren elinde yetişmiş, çok şair vardır. Bunlardan bir kısmı onun sayesinde padişah ile tanışmıştır. Bu şairlerin başında sonradan Sultan Bâyezid devrinde vezirlik verilen Sâfi mahlaslı Çezerî Kâsım Paşa bulunmaktadır. Çocukluğunu Cezerîzade Vefâyî'nin evinde geçiren Sâfi, ilk tahsilini yaptığı sıralarda Vefâyî'nin ölümü üzerine sâhipsiz kalınca Mahmud Paşa tarafından himaye edilerek yetiştirilmiştir. Daha sonra Şehzade Bâyezid'e defterdar olmuş ve sultanlığı zamanında da vezirliğe kadar yükselmiştir. (İpekten, 1996: 136)

Halîmî Lutfullah Çelebi de Mahmud Paşa'nın himaye ettiği şairler arasındadır. Şiir sanatı çok iyi olmasa da Halîmî dönemin edebiyat ile uğraşan şahsiyetlerindedir. Mahmud Paşa ya intisap ettikten sonra onun sayesinde yetişmiş ve kadı olmuştur. Çok eser yazmış, bilhassa, uzun zaman '*Halîmî Lügâti*' ile anılan

'*Bahr'ul-Ebrâr*' eseri ile tanınmıştır. İki ciltlik eserin birincisi Farsça lügâttir. Eserin ikinci cildinde şiir kaideleri, aruz ve kafiyeden bahsetmiştir. (İpekten, 1996: 136)

Mahmud Paşa'nın himaye ettiği şairlerden biri de Hayâtî'dir. Sultan II. Murad ve Sultan II. Mehmed devirlerinde hayli itibar görmüş olan Ulvî'nin talebesidir. Ulvî, ihtiyarlığında sokağa çıkamaz hale gelince, kasîdelerini padişaha Hayâtî ile göndermiştir. Bu vesile ile Mahmûd Paşa'nın dikkatini çekmiş ve hizmetine girmiştir. Şiiri daha ziyade hicve ve hezele meyillidir. Mahmud Paşa'nın arzusu ile devrinde çok kimseyi hicvetmiştir. Sonunda Paşa'yı kızdırmış ve idam edilerek öldürülmüştür. (İpekten, 1996: 137)

Mahmud Paşa'nın himaye ettiği şairlerden biri de Hayâlî'dir. Fatih Sultan Mehmed devrinin âlim ve şairlerinden Hayâlî, Hızır Bey' in talebesidir. Hocasının akaide dair '*Nûniyye Kasîdesi*'ne bir şerh yazmış, kendisini himaye eden Mahmud Paşa'ya sunmuştur. Fatih Mehmed, bu şerhte kendi isminin zikredilmemesine üzölmüş, bu yüzden devrinde diğer âlimlere gösterdiği yakınlığı Hayâlî'ye göstermemiştir. Buna rağmen kendisini takdir etmiştir. Bir gün, İznik medresesine Hatîbzade'den sonra onun yerini dolduracak bir müderris arayınca, Mahmud Paşa Hayâlî'nin adını vermiş, padişah '*şerh-i akâid yazıp sana ithâf eden zât mıdır*' diye sorunca Mahmud Paşa '*evet odur*' cevabını vermiş. Bunun üzerine Fâtih '*ehliftir yüz akçe ile ona verdim.*' diyerek Hayâlî'yi İznik müderrisi tayin etmiştir. (İpekten, 1996: 137)

Mahmud Paşa'nın sarayına yerleşen şairlerden Sarıca Kemâl veya Kemâl-i Zerd, önce hasoğlanlarına hoca tayin edilmiş, daha sonra Paşa'nın musahibi olmuştur. Mahmud Paşa için mersiyeleri vardır. Gazelleri de devrinde şöhret bulmuştur. Vaktini sarayda, efendisinin sohbetlerinde geçiren Kemâl, Paşa'nın 1474'de ölümünden sonra kimseye yanaşmayarak Edirne yakınında sadrazamın hası olan Mahmud Paşa Hasköyü'ne çekilmiş, sonra da vefat etmiştir. (İpekten, 1996: 138)

Mahmud Paşa'nın himaye ettiği şahsiyetlerden biri de Mevlânâ Hâmîdî'dir. Şair, İsfahan'dan İstanbul'a geldiğinde, Mahmud Paşa'nın alakasını görmüş ve ona sığınmıştır. Bu devirdeki aşırı Acem hayranlığı sebebiyle İstanbul'da iyi karşılanan

Hâmidî, Mahmud Paşa gibi bir koruyucu da bulduktan sonra çabuk şöhrete ulaşmıştır. Hâmidî, Mahmud Paşa'ya kasîdeler sunmuş ve onu övmüştür. (İpekten, 1996: 138)

Mevlevî şeyhlerinden Hudâyî de, Mahmûd Paşa'ya intisap eden şairlerdendir. Irak ve İran'ı dolaşarak Anadolu'da dervişlikle uzun zaman seyahat eden Hudâyî, İstanbul'a geldiğinde muhtaçların sığınağı olan Mahmud Paşa'ya müracaat etmiş ve himayesine girmiştir. Mahmud Paşa, ayrıca onun Fatih Sultan Mehmed ile tanışmasını sağlamıştır. Fatih Sultan Mehmed, Muğla'da ona bir zaviye vermiş ve Hudâyî Dede, ömrünün kalan kısmını bu zaviyede şeyhlik yaparak geçirmiştir. (İpekten, 1996: 138)

### 2. 3. 3. Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi

Sultan II. Bâyezid ve oğlu Yavuz Sultan Selim devirlerinde kazaskerlik eden Müeyyedzâde şiiire yakın ilgi duymuştur. Hâtemî mahlasını kullanmıştır. Her iki padişahın da takdirini ve hürmetini kazanmıştır. Yavuz onun öldüğünde çok üzülmüş *'Saltanâtımız iki vücûd-ı bî-nâzir ile şeref-pezîr olmuş idi. Biri Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'dir ammâ hayf u dirîğ ki şebâbı şikest olduğu zamana rast geldik...'* demiştir. (İpekten, 1996: 139)

Herkesin sevgi ve saygısını kazanmış olan Müeyyedzâde, ilmi, ahlâkı, olgunluğu ve cömertliği ile tanınmış bir devlet adamıdır. Fakirlerin ve düşkünlerin yardımcısıdır. Konağı şair ve âlimlerin toplantı yeridir. Birçok kişiyi himayesine almış ve yetiştirmiştir. Bunlar içinde bilhassa Kemâlpaşazâde, Necâtî ve Zâtî'yi saymak mümkündür. (İpekten, 1996: 139)

Osmanlı tarihinin en büyük âlimlerinden biri olan Kemâlpaşazâde, Müeyyedzâde tarafından himaye edilmiş, onun emriyle Osmanlı tarihini yazmıştır. Kendisine bu hizmetinden dolayı 30 bin akçe ihsan edilmiştir. (İpekten, 1996: 139)

Necâtî Bey de, Müeyyedzâde'nin himayesinde yaşamıştır. Müeyyedzâde, devrin büyük şairini daima takdir etmiş, iltifatını ve ihsanını ondan esirgememiştir. Necâtî Bey de buna karşılık ona bir kasîde sunmuştur. Hatta divanını da onun adına tertip ederek, mukaddimesinde samimi sözlerle onu övmüştür. Divan tertibi daima

padişahlar adına yapılageldiğinden, Necâtî Bey'in bu hareketi devrinde birçok vezirin düşmanlığını kazanmasına sebep olmuştur. Fakat gerek Sultan Bâyezid ve gerek Müeyyedzâde'nin ona karşı olan sevgisi birçok düşmanlığı önlemiştir. (İpekten, 1996: 140)

Müeyyedzâde'nin himaye ettiği şair Zâtî, gençlik yıllarında şöhrete ulaşmış bir şairdir. Sadrazamdan başlayarak devrin hemen bütün büyükleri tarafından korunmuştur. Bilhassa Nişancı Câfer Çelebi ile Kazasker Müeyyedzâde'nin yardımları ile rahat bir hayat sürmüştür. Zâtî'nin bu rahat hayatı, Sultan II. Bâyezid'in son zamanlarında çıkan yeniçeri isyanına kadar devam etmiştir. Ne Yavuz Sultan Selim ne de Kânûnî devrinde durumu düzelmiştir. Dükkân açıp remil dökerek geçinmeye çalışmıştır. (İpekten, 1996: 140)

#### **2. 3. 4. Tacizâde Cafer Çelebi**

Amasya'da Sultan II. Bâyezid'in şehzadelğinde hizmetinde bulunan Tac Bey'in oğludur. Tahsilini bitirdikten sonra müderris olmuş, 1498'de Sultan Bâyezid'e nişancı tayin edilmiştir. 14 yıl bu vazifede kaldıktan sonra padişahın son günlerinde azledilmiştir. Yavuz Sultan Selim devrinde de aynı itibarı görüp tekrar nişancı olmuştur. Çaldıran Seferi sırasındaki yeniçeri isyanına adı karıştığı için padişah tarafından öldürülmüştür. (İpekten, 1996: 140)

Câ'fer Çelebi, nişancılık yaptığı yıllar boyunca çok takdir görmüş, çok sevilmiş bir şahsiyettir. Bilgili, kemâl sahibi, cömert ve iyi ahlaklı bir devlet adamıdır. Devrinde pek çok kimse onun iyiliğini görmüştür. Şair ve ediblerle münasebeti oldukça fazladır. Kendisi de şiir ile yakından ilgilenmiştir. Büyük bir divan sahibidir. Fakat kaynakların rivayeti inşâsının şiirinden çok üstün olduğu yönündedir. Kabiliyetli şairleri ihsan ve bahşişleriyle sanata teşvik etmiştir. Etrafında bulunan ve şiirlerini sunup yardımını gören pek çok şair arasında Sücûdî, Sihrî, Zâtî ve Mesîhî takdirini en fazla gören şairlerdir. (İpekten, 1996: 141)

Cafer Çelebi'nin himaye ettiği şairlerin başında Kalkandelenli Sücûdî gelmektedir. Sücûdî, İstanbul'a geldiğinde Pir Paşa ile Cafer Çelebi tarafından korunup terbiye edilmiş ve divan kâtipliğine tayin edilmiştir. Sonra da silahdar kâtibi

olarak tayin edilmiştir. Yavuz Selim zamanında hükümdarla birlikte seferlere katılıp sefer tarihlerini yazmakla görevlendirilmiştir. (İpekten, 1996: 141)

Tacizâde Cafer Çelebi'nin hizmetinde bulunan Sahrî Mehmed ise, Kemâlpaşazâde'nin Edirne kadılığında kâtiplik etmiş, sonra İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da Tacizâde Cafer Çelebi'nin kâtibi olmuştur. Sahrî Mehmed, eski padişahların, vezirlerin hikâyelerini, latifelerini çok iyi bilmekte ve bulunduğu meclislerde anlatmaktadır. Çok kuvvetli bir hafızaya sahip olan Sahrî, bütün hayatını hatiplik yaparak geçirmiştir. Ayrıca Âşık Çelebi ile yakın dostluk kurmuştur. (İpekten, 1996: 141)

Cafer Çelebi, konağı bütün marifet sahiplerine açık bir hâmidir. Onun cömertliğinden Zâtî de gençliğinde faydalanmıştır. Zâtî, o zaman danışmend olan Kazasker Kadri Efendi ile iyi arkadaşlık kurmuş ve beraber Tacizâde'nin konağına uğrayıp onun ihsanlarından faydalanmışlardır. Tacizâde ve Müeyyedzâde'nin azline kadar Zâtî, geçimini bu şahısların verdikleri paralarla temin etmiştir. (İpekten, 1993: 141)

Hadım Ali Paşa'ya intisap ederek divan kâtibi ve musahibi olan Mesîhî, Hadım Ali Paşa'nın ölümünden sonra ortada kalınca Yunus Paşa ile Nişancı Cafer Çelebi'ye başvurmuştur. Bir müddet Cafer Çelebi'nin ihsanı ile geçinmiştir. Onun, divan kâtipliğini istemek için meşhûr;

*Hâb-ı gafletten uyanmağa uyûn-ı ezhâr*

*Her seher su seperler yüzlerine ebr-i bahâr*

matla'lı kasîdesini sunduysa da divan kâtipliğini alamamıştır. Bu kasîdeye karşılık Bosna'da bir tımar verilmiş ve bu birkaç bin akçelik tımarla iktifa etmek zorunda kalmıştır. (İpekten, 1996: 141)

### **2. 3. 5. Pir Mehmed Paşa**

Kânûnî Süleyman'ın sadrazâmı olan Pir veya Pirî adıyla anılan Mehmed Paşa, Sultan Bâyezid devrinde kadılıklarda bulunmuş, sonra hazine defterdarı olmuştur. Çaldıran Savaşı'ndan sonra vezir olmuştur. Mısır Seferi'nden sonra sadrazam tayin

edilmiştir. Kânûnî Sultan Süleyman zamânında da birkaç yıl sadaret makamını muhafaza eden Pirî Paşa, 1523'te azledilerek Sibirya'ya gönderilmiştir. Burada da vefat etmiştir. (İpekten, 1996: 142)

Pir Mehmed Paşa hem ilim sahibidir hem de şairdir. Remzî mahlası ile şiirler yazmıştır. Zamanında, Sücûdî, Şem'î, Lisânî takdirini kazanmış, yardımını görmüş şairlerdendir. (İpekten, 1996: 142)

Sücûdî, Sadrazam Pirî Paşa ve Nişancı Cafer Çelebi'nin yardımları ile yetişmiştir. Divan kâtibi ve sonra bölüğe girip bölük kâtibi olmuştur. Memleketi olan Kalkandelen'in haracının kendisine verilmesi için Pirî Paşa'ya, bir gazel sunmuştur. Pirî Paşa da, Sücûdî'yi takdir ve himaye etmiştir. (İpekten, 1996: 142)

Pirî Paşa'nın yardımını gören şairlerden biri de Şem'îdir. Şair Şem'î, Şeyh Vefâ tekkesi şeyhi Ali Dede'ye intisap ederek tarikata girmiştir. Edirne'de Şeyh Muslihüddin zaviyesi şeyhi iken terkedip İstanbul'da harabat âlemlerine girmiş, meyhanelerde vakit geçirmiştir. Kendisini Pirî Paşa himaye etmiştir. Başka kimseden yardım istememiş, sefil bir hayat yaşamıştır. (İpekten, 1996: 142)

Pir Mehmed Paşa'nın himaye ettiği şairlerden bir de Edirneli Ahmed Lisânî'dir. Lisânî, Mehmed Paşa'nın sır kâtibidir. Tecrübeli bir kâtiptir. Bütün ömrünü bu işle geçirmiştir. (İpekten, 1996: 143)

### **2. 3. 6. İbrahim Paşa**

Kânûnî Sultan Süleyman'ın vezir-i azamıdır. Sultan Süleyman'ın şehzadelğinde Manisa sarayına intisap etmiş, saltanatında bazı ağalıklarda bulunmuş ve Has odabaşı iken Pirî Mehmed Paşa'dan sonra sadarete getirilmiştir. 13 yıl bu mevkide kalıp devlete çok hizmeti olmuştur. Bağdat fethinden döndükten sonra 1536'da boğularak öldürülmüştür. (İpekten, 1996: 143)

İbrahim Paşa, devrinde çok büyük bir nüfûza sahip olmuş, Kânûnî gibi bir hükümdar devrinde bile adeta devleti yalnız başına idare etmiştir. Atmeydanı'ndaki muhteşem sarayı hüner erbabının sığınağı haline gelmiştir. Çok şaire yardım elini uzatmış, çoğunu himayesi altına almıştır. Devrinde ona kasîde sunup ihsanından

istifade eden şair sayısı oldukça fazladır. Sultan Murad'dan beri devam eden bir usûlle şairlere hazineden verilen sâliyâne denilen yıllık maaşlar, ondan sonra kesilmiş ve şiire gösterilen rağbette böylece azalmıştır. (İpekten, 1996: 143)

İbrahim Paşa, sadareti devrinde Hayâlî Bey, Hayretî, Deli Birader Gazâlî, Nihâlî, Yahya Bey, tarihçi Şükrullah, Celal-zâde Sâlih ve Perriz Efendi himayesini kazanmış şairlerin başlıcalarıdır. (İpekten, 1996: 143)

Devrin büyük şairi Hayâlî Bey, İbrahim Paşa sayesinde şöhret kazanmıştır. İstanbul'a gelir gelmez, kısa zamanda gazelleri ile tanınmaya başlar. Hayâlî, önce İskender Çelebi'nin dikkatini çekmiş, onun ve Halil Paşa'nın gayretleriyle sadrazama tanıtılmıştır. Hayâlî, İbrahim Paşa'ya da kasîdeler sunup teveccühünü kazanmıştır. İbrahim Paşa'nın Atmeydanı'ndaki sarayının daimi misafirlerinden olmuştur. İbrahim Paşa Hayâlî'yi çok takdir etmiş, ihsanlarıyla onu taltif etmiştir. Yine İbrahim Paşa onu padişaha takdim etmiş ve ulûfe bağlanmasına vesile olmuştur. Daha sonra tımar ve zeamet verilmesinde önemli rol oynamıştır. Onu devrin bütün şairlerinden üstün tutmuştur. Bu nedenle Hayâlî Beyi, dönemin diğer şairleri kıskanmıştır. Hayâlî Bey de, devlet ricalinden gördüğü ilgiden dolayı diğer şairleri küçük görmüştür. (İpekten, 1996: 144)

İbrahim Paşa'nın himaye ettiği şairlerden biri de Gazâlî'dir. Kaynaklara göre Gazâlî, renkli bir şahsiyettir. Bütün vezirleri, devlet erkânını tanımış, hoşsohbeti ile hepsini memnun etmeyi başarmıştır. İstanbul'da eski dostlarından Hatîbzâde Seydioğlu Derviş Çelebi ve Sirkeci Bahşî'nin Beşiktaş'ta, evler, bahçeler yaptırdıklarını görünce, onlara özenmiş, parası da olmadığından devrin büyüklerinden yardım istemiştir. İbrahim Paşa, büyük bir para yardımı yaptığı gibi, bir adam tayin edip vezirlerden de yardım toplatmıştır. Bu suretle Gazâlî'nin bir ev, bahçe, mescit, zaviye ve bir hamam yaptırması için gereken parayı temin etmiştir. (İpekten, 1996: 144)

İbrahim Paşa'nın koruduğu şairlerde biri de Nihâlî Cafer Çelebi'dir. Irak Seferi'nde kaba hareketleri sebebiyle Yavuz Sultan Selim'in musahipliğinden uzaklaştırılan Nihâlî Cafer Çelebi, hicivleri yüzünden Galata kadılığında da azledilince hayli zaman boşa kalmıştır. Bu kötü durumunda Nihâlî'yi himayesine



alan yine İbrahim Paşa olmuştur. Bu arada şair, İskender Çelebi, Kazasker Kadri Efendi vasıtası ile padişaha halini anlatan bir kıt'a sunmuştur. Yine onların yardımıyla yüksek bir ulûfeye kavuşmuştur. İbrahim Paşa, eskiden dostluğu olan Nihâlî'yi sohbetlerine kabul etmiş, iltifatını esirgememiştir. (İpekten, 1996: 145)

İbrahim Paşa bu dönemin diğer şairi olan Yahyâ Bey'i de himaye etmiştir. Yahyâ Bey, İbrahim Paşa'nın dışında dönemin yüksek şahsiyetlerinden de yardım görmüştür. Bilhassa İbrahim Paşa ve İskender Çelebi tarafından korunmuştur. Yahyâ Bey, sunduğu kasîdelerle İbrahim Paşa'nın takdirini kazanmayı başarmıştır. İbrahim Paşa'nın meclislerinde ve sohbetlerinde sürekli hazır bulunmuştur. Kemâlpaşazâde, kazasker Muhyiddîn Çelebi, Kadri Çelebi, Defterdar İskender Çelebi gibi, devrinin en yüksek şahsiyetleri ile münasebeti olmuştur. Hayâlî Bey, devlet erkânının da bulunduğu meclislere katılmış ve üstâd muâmelesi görmüştür. (İpekten, 1996: 145)

Selimnâme sahibi Şükrü de, İbrahim Paşa'nın yardımını görmüş şairlerden biridir. Selimnâme beğenilince Kânûnî Sultan Süleyman onu Belgrad Seferi'ne beraberinde götürerek bir Süleymannâme yazmasını istemiştir. Şükrü esere başlamış ve padişahın doğumundan cülûsuna kadar olan devreyi nazm etmiştir. Yazdığı kısımlar İbrahim Paşa vasıtasıyla padişaha sunulmuş, şaire 20 bin akçe câize ve yüksek bir tımar verilmiştir. Ayrıca İbrahim Paşa da birçok hediye ve para vermek suretiyle şairi memnun etmiştir. (İpekten, 1996: 146)

İbrahim Paşa'nın himayesini gören şairlerden biri de Celâlzâde Sâlih Çelebi'dir. Sâlih Çelebi, şairliğinin yanında âlim bir şahsiyettir. İbrahim Paşa, ona çok iltifat etmiş ve onu Mahmud Paşa ve Ali Paşa medreselerine müderris yapmıştır. Ayrıca onu Kânûnî'ye tanıtmış ve bu suretle çabuk yükselmesini sağlamıştır. (İpekten, 1996: 146)

İbrahim Paşa'nın himayesinde bulunan Pervîz Abdullah da zamanın önemli âlimlerindedir. İbrahim Paşa sayesinde yükselmiş ve şöhret bulmuştur. Kadı iken Ali Kuşçu'nun '*Risâle Fi'l-Hey*' adlı Farsça eserini '*Mirkâtü's-Semâ*' adıyla tercüme ederek İbrahim Paşa'ya sunmuş, ihsanını ve iltifatını kazanmıştır. İbrahim Paşa'nın padişaha tavsiyesi ile ondan da itibâr görmüş, daha sonra kazaskerliğe kadar yükselmiştir. (İpekten, 1996: 146)

### 2. 3. 7. Kemâlpaşazâde

XVI. yüzyılın büyük âlimi İbn-i Kemâl, devrin tanınmış âlimlerinden ders alıp kazasker Müeyyedzâde'nin de himayesi ile çeşitli medrese müderrisliklerinde bulunmuştur. Yavuz Sultan Selim devrinde Anadolu kazaskeri; Kânûnî Sultan Süleyman döneminde ise 1525-1534 yılları arasında şeyhülislam olmuştur. (İpekten, 1996: 151)

İbn-i Kemâl, devrinde gerek ilmi ve gerek ahlâkı ile çok büyük şöhret kazanmıştır. İki büyük padişahın takdirini ve hürmetini kazanmıştır. İbn-i Kemâl şiir ile yakından ilgilenmiştir. Bazı şairleri koruyup, yetismelerine yardımcı olmuştur. Bunlar arasında en önemli şairler Aşçızâde Hasan Çelebi ve Refikî'dir. (İpekten, 1996: 151)

Aşçızâde Hasan Çelebi, Kemâlpaşazade'nin himayesinde yetişmiş şairlerdendir. Kemalpaşazade 1517'de Mısır Seferi'nde onu da beraberinde götürmüştür. Kemâlpaşazâde sayesinde padişaha da tanıtılan Hasan Çelebi, Yavuz Sultan Selim'in de iltifatını kazanmıştır. Mısır'dan döndükten sonra Manastır, Edirne Üç Şerefeli müderrisliği görevine tayin edilmiştir. Daha sonra Bursa kadılığına tayin edilmiştir. Ancak Bursa'da Lamî'i ile geçinememiş ve onun İbrahim Paşa'ya şikâyeti üzerine azledilmiştir. İstanbul'a döndükten sonra yine Kemâlpaşazâde'nin yardımıyla Sahn-ı Semaniye müderris olmuştur. (İpekten, 1996: 151)

Edirneli Refikî de, Kemâlpaşazâde'nin himayesini gören şairlerdendir. Divan kâtibi olmuş, sonra gözleri bozulduğundan Edirne'de mütevellilik verilmiştir. Kemâlpaşazâde kazaskerlikten azledilip, Edirne'de müderrislik alınca, Refikî onunla tanışıp hizmetine girmiştir. Kemalpaşazade, şeyhülislâm olduktan sonra da sık sık İstanbul'a ziyaretine gelmiş ve ondan izzet ve ikram görmüştür. (İpekten, 1996: 151)

### 2. 3. 8. Kazasker Kadri Efendi

Kadri Efendi yaşadığı dönem Abdülkâdir Hâmidî diye de anılmıştır. Lala Mustafa Paşa tarafından yetiştirilmiştir. Sahn müderrisliği ve Bursa kadılığı yapmıştır. Sadrazam İbrahim Paşa devrinde 15 yıl kazaskerlik yapmıştır. Rumeli kazaskeri iken 1537'de Korfo seferi sırasında Kânûnî'ye, İbrahim Paşa'nın idam

edilmesinin sebebini sorduğu için azledilmiş, Bursa'da inzivaya çekilmiştir. Sonra, 1541-42'de üç ay kadar şeyhülislam olmuştur. (İpekten, 1996: 152)

Kazasker Kadri, şairliği de olmakla beraber bilhassa ilmi ile tanınmıştır. Çok talebe yetiştirmiştir. Birçok şairi korumuş, sohbetine kabul etmiştir. Talebeliğinde Zâtî'nin dostudur. Himayesinde olan şairler arasında Hâletî, Sehâbî, Yeşilzâde, Riyâzî, Subhî, Nihâlî Cafer Çelebi gibi önemli şahsiyetler bulunmaktadır. (İpekten, 1996: 152)

Hâletî, Halep'ten İstanbul'a döndüğünde kazasker Kadri Efendi'ye intisap etmiştir. Kadri Efendi ona hem ders vermiş, hem de onu oğlu gibi yetiştirmiştir. Sonra da müderris tayin etmiştir. Sonra padişaha tavsiye ederek kadı olmasını sağlamıştır. Hâletî, gittikçe terfî ederek Gelibolu, Yenişehir, Filibe, Üsküp ve Selanik kadısı olmuştur. Hâletî'nin dostu olan Gelibolulu Âli'nin dediğine göre, Hayâlî Bey şiirde onu kendisine rakip sayar, *'Ben bir Abdullah Çelebi'nin hiddet-i tâb'ından korkarım, eğer şiirle biraz uğraşsa benim gibi nice şairi mât eder.'* demiştir. (İpekten, 1996: 152)

Kadri Efendi'nin yetiştirdiği şairlerden biri de Sehâbî'dir. Kânûnî Sultan Süleyman'ın Bağdat Seferi'nde Sehâbî, Kadri Efendi'nin dikkatini çekmiş ve padişaha tanıtılmıştır. Şairi çok takdir eden Kadri Efendi onu kendisine musahip yapmıştır. Onun sayesinde padişahın ihsanlarına nâil olan ve ulûfe de bağlanan Sehâbî, bundan sonraki ömrünü şairlerle toplantılarda ve devrin büyüklerinin meclislerinde geçirmiştir. (İpekten, 1996: 153)

Kadri Efendi'nin dikkatini şairlerden biri de Yeşilzâde Mahmud Riyâzî'dir. Rüstem Paşa'ya hocalık yapmıştır. Onun sayesinde nüfûz sahibi olmuştur. Riyâzî, zamanın tanınmış âlimlerindedir. Arapça ve Türkçe risaleleri vardır. Şiirle de meşgul olmuştur. Necâtî Bey'in *'giriş giriş'* gazeline yaptığı nazire ile meşhur olmuştur. (İpekten, 1996: 153)

Kadri Efendi'nin himayesi altında olan şairlerden biri de Hekîm Sinânzâde Mustafa Subhî'dir. Subhî; Sofya, Gelibolu, Kütahya, Diyarbakır ve Galata kadılığı yapmıştır. Gençliğinde Kadri Efendi ile dostluğu vardır. İstanbul'da bulunduğu

zaman zarfında daima Kadri Efendi ile beraber olmuştur. Kadri Efendi, zamanın nüfûzlu ve hürmet edilir şahsiyetlerinden olduğu için Subhî onun yakınlığından çok istifade etmiştir. Sofya kadılığı sırasında vefat etmiştir. (İpekten, 1996: 153)

Nihâlî Cafer de, Kadri Efendi'nin himaye ettiği şairlerdendir. Yavuz Selim'in musahibliğini yapmıştır. Daha sonra Galata kadılığına tayin edilmiştir. Nihâlî, hicivler söylediği için kadılıktan azledilmiştir. (İpekten, 1996: 153)

### **2. 3. 9. Rüstem Paşa**

Kânûnî Sultan Süleyman'ın sadrazamı olan Rüstem Paşa, devrinde büyük nüfûza sahiptir. Kânûnî'nin kızı Mihrimâh ile evlenmiştir. Bu nedenle damad sıfatıyla da anılmaktadır. Rüstem Paşa sadrazamlık görevindeyken, padişahın gözdesi Hürrem Sultan ile Şehzade Mustafa'nın öldürülmesinde rol oynamıştır. Sadrazam Rüstem Paşa, parayı seven bir şahıstır. Öldüğünde nakit para, mal, mülk, kıymetli eşya olarak büyük bir servet bırakmıştır. (İpekten, 1996: 154)

Rüstem Paşa'nın şairlerle fazla münasebeti olmamıştır. Daha çok âlimlerle ilgilenmiştir. Riyâzî, hürmet ettiği ve üzerinde tesirleri olan hocasıdır. Nakkâş Bâlizâde Rahmî de onun himayesinde yetişmiştir. (İpekten, 1996: 154)

Riyâzî, kazasker Kadri Efendi'nin Rüstem Paşa'ya tavsiye ettiği tanınmış bir Nakşibendî şeyhidir. Rüstem Paşa, 1544'te sadrazam olunca birçok ulemâ gibi Riyâzî'yi de himayesi altına almıştır. Rüstem Paşa, devlet işlerini ona danışmış ve kadı tayinlerinde onun fikrini almıştır. Riyâzî, hocalık sıfatı ile Rüstem Paşa'nın hareketlerine müdahale etmiş, onu dâima iyiliğe sevk etmeğe çalışmıştır. Riyâzî'nin şiirleri, Arapça ve Türkçe bazı risaleleri vardır. (İpekten, 1996: 154)

Devrinde tanınmış şairlerden Nakkâş Bâlizâde Rahmî, İskender Çelebi'nin himaye ettiği şairlerdendir. İskender Çelebi'nin idâm edilmesinden sonra Rüstem Paşa'nın himayesine girmiştir. (İpekten, 1996: 154)

### **2. 3. 10. Seydi Ali Reis**

Seydi Ali Reis, Barbaros Hayreddin Paşa'nın yanında yetişmiş bir denizcidir. Pek çok deniz seferinde bulunmuş ve başarılar kazanmıştır. Kâtibî mahlası ile güzel

şairleri olan Seydi Ali Reis, '*Kitâbü'l- Muhît*' ve '*Mir'âtü'l-Memâlik*' adlarında iki eser yazmıştır. (İpekten, 1996: 155)

Seydi Ali Reis, şiir ve mûsikîden iyi anlayan, cömert, iyiliksever bir şahsiyettir. 1540 yılında Galata'da yaptırdığı büyük, her tarafı nakışlarla süslü konağı misafirlerle dolup taşmaktadır. Konağında çoğu zaman mûsikîşinâs olan bir şair topluluğu bulunmaktadır. Yetim Ali Çelebi, Sabûhî gibi şairler konağının daimi misafirindedir. Yetim Ali Çelebi, Seydi Ali Reis'e en yakın şairlerdendir. Onun himayesi ile geçimini devam ettirmektedir. Ali Çelebi, gençliğinde yeniçeri iken vaz geçip tarikata girmiştir. 15 yıl Şeyh Cemâl Efendi'nin, hanınında kalmıştır. Şeyhinin ölümünden sonra Sütlüce'deki mezarı yanında bir ev alıp burada inzivaya çekilmiştir. Bu fakirlik halinde gayr-ı müslim bir cariye ile evlenmiştir. Seydi Ali Reis, onun perişan halini görüp ona yardım etmiştir. (İpekten, 1996: 156)

Seydi Ali Reis' in koruduğu şairlerden biri de Abdî-i Zarîf diye anılan Sabûhî Abdullah'tır. Memleketi olan Karaman'dan İstanbul'a geldiğinde, kısa zamanda mûsikîsi ile meşhur olmuştur. Seydi Ali Reis'in meclislerinde çalıp söylemiş, bu münasebetle muhitindeki şairlerin arasında yerini almıştır. Genellikle zamanını Yetim Ali Çelebi ile birlikte konakta geçirmiştir. (İpekten, 1996: 156)

Mesnevihezâde Mehmed Kâmî de Seydi Ali'nin evinin müdavimlerindedir. İran'da tahsil etmiş, İstanbul'da Ebu's-Suud Efendi'nin mülazımı olmuştur. 50 akçe yevmiye ile İstanbul'da Mustafa Paşa, sonra Sultan Süleyman'ın himmetiyle Sahn-ı Süleymaniye müderrisi olmuştur. Edirne ve Kıbrıs kadılıklarında da bulunmuştur. (İpekten, 1996: 158)

Kınalızâde Ali Efendi'nin büyük kardeşi Müslim Çelebi de Seydi Ali konağında bulunan şairlerdendir. Gençliğinde Ebu's-Suud Efendi'nin mülazımı olmuş ve daha sonra 40 akçe ile İbrahim Paşa Medresesi müderrisi olmuştur. Sonra Amasya kadısı olmuştur. Şehzade Bâyezid vakasında azledilmiş ancak Kânûnî'ye sunduğu kasîdelerle tekrar kadılık görevine gelmiştir. (İpekten, 1996: 158)

Seydi Ali'nin himaye ettiği şairlerden, Müslim Çelebi, Türkçe ve Farsça şiirler söylemiş ve üç dilde de nesir örneklerini ortaya koymuştur. (İpekten, 1996: 159)

### 2. 3. 11. Celalzâde Mustafa Çelebi

Celalzâde Mustafa Çelebi, divan kâtipliği yapmıştır. Sultan Süleyman'ın takdirini kazanmış ve Bağdat fethinde 1535'te nişancı olmuştur. İhtiyarlığında da Eyüb Sultan'daki evine çekilerek sakin bir hayat yaşamıştır. Zigetvar Seferi'nde tekrar nişancı olmuş ve bir yıl sonra bu vazifede iken vefat etmiştir. Mustafa Çelebi, devrinde herkesin hürmet ettiği bir şahsiyettir. Koca Nişancı namıyla anılmıştır. İnşâsı meşhur olup Nişânî mahlası ile şiirlerde yazmıştır. (İpekten, 1996: 159)

Nişancılığı devrinde nüfûz sahibi, hürmet edilir bir şahsiyettir. Kapısı fakirlerin, düşkünlerin uğrak yeri olmuştur. Pekçok şair de onun cömertliğinden faydalanmıştır. Kendisi gibi nişancı olan ve böylece hayli şöhret kazanan Nâmî mahlaslı nişancı Mehmed Paşa, Celâl-zâde'nin ikinci nişancılığında kâtibi olmuştur. Mustafa Çelebi, nişancı Mehmed Paşa'nın gençliğinde onun kabiliyetini görüp onunla bizzat meşgul olmuş, ona yazı dersleri vererek yetiştirmiştir. Böylece hüsn-i hattı ile meşhur olup Celalzâde'nin ölümünden sonra Sultan Süleyman'a tuğrakeş olarak tayin edilmiştir. Daha sonra da Halep beylerbeyi tayin edilmiştir. (İpekten, 1996: 159)

Zamânî, Şehzade Mustafa'nın Amasya'da sekban kâtibi iken, ölümünden sonra işsiz kalmıştır. Zamânî, Nişancı Mustafa Çelebi'ye '*hüner*' redifli bir kasîde sunmuştur. Bir müddet onun yardımını görmüş, sonra da Rumeli beylerbeyi Ahmed Paşa'ya intisap ederek zeamet almıştır. (İpekten, 1996: 159)

Nişancı Celalzâde Mustafa Çelebi'nin himaye ettiği şairlerden biri de Amasya müftüsü Mâşizâde Derviş Fikri'dir. Tahsilini bitirdikten sonra Celalzâde'nin himayesine girmiş ve onun tarafından 1565'te ölen kardeşi Sâlih Çelebi'nin bitiremediği '*Kıssa-i Firûz-ı Şâhi*'nin yarım kalan ciltlerinin tercümesine memur edilmiştir. (İpekten, 1996: 160)

### 2. 4. Kadın Şairler ve Patron

Kadın divan şairlerin hâmîlerine/ memduhlarına yazdıkları şiirlere geçmeden önce medeniyetimiz içinde kadının rolü, değişen siyâsî, sosyal ve edebî ortamda kadına bakış açısının nasıl şekillendiğini ortaya koymak gerekmektedir. Sosyal

hayatın değişmesi neticesinde, toplum içerisinde kadının rolü ve görevlerinde de değişmeler meydana gelmiştir.

Kadının bu değişimini Ülkü Çetinkaya, ‘*Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış*’ isimli yazısında şu şekilde özetlemektedir: ‘*İslamiyet’ten önce ve göçebelik devrinde kadın devrinin erkek tipine yaklaşır. Onun gibi ata biner, ok atar, kılıç kullanır. Hatta düşmânla savaşıır. Yerleşik uygarlık ve İslam kültürü çevresine katıldıktan sonra kadın erkekten daha pasiftir. Kadın kahramanlık niteliklerini kaybederek bir aşk ve haz konusu olur. Batı uygarlığının etkisi altına girdikten sonra ise kadının sosyo-ekonomik ve kültürel hakları savunulur. Böylece tekrar erkekle eşit bir düzeye gelmesi sağlanır.*’ (Çetinkaya, 2000: 280-328)

Osmanlı toplumunda kadına özellikle de şiirle uğraşan kadına bakışı İskender Pala, şu şekilde ifade etmektedir: ‘*İtiraf ederiz ki kadın şairlerimizin ağzından vuslat, visal, hicran, firkat, zalim, yar, gönül, sevda, figan, feryad vb. aşk neşideleri duymak bizi de hep bıyık altından güldürmüştür. Çünkü biliriz ki âşıklık erkek işidir ve kadına maşuk olmak yaraşır sevilmeye layıktır; biz ise ancak beğenebiliriz. Hüznü yaşayan ben olmalıyım diyen Osmanlı erkeği, kadının şiir söylemesine belki de bu yüzden alışmamış, hatta şiir söyleyen kadınlar hakkında fıkralar uydurmaktan çekinmemiştir. Çünkü Osmanlı asırlarında kadını beğenmek bile onun iffetine halel getirirmiş. Alenî takdir, kadına karşı bir cüret, bir hakaret sayılır, gizliden gizliye beğenmeler ile ince hastalıklara varan âşıklık, dâima kadın lehine fedakârlık demektir. Kadının, adının dahi gizli tutulduğu mahremiyet çizgisinin içinde bir şairenin sözleriyle, velev bunlar sanat eseri mısralar da olsa, meclislerde sohbet konusu olması kocasının boynunu yere eğen bir kabahat telakki olunuyorsa, kadının evinde sultan, sokakta pasban olacağındandır. Şair olmuş yahut olmamış hiç fark etmez. Nitekim o talihsizlerin pek çoğu da sırf erkekler gibi şiir söyledikleri yahut isimleri şuh meclislerde sıkça anıldığı ecilden ya hiç evlenememiş, ya dul kalmış yahut birkaç koca değiştirmek bahtsızlığını yaşamışlar, velhasıl mesut olamamışlardır.*’ (Pala, 2013: 37)

Osmanlı sanat hayatında veya Türk kültür hayatında kadın sanatçıların sayısının az olması kimi aydınlar tarafından eleştirilmektedir. Kimi eleştirmenler ise var olan kadın sanatçıların (şairlerin) erkek egemenliğini kırıp kendi özgünlüklerini

yakalayamadıklarından şikâyetçi olmaktadır. Bütün bu tartışmalar bir yana Osmanlı toplumunda erkek şairler gibi kadın şairler de yetişmiştir. Bu kadın şairlerin de dönemin devlet ricalini öven veya hicveden şiirleri divanlarında yerini almıştır. Başta padişah ve şehzadeler olmak üzere dönemin diğer devlet büyüklerine şiirler yazan kadın şairlerimizin kısaca hayatı, memduhuyla ilişkisi ve hâmîsine sunduğu eserleri tezin bu bölümünde ortaya konulacaktır.

#### 2. 4. 1. Zeyneb Hâtun

Zeynep Hâtun, adı bilinen ilk Türk kadın şairimizdir. Kaynaklara göre Amasyalı veya Kastamonuludur. Çelebi Mehmed isminde bir kadının kızıdır. (Gibb, 1907: 383) Müzik, dil, edebiyat eğitimi alan Zeynep Hâtun, şark edebiyatıyla da yakından ilgilenmiştir. Arapça ve Farça şiirler yazmıştır. Kınalızâde Hasan Çelebi, Zeynep Hâtun'un divanının Fatih Sultan Mehmed adına düzenlendiğini ifade etmektedir. (İspirli, 2007: 32)

#### 2. 4. 2. Mihrî Hanım

Mihrî Hanım, Fatih Sultan Mehmed dönemi şairlerindedir. Kaynaklara göre Amasyalıdır. Babası da Belâyî mahlasıyla şiirler yazan bir kadıdır. (Gibb, 1907: 376) Âşık Çelebi, Mihrî'nin asıl isminin Fahrünnisâ veya Mihrünnisâ olduğunu ifade etmektedir. Mihrî de Zeynep Hâtun gibi iyi eğitim görmüş, Arapça ve Farsçayı bilmektedir. (İspirli, 2007: 38)

Mihrî, II. Bâyezid'in oğlu Ahmed Çelebi'nin Amasya'da valilik yaptığı dönemde, şehzadenin çevresinde toplanan şairler arasındadır. Divanında bulunan on iki kasîdeden on birini Şehzade Ahmed'e sunmuştur. (İspirli, 2007: 38) Mihrî divanında, İskender Çelebi'yi de öven şiirler yazmıştır. Aşağıdaki beyitte İskender Çelebi'yi methetmektedir.

*İrdi çün ab-ı hayâta Mirî ölmez haşredek*

*Gördü çün zulmet-i şebinde ayân İskenderi* (İspirli, 2007: 40)



### 2. 4. 3. Ayşe Hubbâ Hanım

16. Yüzyılda yaşamış bir şairdir. Kaynaklara göre Amasya veya İstanbul'da doğmuştur. Beşiktaşlı Yahyâ Efendi'nin akrabalarındandır. Ayşe Hubbâ Hanım, iyi bir eğitim almış ve Arapçayı da iyi bilmektedir. II. Selim'in hocası ve Akşemddin'in torunlarından olan Şemsî Çelebi ile evlenmiştir. (İspirli, 2007: 50)

Ayşe Hubbâ Hanım, eşinin II. Selim'in hocası olması nedeniyle saraya sık giren şairlerdendir. Kendisi III. Murad'ın nedîmelerinden olmuştur. Ayşe Hubbâ Hanım, Sultan III. Murad'ın şiirlerine de nazireler yazmıştır. (İspirli, 2007: 54)

### 2. 4. 4. Tûtî Kadın

16. Asırda yaşamış meşhur divan şairi Bâkî'nin eşidir. Kânûnî Sultan Süleyman'ın nedîmelerindendir. (İspirli,2007: 54)

### 2. 4. 5. Nisâyî

Kadın şairlerimizden olan Nisâyî'yi edebiyat dünyamıza Mehmet Çavuşoğlu tanıtmıştır. Mehmet Çavuşoğlu, Nisâyî hakkında şunları ifade etmektedir: '*Şuâra tezkîrelerinde ve belli başlı kaynaklarda adına şimdiye kadar rastlanmamış bir şairdir. Şehzade Mustafa'nın katli üzerine yazdığı Kânûnî Sultan Süleyman'a hitap eden iki mersiye'nin öfkeli ve suçlayıcı edasından Şehzade'nin veya annesinin çevresinden olduğu inancı telkin etmektedir.*' Nisâyî aşağıdaki beyitinde de Şehzade Mustafa'nın katlinden duyduğu acıyı dile getirmiştir. (Çavuşoğlu, 1978: 405-416)

*Bir iş itdün ana kim söylendi ta Kaf'tan Kaf'a*

*Ey şeh-i bî-şefkâ n'itdi saña Sultan Mustafa* (İspirli, 2007: 57)

### 2. 4. 6. Afife Kadın

Afife Kadın, 17. yüzyılda yaşamış ve Osmanlı sarayına girmiş bir şairdir. Güzelliği, zekası, hassasiyeti ve sadakati ile meşhur olmuştur. IV. Mehmed'in yakınlarında yer almıştır. Afife Kadın, IV. Mehmed'in güvenini o kadar kazanmıştır ki IV. Mehmed kırk yıllık saltanatından sonra tahttan indirildiğinde hapsedildiği

dâirede yanına sadece eşi Râbia Gülnûş Sultan ile Afife Hanım'ı kabul etmiştir.  
(İspirli, 2007: 63)

IV. Mehmed'in yazdığı;

*Beyazlar giydiğince bir dür-i yektâya beñzersiñ*

*Siyehler giydiğince sen hemen Leylâ'ya beñzersiñ*

*Yeşiller giydiğince tûtî-i gûyâya beñzersiñ*

*Benim hoş-bû Afifem sen gül-i râ'nâya benzersiñ*

Beyitlere Afife Hanım şu kıt'a ile cevap verir:

*Beyâzlar giydiğince padişahım aya beñzersiñ*

*Siyâhlar giydiğince Kâ'be-i ulyâya beñzersiñ*

*Kızıllar giydiğince cevher-i hamrâya beñzersiñ*

*Benüm heybetlü hünkârım hemen deryâya beñzersiñ*

Ayrıca Afife Kadın'ın IV. Mehmed için yazdığı bir de destan bulunmaktadır.

*Sultan kardeşlerim hâtırım sorsun*

*Sultan Süleymân'a taht mübârek olsun*

*Er olsun arasın hasmını bulsun*

*Baňa hayf değil mi der Sultan Mehmed*

*Bariştırdım tavşan ile tazıyı*

*Görsem gerek başta olan yazıyı*

*Cenge saldım nice yüz bin gâziyi*

*Baňa hayf değil mi der Sultan Mehmed*

*Kâfirlere otâğımı verdiler*

*Eski sarayıma ateş vurdular*

*Anaň öldü uğruň döndü dediler*

*Baňa hayf değil mi der Sultan Mehmed*

*Söyleyiň Gülnûş'a kareler bağlasun*

*Ah ettikce cigerimi dağlasun*

*Sultan Mehmed şîmşîrlikde ağlasun*

*Baňa hayf değil mi der Sultan Mehmed*

*Afife Sultan bunu böyle söyledi*

*İnip aşkıň deryâsını boyladı*

*Tâcını tahtını virân eyledi*

*Baňa hayf değil mi der Sultan Mehmed (İspirli, 2007: 64)*

#### **2. 4. 7. Leylâ Hanım**

Leylâ Hanım, kesin doğum tarihi bilinmemekle birlikte İstanbul'da doğduğu rivâyet edilmektedir. Kazasker Moralızâde Hamid Bey'in kızıdır. Meşhur divan şairi

Keçecizâde İzzet Mollâ'nın yeğenidir. Mevlevî olan Leylâ Hanım, padişah II. Mahmud'a ve kızkardeşi Esmâ Sultan'a şiirler söylemiştir. Tarih kıt'alarında padişahın kız çocukları Münîre Sultan'ın ve Fâtîma Sultan'ın doğumlarına; Şehzade Abdülmecid ve Abdülaziz'in sünnetlerine tarih düşürmüştür. II. Mahmud, Leylâ Hanım'ın kendisine sunduğu şiirlerinden birisini Bayâtî makamında bestelemiştir. (İspirli, 2007: 90)

Sultan II. Mahmud'un kızı Atîye Sultan'ın doğumu için söylediği bir tarihte Leylâ Hanım'ın dayısı ve edebiyat hocası olan Keçecizâde İzzet Mollâ'nın affedilmesini istediği görülmektedir. Bir kasîdesinde Leylâ Hanım, Hekimbaşı Abdülhâk Efendi'ye halini arz ederek ondan lütuf talep etmektedir: (Güler ve Yaşar, 2010: 275)

*Sudûruñ ab-ı rûyî yâ'ni 'abdülhâkk Efendi kim*

*Zülâl-i nutkı ehl-i derde iksîr-i saâdetdir* (Güler ve Yaşar, 2010: 342)

Beyitiyle hâmîsinin tatlı sözünün dertlilere iksir olduğunu ifade ederek hâmîyi övmektedir.

#### **2. 4. 8. Şeref Hanım**

Şair Şeref Hanım, 1809 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmed Nebîl de şairdir. Şeref Hanım, ilk şiir derslerini babasından almıştır. Şair Şeref Hanım'a geçimini sağlaması için iki yüz kuruş maaş bağlanmıştır. Şeref Hanım, divanında bulunan bir kıt'a da sadrazâm Ali Paşa'ya teşekkürü şu şekilde ifade eder: (İspirli, 2007: 98)

*Bir vech ile kâbil değil icrâ-yı teşekkür*

*Şâd oldu Şeref-zâr iki yüzden olur agâh*

*Etdi beni taltîf reîs oldu efendim*

*Hem kıldı iki yüz kuruş itâ baña her mah*

Şeref Hanım, başka bir şiirinde hâmîsine övgü dolu şu şiirlerle seslenmektedir:

*Kemâl ü ömrüñü lutfundan eفزün eylesün Mevlâ*

*Cihân durdukça dur sadrıñda sen ey himmet-i âli*

*Şeref-zârın maaş tashîhi ile şimdi sâyeñde*

*Değildi habbeye mâlik pür oldu ceyb-i 'amâli (İspirli, 2007: 98)*

### 3. ŞÂİRİN TAVRI

Divan şairlerinin yöneticilere karşı tavrını iki ana başlıkta incelemek mümkündür. Şair kendisini koruyan, kollayan ve kendisine lütûf ve ihsanlarla ikrâmıda bulunan yöneticiyi medhiyeler ile övmekte; hoşlanmadığı veya kızdığı yöneticiyi de hicviyeler ile yermektedir. Genel olarak divan edebiyatını ele aldığımızda, hicviyelerin medhiyeler karşısında sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

#### 3. 1. Medhiye

Arapça ‘övgü’ anlamına gelen medh kökünden türemiştir. Edebiyatta ise ‘birini övmek için için yazılmış şiirlere’ mehdîye denilmektedir. (Mermer ve Keskin, 2005: 66) Medhiye, kasîdenin sunulduğu kişinin övüldüğü bölüme verilen addır. Kasîdenin ana bölümüdür. Bu bölüme maksat da denir. Şair bu bölümde din büyüklerini, padişahları, sadrazamları, şeyhülislamı, kâtipleri, defterdarları, padişah hocalarını ve analarını iyi vasıflarla bol bol över. Ebubekir S. Şahin, ‘Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları’ isimli kitaptaki makâlesinde konu ile ilgili şunları söylemektedir: ‘Devlet büyüklerine yapılmış övgüler, divanlarda memduhların, divan-ı hümayun’daki protokol sırasına göredir. Bu övgü çoğu zaman abartılı, kalıplaşmış mazmun ve benzetmelerle yapılır. Şairler böylece devlet adamlarında ideal nitelikler aramış ve bu nitelikleri teşvik etmişlerdir.’ (Şahin, 2013: 340)

Şair tavrı, genel olarak Osmanlı yöneticilerine karşı olumlu olmuştur. Bu tavır somut olarak karşımıza ‘*Kerem Kasîdeleri*’ olarak çıkmaktadır. ‘*Kerem Kasîdeleri*’ olumlu tavrın belirtisi olmanın yanında ‘*nazîre*’ geleneğinin de en belirgin hali olarak Osmanlı şiirinde yerini almıştır. (Kabaklı, 2011: 65)

‘*Kerem Kasîdeleri*’ edebiyatımızda ilk olarak 15. yüzyılda Şeyhî tarafından yazılmıştır. Onun kasîdelerine nâzire yazan ilk şair ise Ahmed Paşa’dır. (Kabaklı, 2011: 65) Ahmet Paşa, ‘*Kerem Kasîdesi*’ni işlemiş olduğu bir suçtan dolayı affedilmek Fatih Sultan Mehmed’e sunmuştur. Fatih, kendisine sunulan bu ‘*Kerem Kasîdesi*’ni okuyunca Ahmed Paşa’yı affetmiş ve ona çeşitli devlet görevleri vermiştir. (Gibb, 1907: 326)

Şairlerin hâmîlere sergiledikleri olumlu tavrın en önemli örneklerinden biri de Şeyh Gâlib ile Nizâm-ı Cedîd dönemi padişahlarından III. Selim’in aralarındaki muhabbet kabul edilebilir. III. Selim, Şeyh Gâlib ile şehzadelikten beri ilgilenmiş, ona derin bir sevgi ile bağlanmıştı. Şeyh Gâlib de bu sevgiye karşı şiirlerinde açıkça padişahı övmüş, padişahın annesi Mihr-i Şâh Valide Sultan’ı ve padişahın kız kardeşleri Beyhân ve Hatîce Sultanları şiirlerinde övmüştür. (Dilçin, 2011: 491)

Divan edebiyatında, padişahın dışında şair doğrudan vezir, sadrazam gibi devlet adamlarını da şiirlerinde övmüştür. Ancak Suraiya Faroqhi ‘*Yeni Bir Hükümdar Aynası*’ isimli eserinde: ‘*Füli hâmî bir vezir olsa bile, o da konumunu hükümdara borçlu bir kul olduğundan Osmanlı padişahı dolaylı olarak yine yüceltiliyordu.*’ ifadeleriyle aslında herhalükârda övgülerin padişahı topladığını ortaya koymuştur. (Faroqhi, 2011: 5)

Divan şiirinde övgünün konu olduğu kasîdelerde şairler memduha onların cömertlik, başarı ve kahramânlıklarını da şu sözlerle süslemişlerdir: *Sultan-ı bahr u ber; Kerîmü’ş-şan şâh; güzel sultan; selâtîn-i namdâr; ahd-i dil-pezîr ü ol emn ü emân; Husrev-i Husrev-nişân; dâver-i devlet-penâh; şâh-ı yegâne; şâh-ı nişâniyân; İsfendiyâr-ı zamân; server-i Turân; revnâk-ı İslâm; Âlimlere mu’în; âl-i müluk mefhâri; adl u hakem serayına Nûşinrevân; pür salâbet hân; eline tîgını alsa mihr ü mehi titreten; pehlevân-ı âlem; sâhib-i fahrü’l-vüzerâ; Fâruk-u dâdger.* (İsen, 1994: 32)

### 3. 2. Hiciv

Arapça ‘*hicv*’ bir sözü harflerini ‘*yermek, alay etmek, sayarak ve heceleyerek okumak; bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek*’ anlamlarında sözlüklerde tanımlanmıştır. Hiciv söyleyen veya yazanlara ‘*heccâv*’ veya ‘*hecâ-gû*’ denilmiş, bu türdeki eserler de hicviye olarak adlandırılmıştır. Hicviyeler de sanatçı ile yönetici arasındaki olumsuz ilişkiyi gösteren önemli edebi türlerdir. (Mermer ve Keskin, 2005: 40)

Sanatçıların yöneticilerle ilişkileri, tarihin her döneminde varlığını sürdürmüştür. Özellikle orta ve yeniçağlarda şair veya daha genel ifade ile sanatçı, eserinin övülmesi ve geçimini sağlamak için hâmîye/yöneticiye; yönetici de iktidarının duyulması için sanat erbablarına ihtiyaç duymuştur.

Divan edebiyatında şairler genel olarak, iktidâra yakın olmayı tercih etmişlerdir. Bir gelenek halini almış bu düzen içinde şairler, memduhlarını hicvetmekten sakınmışlardır. Bazı araştırmacılar hicivlerin az, medhiyelerin fazla oluşunu ‘iktisadî düzen’ olarak değerlendirmektedir. (Öztürk, 2013: 2145)

Divan edebiyatında, hâmîye sunulan medhiyeleri iktisadî düzenle ilişkilendirmek de doğru değildir. Bunun en önemli kanıtı ise mersiyelerdir. Genellikle ölen memdûh için yazılan bu şiirler, şairlerin maddî bir kazanç beklemediğinin en önemli örnekleridir. (Öztürk, 2013:2145)

Şairlerin hâmîlerine olumlu tavırlarının dışına çıktıkları şiirler, hicivler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hicviye için kasîde ve kıta biçiminin yanında gazel nazım biçimi de kullanılmaktadır. Hicivlerde sadece bir kişiyi eleştiren şiirler değildir. Toplumdaki aksaklıklar, yozlaşma ve meydana gelmiş hoş olmayan olaylar da hicivlerde konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliğiyle hicivler, tarihî birer vesika olarak divanlarda yerini almıştır. (Dilçin, 2011: 94)

Divan edebiyatında sultanlara yazılan hiciv örnekleri oldukça az olup diğer devlet erkânına yazılan hiciv örnekleri oldukça fazladır. Sultanlara dönük eleştiriler; şiirlerde ve mensûr eserlerde yer bulduğu gibi özel mektuplarda da dile getirilmiştir. (Öztürk, 2013: 2146)

Hiciv, dinî inanış gereği hoş görülmemiş bir durumdur. Bu nedenle Divan şairleri hiciv yazarken özel bir hassasiyet içerisine girmişlerdir. İslam inancına göre insanların kusurlarının ifşa edilmesi veya şahsiyetleriyle alay edilmesi yasaklanmıştır. Yasaklanan bu durum karşısında az da olsa hiciv yazan şairler, bu şiirlerini divanlarına koymamayı tercih etmişlerdir. (Öztürk, 2013: 2146)

Divan edebiyatında hicivler, genellikle ‘*letâifnâme*’lerde toplanmıştır. Devlet erkânını eleştirmek icap ettiğinde şairler, tedbîr elden bırakmamıştır. Bu şiirlerde şairler eleştirdikleri kişilerin hışmına uğramamak için mahlas kullanmamışlardır. Mahlas kullanmakta temkînli olmayan bazı şairlerin başına çeşitli belaların geldiği bir gerçektir. Kimi maaşından kimi işinden olmuştur. Hatta bazı şairler hicivlerinden dolayı sürgün edilirken bazıları da yazdıklarını canı ile ödemiştir. (Mermer, vd., 2006: 413)

Osmanlı hanedan üyeleri arasında eleştiriden nasibini ilk alan kişi, Yıldırım Bâyezid’in oğlu Şehzade Süleyman’dır. Şehzade, kendisine yapılan nasihatlarla kulak asmayıp işret meclislerinde vakit geçirmiştir. Şaraba düşkün olan şehzade, yanındaki devlet adamları kırıp geçirdiği için de eleştirilere hedef olmuştur. (Öztürk, 2013: 2148)

Şehzade Süleyman’ın dışında, eleştirilere hedef olan padişahlardan biri Kânunî Sultanî’dir. Kânunî, Şehzade Mustafa’nın katlinden dolayı eleştirilere hedef olmuştur. (Öztürk, 2013: 2150)

Eleştiri örnekleri arasında şair Veysî’nin *Hâbnâme*’si önemli bir yer tutmaktadır. Veysî, eleştirilerini rüya kurgusuyla ortaya koymaktadır. *Hâbnâme*’sinde şu beyitlerle şair, toplumun içinde bulunduğu kötü durumu ortaya koymaktadır: (Öztürk, 2013:2147)

*Nedendür böyle hâ’inler emânet sâhibi olmak*

*Aceb hiç ehl-i İslâmda bulunmaz mı emînu’llâh*

*Hudâ saklar hatâlardan ‘adâlet eyleyen şâhi*



*Ve hem dünyâ ve 'ukbâda olurlar fi-emânillâh*

Veysî, bu bozukluğun müsebbibi olarak aşağıdaki beyitte sultanı görmektedir:

*Balık başdan kokar dirler fesâduñ başı ma'lûmdur*

*Ne kâdir kimse bir nokta diye hâzâ Kitâbullah (Öztürk, 2013:2157)*

Sonuç olarak, Osmanlı şiir geleneğinde padişahlara yönelik eleştiri örneklerine çok rastlanmamaktadır. Bununla birlikte her asırda şairler tarafından hicivlerin yazıldığı da bilinmektedir. Hiciv konusunu toparlamak gerekirse; padişahlar; kardeş ve evlat katli, mansıp arayışı, azil, rüşvet, kişisel karakter (heccâvlık), eski dönemleri arayış, liyakat ve adalet isteği, gaflet hali ve ihmalkârlık gibi nedenlerden dolayı hicvedilmektedir.

#### **4.PATRONUN TAVRI**

Divan şairi eserini hâmîye sunduktan sonra hâmî, eğer eseri beğenirse şaire karşı olumlu tavır sergilemektedir. Şairin talebi doğrultusunda hâmî maddî veya manevî ödüllerle şairi taltif etmektedir. Edebiyat tarihimizde hâmîler genel olarak olumlu tavır sergilemişleridir; ancak nadir de olsa hâmînin olumsuz tavır sergileyerek şairi cezalandırdığı görülmektedir.

##### **4. 1. Olumlu Tavır**

Sanatı bilen bir yönetimin sanatkârı himaye etmesi son derece tabiidir. Kasîdeler, şairlerden hâmîlere arz edilen edebî birer dilekçe mahiyetindedir. Hâmîye yazılan her şiir, gizli bir talebi içerisinde barındırmaktadır. Şair, sanatının maddî karşılığı için padişah ile bir diyaloga girmiştir. Hâmî ise genel olarak bu taleplere olumlu karşılıklar vermiştir. Bu ilişkinin ortasında bulunan metinler bir pazarlığın, alışverişin yapıldığı -estetik söyleyiş ile süslenen- metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. (Tezcan, 2016: 134) Bu pazarlığın sonunda şairlere verilen ödül dönemine göre, hâmîye göre, esere göre çeşitlilik arz etmektedir. Makam, rütbe, altın vs. olarak hâmî tarafından sanatçıya bir karşılık verilmektedir. Şairlerin sundukları eser karşılığında devlet adamlarından aldıkları aynî ve nakdî yardımlara câize adı verilmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 23)

İmparatorluğun en güçlü olduğu dönemde Fatih; İstanbul'da yüzün üzerinde şairi yanında bulundurmuş ve onlara ulûfe dağıtmıştır. Yine Fatih Sultan Mehmed, Mollâ Câmî'ye İstanbul'a gelmesi için altın göndermiştir. Kânûnî Sultan Süleyman de kendisine kasîdeler sunan şairlere ulûfe bağlanmıştır. (İpekten, 1996: 95-96)

Muhsin Kalkışım, '*Osmanlı Devletinde Şair ve Yazarları Himaye Kriterleri*' isimli makalesinde konuyu şu şekilde özetlemektedir: '*Osmanlı Devleti'nde ülke sınırları içinde ve diğer ülkelerdeki pekçok şair ve yazar, çeşitli tarzlarda ödüllendirilmiştir. Bu himayede göz önüne alınan somut kriter, şair ve yazarın eserini tanıtma yeteneği ve idârecinin beğenisidir. Bu tavır, bir noktada subjektif ve hakkaniyetli sayılmayabilir. Ancak, ilim ve sanat dünyasına âşinâ olan yöneticilerin, mümkün merteye ilim ve sanat eserlerini teşvik ettiği de bir gerçektir. Şair ve yazarlara yapılan ihsanları şöyle sınıflandırabiliriz:*

1.Sanatta Rütbe: Baş Nakkâşlık

2.Para: Ulûfe, Câize, Maaşa Zam

3.Bürokratik Mevki: Divan Kâtipliği ve Diğer Kâtiplikler, Müderrislik, Vakıf Mütevelliliği, Silahdarlık

4.Kıymetli Elbise

5.Arâzi: Timâr, Zeâmet

6.Eserin Rahat Yazımı için İnsan ve Yer Tahsîsi: Binâ, Hattât ve Nakkâş.'

(Kalkışım, 2003: 105-109)

#### 4. 2. Olumsuz Tavır

Divan şiirinde şair, memduha genellikle övgü dolu sözlerle hitap etmiştir. Onun hakkında olumlu bir tavır takınmıştır. Ancak bazı şairler çeşitli nedenlerden dolayı padişahı, sadrazamı, paşaları hicvetmiştir. Bunun karşılığı olarak da yönetici tarafından cezaya çaptırılmıştır. Bu cezânın en tipik örneği olarak karşımıza Nefî çıkmaktadır. Kaynaklara göre Nefî'nin katledilmesinin sebebi sivri dilidir. (Kabaklı, 2011: 215)

Nef'î'nin IV. Murad tarafından himaye edildiği bilinmektedir. Nef'î en fazla iltifatı Sultan IV. Murad döneminde görmüştür. Kendisi de şiirle uğraşan IV. Murad, sert mizacına uygun düşen Nef'î'nin övgülerini de hicivlerini de pek beğenmektedir. Padişahın Nef'î'ye olan bu ilgisi diğer şairler tarafından iyi karşılanmamıştır. Nef'î'yi kıskananlar her fırsatta padişah ile aralarını açmak için ellerinden geleni yapmaktan geri durmamışlardır. (Güler ve Yaşar, 2010: 142)

Nef'î hakkındaki söylentiler, Sultan Murad'ın kulağına kadar gitmiştir. Bu nedenle IV. Murad, Nef'î'yi bir gün saraya çağırır ve ona bir kasîde okumasını emreder. Nef'î koynundan bir kâğıt çıkarıp kasîdeyi okur. Sultan Murad, kasîdeyi beğenir ve ondan kâğıdı ister. Kâğıdın boş olduğunu gören padişah, şairin kasîdeyi irticalen okuduğunu anlar ve onun büyük bir şair olduğunu kabul eder. (Karahan, 1954: 9)

Nef'î hicivleri ile kendisinden epey söz ettirmiş bir şairdir. '*Sihâm-ı Kazâ*' ile hicivde ön plana çıkmayı başarmıştır. Nef'î, bu eserinde babası da dâhil olmak üzere devrinde yaşamış birçok kişiyi eleştirmiştir. '*Sihâm-ı Kazâ*'sında yazdığı hicivlerden dolayı Nef'î'nin azledilişleri de başlamıştır. (Karahan, 1954: 11)

*Üçüncü def'âdur bu Hâk belâsın virde mel'ûnuñ*

*Ki yok yire beni 'azl itdi olmuşken senâ-hân* (Karahan, 1954: 11)

Nef'î'nin görevden azledilmeleri pek uzun sürmemiştir. Her defasında affedilmeyi başarmıştır. Bir defasında affedilerek Edirne Muradiye mütevelliliğine tayin edilmiştir. Nef'î sürgün hayatı yaşadığı Edirne'den İstanbul'a dönebilmek için padişaha kasîdeler sunmuştur. Bu şiirleri beğenen IV. Murad, şairi affetmiş ve ona İstanbul'da resmi bir görev vermiştir. İstanbul'a dönen Nef'î, yine rahat durmamış ve Vezir Bayram Paşa'yı yazdığı bir şiirle eleştirmiştir. IV. Murad ise, bir mecliste '*Nef'î, tâze bir hicvin yok mudur?*' diyerek Nef'î'nin ağzını aramış, Nef'î de, Bayram Paşa için yazdığı hicvi padişaha sunmuştur. IV. Murad da bunun üzerine Nef'î'nin katline izin vermiştir. (Kabaklı, 2011: 300).

## 5.ESERLERİN HÂMÎYE TAKDİM EDİLMESİ

Divan edebiyatında şairler ortaya koydukları eserleri buldukları yerdeki yönetici konumundaki hâmîye takdim etmişlerdir. Bu durum, Karahanlılar döneminden başlayarak Osmanlı döneminde gelenek halini almış bir alışkanlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Eser başkentte öncelikli olarak padişaha, sancaklarda ise şehzadelere takdim edilmektedir. Başta şairler olmak üzere sanatın diğer şubeleri ile uğraşan sanatkârlar, câize alabilmek mutlaka eserlerini takdim etmek zorundadır. Divan edebiyatında şairler eserleri ya bizzat hâmîye kendileri takdim etmiştir veya bir aracı vâsıtasıyla eserlerini takdim etmişlerdir. Özellikle padişaha takdim edilmek üzere saraya gönderilen kasîdeler, sarayda önce şiirden anlayan kişilerce kontrol edilmiştir. Kontrol sonunda beğenilmeyen şiirlerin geri çevrildiği de olmuştur.

Divan şiirinde, meşhur şairlerin devlet ricâliyle buluşması, onların meclislerinde bulunması onlar için kolay bir durumdur. Ancak tanınmamış ve genç şairler için bu durum o kadar da kolay değildir. Böyle durumlarda genç şairler bir aracıya veya usta bir şaire ihtiyaç duymuştur. Bu durumu özetleyen en iyi örneklerden biri de şudur: Şehzade Mehmed'in sünnet merâsiminde şair Zâtî, kendi şiirlerini padişaha takdim etmiş daha sonra müsaade isteyerek genç şair Fazlî'nin padişah huzuruna çıkıp şiir sunmasını sağlamıştır. (Güler ve Yaşar, 2010: 210)

## 6. HÂMÎYE SUNULAN ESERLERDEKİ SANAT

Edebiyat metinlerinin en önemli özelliği şüphesiz edebî sanatlarla süslenerek ortaya konulmuş olmasıdır. Sanatçı, edebî sanatlar sayesinde anlatımını kuruluştan kurtarıp eserine güzellik ve estetik değer katar. Edebî sanatlar, edebî metinlerin birçoğunda kullanıldığı gibi divan şiirinde de sıklıkla kullanılmıştır. Hatta şair bir beyitte birçok edebî sanatı kullanma hünerini de göstermektedir. Divan şairi Koca Râgıp Paşa '*Eğer maksûd eserse mısra-ı berceste kâfidir*' diyerek tek bir dizeyi bile sanatlı bir yapı olarak kabul eden bir zihniyeti ortaya koymaktadır.

Güzellik ve estetik unsurlarının ön planda olduğu divan şiiri, genellikle memduhlara ve hâmîlere atfen yazılmıştır. Hâmîlerden himaye görmek, onların

iltifatına nâil olmak amacıyla şair, eserini sunduğu kişinin beğenmesi için estetik kaygı güderek yazmakta ve memduha sunmaktadır.

Divan şiirinde, hâmîlerin övüldükleri şiir türü olarak karşımıza kasîdeler çıkmaktadır. Kasîdelerin özellikle medhiye bölümlerinde hâmîler övülürken mübalağa, teşbih, istiare, telmih, tevriye gibi edebi sanatlar sıklıkla kullanılmaktadır.

### **6. 1. Benzetme**

Edebî sanatların en başında ve en önemlilerinden biri olan teşbih (benzetme), sözün anlamını güçlendirmek, söze açıklık kazandırmak için aralarında benzerlik kurulan iki şeyden birini diğere benzetmeye denir. Benzetmede iki esas, iki de yardımcı olmak üzere dört unsur yer alır: Benzeyen/ müşebbeh, benzetilen/ müşebbehünbîh, benzetme yönü/ vech-i şebeh ve benzetme edatı/ edat-ı teşbih. (Mermer, vd., 2006: 174)

Divan şairleri, şiirlerinde özellikle de kasîdelerin medhiye bölümlerinde hâmîlerin özelliklerini ortaya koyarken onları tarihî şahsiyetlere, mitolojik kahramanlara benzetmişlerdir. Benzetilenin (müşebbehünbîh) özelliklerini hâmîlerine yükleyerek onları yüceltmişlerdir.

Divan şairlerinin genellikle memdûhu benzettikleri şahsiyetler ise şunlardır:

#### **6. 1. 1. İskender**

Makedonya kralı Philippos ile Epirus prensesi Olympias'ın oğlu olan İskender (Alexander the Great), Makedonya'nın Pella kasabasında M.Ö. 356 yılında doğmuştur. Yedi yaşından itibaren meşhûr filozof Aristoteles'ten ders almıştır. İskender, ordusunun çokluğu ve cihângirliği gibi nedenlerden ötürü divan şairleri tarafından sıklıkla anılmıştır. Birçok şair gücü ve iktidarı temsîl ettiği için hâmîsini İskender'e benzetmiştir. (Pala, 2005: 335)

Tarihte Makedonya kralı olan İskender dışında bir İskender daha vardır. Zamanla bunların özellikleri birbirine karışmakla beraber, ikincisi Zülkarneyn olarak anılmıştır. Zülkarneyn ismi Kuran'da da geçmektedir. Bazı kaynaklara göre peygamber olduğu rivayet edilen Zülkarneyn, Hızır ile ölümsüzlük suyunu aramaya

çıkıştır. İskender, divan şiirinde uzakları gösteren ‘âyîne-i İskender’ terkihiyle birlikte sık sık geçmektedir. (Sefercioğlu, 2001: 60)

*Bi-hamdi’llâh şeref buldı yine mülk-i Süleymânî*

*Cülûs itdi sa’âdet tahtına İskender-i sâni* (Küçük, 1994: 12)

Şair Bâkî, divanında bulunan bu beyitte Kânûnî Sultan Süleyman’ı, güç ve otorite sahibi olması yönüyle İskender’e benzetmiştir.

*Nesîm-âsâ çü fermânîni iki deryâyâ şâmildir*

*Denilsîni zât-ı âli-şânîna İskender-i sâni* (Macit, 1997: 60)

Yukarıdaki beyitte ise Nedîm, Sultan Ahmed’i, cihan üzerindeki otoritesi yönüyle İskender’e benzetmektedir.

### 6. 1. 2. Hüsrev

Hüsrev; İran’ın efsanevi hükümdarlarından. Nüşîrevân’ın torunu olan Hüsrev, Pervîz lakabıyla anılmıştır. Pervîz kelimesinin üstün, elek, süzgeç, balık, güzellik, cilve gibi anlamları varsa da padişah anlamını da kazanmış ve şiirlerde çoğunlukla bu anlamıyla kullanılmıştır. (Tökel, 2000: 176)

Şair Bâkî, Sultan Murad’ı adaleti ve gücü yönüyle aşağıdaki beyitte Hüsrev’e benzetmektedir.

*Şâd oluñ kim Padişah-ı dâd-güsterdür gelen*

*Husrev-i ‘âdil şehensâh-ı muzafferdür gelen* (Küçük, 1994: 64)

Nedîm ise aşağıdaki beyitte lütuf gördüğü hâmîsini cömerliği yönüyle Hüsrev’e benzetmektedir.

*Husrevâne lutf edüp şâhâne in’âm eyledin*

*Dest-i lütfüni sildi ağılarken bu çeşmân-ı teri* (Macit, 1997: 39)

### 6. 1. 3. Aristo

Aristo, M.Ö. 384'te Makedonya şehirlerinden biri olan Selanik yakınlarındaki Stageira kasabasında doğan ünlü Yunan filozudur. Şairler tarafından şiirde akıl, hikmet ve tedbirli düşüncenin sembolü olarak kullanılmıştır. Birçok şair memduhunu bu yönüyle Aristo'ya benzetmiş ve onunla kıyaslamıştır. (Tökel, 2000: 415)

*Ne yana buyursa revâdur getürmek*

*Devâtûñ Aristû silâhîñ Sikender* (Küçük, 1994: 10)

Bâki, Kânûnî Sultan Süleyman'a bu beyitte muhteşem bir şekilde medhiye ortaya koymaktadır. Onun ordularını İskender'e; divitlerini, kalemlerini ise Aristo'ya benzetmektedir. Padişaha senin elinde kılınc İskender, kalem ise Aristo gibidir diyerek hikmet ve akılda olduğu kadar savaşta da hâminin mahir bir cengâver olduğunu ortaya koymaktadır.

*Cilâ vermiş ise âyîne-i İskendere Risto*

*Benim sen saykal-ı âyîne-i re'y-i sevâbımsıñ* (Macit, 1997: 83)

Yukarıdaki beyitte şair Nedîm, padişahı (III. Ahmed) İskender'e benzetirken yaptığı işler bakımından İbrahim Paşa'yı da Aristo'ya benzetmektedir.

### 6. 1. 4. Cemşîd

İran'ın Pişdâdîyân sülâlesinden Cemşîd, ülkenin en büyük hükümdarlarından. Cemşîd, ilk defa demiri işleyen kişi olarak kabul edilmektedir. Demirden zırh, kılıç gibi savaş aletleri yaptığı bilinmektedir. Cemşîd, ipek ve yünlü kumaşlardan elbiseler yapmış, terzilik ve dokumacılıkta çığır açmıştır. Birçok madeni keşfeden Cemşîd, kendisine süslü taşlardan oluşan bir taht yaptırmıştır. Cemşîd, şarabı bulan kişi olarak da ün kazanmış bir hükümdardır. Şarabın yanında sahip olduğu kadehi ile de ün kazanmıştır. Divan şiirinde; Cem, Câm-ı Cem ve Câm-ı cihân-nümâ kalıplarıyla Cem'e anımsatma yapılmıştır. (Yıldırım, 2008: 204)

Dursun Ali Tökel, Cem veya Cemşîd hakkında şunları söylemektedir: *‘Birçok anlamda kullanılan Cem veya Cemşîd, divan şiirinde memduha/hâmîye hitaben kullanıldığında bir övgü malzemesi olarak kullanılmıştır. Memduh/hâmî, Cem/iktidar, Cem-kudret, Cemşîd-i kader-kadr, Cemşîd-cenâb, Cem-haşmet, Cemşîd-i kâmkâr vs. şeklinde kurulan terkiplerle övülmüştür. Osmanlı padişahları Cem’le kıyaslanarak yüceltilmiştir.’* (Tökel, 2000: 136)

Bâkî, aşağıdaki beyitte Ali Paşa’nın güç ve iktidarını Cemşîd ile kıyaslayarak onu yüceltmektedir.

*Sâhib-i tîg u kalem mâlik-i câm u hâtem*

*Âsâf-ı Cem- ‘azâmet dâver-i Cemşîd-vekâr* (Küçük, 1994: 31)

Nedîm ise aşağıdaki beyitte İbrahim Paşa’yı yaptığı hizmetler nedeniyle Cemşîd ile kıyaslamaktadır.

*Ya ‘ni İbrâhîm Pâşâ kim fezâ-yı âlemi*

*Mâtem-âbâd olmuş iken bezm-i Cemşîd eyledi* (Macit, 1997: 156)

### 6. 1. 5. Dârâ

İran’ın Keyâniyân sülalesinden dokuzuncu hükümdardır. Hükümdar anlamı da olan Dârâ, Avrupa’da Pers kralı *‘Darius’* olarak bilinmektedir. Dârâ, Büyük İskender ile yaptığı savaşta ölmüştür. Divan şiirinde adı en çok geçen hükümdarlardan biri olan Dârâ, büyük bir ihtişama sâhip olması, İskender ile savaşları, tacıyla dillere pesenk olmuş hükümdarlığı ve dünyanın geçiciliğinin sembolü olarak kullanılmıştır. Divan şiirinde hâmînin azamet, ululuk ve ihtişamının Dârâ’dan üstün olduğu dile getirilmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 240)

Dursun Ali Tökel ise Dârâ hakkında özet olarak şunları söylemektedir: *‘Dârâ, divan şiirinde adı en çok geçen İran hükümdarlarındanıdır. Büyük bir saltanata sahip olan Dârâ, tâc ve tahtıyla ün kazanmıştır. Ayrıca İskender ile yaptığı savaşta gösterdiği kahramanlıklar nedeniyle Türk ve İran şiirine konu olmuştur. Şairler hâmîlerini överken onları Dârâ’ya benzetmişlerdir. Bazı şairler, dünya hayatının*



geçiciliğini ve insanların fâniliğini ortaya koymak için Dârâ'yı şiirlerde işlemişlerdir.' (Tökel, 2000: 155)

*Cenâb-ı Âsaf-ı zî-şân ki anlar rütbe-i kadriñ*

*Gören dâmân-ı lutf u re 'fetiñde dest-i Dârâyı* (Macit, 1997: 53)

Nedîm kasîdesinde, İbrahim Paşa'yı överken onu Dârâ'ya benzetmektedir.

*Sultan-ı şark-ı garp şehensâh-ı bahr u berr*

*İsfendiyâr-ı mâ'reke Dârâ-yı Cem azâmet* (Okuyucu, 1994: 114)

Şair Cinânî yukarıdaki beyitte hâmîsini doğu ve batının; karaların ve denizlerin hükümdarı olarak ifade etmiş ve bu yönüyle onu Dârâ'ya benzetmiştir.

#### 6. 1. 6. Behrâm

Sâsaniyân sülalesinden Yezdgird'in oğlu olan Behrâm, adaleti ve cesaretiyle ün kazanmıştır. Yaban eşeği avına çıktığı için 'gûr' sıfatıyla anılmıştır. Rivayetlere göre, yaban eşeği avındayken bir çukura düşmüş ve ölmüştür. Bundan dolayı Behrâm- ı gûr da denilmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010:237) Behrâm sözcüğünün birçok anlamı olmakla beraber divan şiirinde; mezar, melek gibi anlamlarda da karşımıza çıkmaktadır. Bu yanında şairler tarafından dünyanın geçiciliği, insanın faniliği, zevk u safanın son bulması gibi anlamlar da yüklenerek şiirlerde işlenmektedir. (Tökel, 2000: 117)

*Bakup destîndeki şemşîre bîm-i cân ile Behrâm*

*Dolaşsın ayağı dâmana râh-ı kehkeşân üzre* (Macit, 1997: 43)

İbrahim Paşa'yı övdüğü şiirinde Nedîm, onu Behrâm'a benzetmektedir.

*Yegâne şehsuvâr-ı kahramân-kevke ki lâyıkdır*

*Felek ana silahdâr etse Behrâm-ı silâhşörü* (Akkuş, 1993: 162)

Bu beyitte Şair Nef'î, Muhammed Paşa'yı överken Behrâm'ın onun emrindeki bir silâhşör olabileceğini ifade etmektedir. Aslında şair hâmisinin silâh kullanmadaki hünerini Behrâm'ın silâhsörlüğüne benzetmektedir.

### 6. 1. 7. Âsaf

Âsaf bin Berâhyâ olarak da anılmaktadır. Hz. Süleyman'ın veziridir. Doğu edebiyatlarında vezir anlamında kullanılan Âsaf, hâmîyi övmek için kullanılan sözcüklerden biridir. Genellikle vezirler medh edilirken fazilet, ileri görüşlülük, idare ve tedbir anlamlarında şiirlerde kullanılmaktadır. (Pala, 2003: 43)

*Sâhib-i tîg u kalem mâlik-i câm u hâtem*

*Âsaf-ı Cem- 'azâmet dâver-i Cemşîd-vekâr* (Küçük, 1994: 31)

Yukarıdaki beyitte Bâkî, Ali Paşa'yı güç ve iktidârı yönüyle Âsaf'a benzetmektedir.

*Ne böyle âsaf-ı zî-şânı buldu bir iklim*

*Ne böyle sadr-ı cihânbânı gördü bir kişver* (Macit, 1997: 67)

Nedîm ise yukarıdaki beyitte sadrazam İbrahim Paşa'yı yaptığı işlerden dolayı Âsaf'a benzetmektedir.

*Bârekallah zihi Âsaf-ı sâhib-fergeng*

*Kim olur kevkebe- i şevketiñe âlem teng* (Akkuş, 1993: 171)

Son olarak şair Nef'î ise yukarıdaki beyitte, Ali Paşa'yı 'Maşallah ne kadar bilgili Âsaf' diyerek Âsaf'a benzetmektedir.

### 6. 1. 8. Efrâsiyâb

Efrâsiyâb, Alp Er Tunga'nın Şahnâme'deki adıdır. İran ile savaşan Turan'ın en büyük hükümdarlarından. Kahramanlığı ve saltanatının büyüklüğüyle ün kazanmıştır. Büyük İskender'den önce yaşayan Efrâsiyâb, Keyhusrev tarafından öldürülmüştür. (Pala,2003: 145) Divan şiirinde, hâmîyi övmek amacıyla

kullanılmıştır. Bunun dışında, dünya hayatının geçiciliğini ve şairlerin istiğna hallerini ifade etmek için de şiirlerde kullanılmıştır. (Tökel, 2000: 159)

*İskender-i vegâ vü Nerimân-ı kâr-zâr*

*İsfendiyâr-ı mâ'reke Efrâsiyâb-ı ceng* (Karahana, 1966: 3)

Yukarıdaki beyitte Figânî, hâmîsini İskender ile Nerîmân ile kıyaslayarak savaşta maharetinden dolayı Efrâsiyâb'a benzetmektedir.

### 6. 1. 9. Keyhüsrev

İran'ın Keyânîyân sülâlesinden olan Keyhüsrev, Siyâvuş'un oğludur. (Pala, 2003: 281) Keyhüsrev, divan şiirinde hâmîyi övmek için kullanılmaktadır. Şairler, Keyhüsrev'i kölelerin serdari anlamında veya bir kıyas unsuru olarak *'Keyhüsrev-i Sâni'* yi şiirlerinde kullanmışlardır.

*Hemân oldur niyâzum senden ey Keyhusrev-i sâni*

*Ki gûş-ı hûşa mengûş eyle dürr-i pend-i pîrânı* (Küçük, 1994: 27)

Şair Bâki, hâmînin kuvvet ve iktidarını yüceltirken onu Keyhusrev'e benzetmektedir.

*Keyhüsrev-i vâlâ-güheri devr-i zâmân kim*

*Hurşid-i semâ dergehiñe nâsiyesâdur* (Kaplan, 1996: 41)

Neşâti ise hâmîsi Sultan Mehmed'i Keyhusrev'e benzeterek yüceltmıştır.

### 6. 1. 10. Rüstem

Şehnâme'de doğumu detaylı ve olağanüstülüklerle verilen Rüstem, Cemşid'in soyundan gelen Sâm'ın ve Nerîmân'ın torunu olan, Zâl'ın oğludur. (Pala, 2003: 395) Şehnâme'de en fazla yer verilen şahsiyetlerin başında gelmektedir. Şairler, Rüstem'i, şiirlerde kahramânlık, cesâret ve yardımseverlik konularıyla ilişkilendirerek kullanmıştır. Şairler hâmîyi överken bir karşılaştırma unsuru olarak da şiirlerde Rüstem'e yer vermişlerdir.

Divan şairleri Rüstem sözcüğünü Rüstem-i Dastân, Rüstem-i Zâl, Pur-ı Zâl, Pur-ı Zâr-ı Zer, Pur-ı Destân, Tehemten, Heft-hân-ı Acem gibi sıfatlarla beraber kullanılmıştır. (Pala, 2003: 395)

*Kabza-i teshîriñe mevhûb kavı-ı Rüstemî*

*Bâzû-yı ikbâliñe mevrûs zûr-ı Hayderî* (Macit, 1997: 38)

Nedîm, Ali Paşa'yı övdüğü kasîdesinde hâmîsini Rüstem ile kıyaslayarak onu yüzeltmektedir.

### 6. 1. 11. Nerîmân

Şehnâme'de ismi geçen hükümdârlardan biri olan Nerîmân, Rüstem'in dedesi olan Sâm'ın babasıdır. İran mitolojisinde adı oğlu Sâm'ın yiğitliğiyle birlikte anılmıştır. Divan şairleri, hâmîlerini kahramanlık ve cesaretiyle Nerîmân'a benzetmişlerdir. (Pala, 2003: 370) Şair Figânî, aşağıdaki beyitte Kânûnî Sultan Süleyman'ı savaş meydanındaki hünerinden dolayı Nerîmân'a benzetmektedir.

*İskender-i vegâ vü Nerimân-ı kâr-zâr*

*İsfendiyâr-ı mâ'reke Efrâsiyâb-ı ceng* (Karahân, 1966: 3)

### 6. 1. 12. Sâm

Şehnâme'de adı geçen kahramanlardandır. Ferîdûn zamanında yaşamıştır. Nerîmân'ın oğlu olup kuvvetiyle tanınmıştır. Birçok divan şairi memduhunu güç, kahramanlık yönüyle Sâm ile kıyaslamış ve ona benzetmiştir. (Pala, 2003: 403)

Şair Bâkî, aşağıdaki beyitte III. Murad'ı kahramanlığı ve savaş meydanındaki cesaretlerinden dolayı Sâm'a benzetmektedir.

*Zûr-ı dest-i devleti gürz-i girân-ı satveti*

*Düşmen üzre hamle-i Sâm u Nerîmân eyledi* (Küçük, 1994: 18)

Şair Nedîm ise hâmîsini övdüğü aşağıdaki beyitte onu kahramanlığı yönüyle Sâm'a benzetmektedir.

*Sensiñ ol dâver k'olur rezmiñde dâim kârger*

*Kahramânîñ tîğı Sâmiñ gürzi Zâl'in hançeri* (Macit, 1997: 38)

### **6. 1. 13. Kahraman**

Pişdâdiyân sülasinden Tahmurs'un oğlu olup küçükken devler tarafından kaçırlıp büyütülmüştür. Ergenlik çağına geldiğinde Kahraman, sudaki aksinde devlere benzemediğini görünce bir gergedana binerek insanların bulunduğu yere gelmiştir. Burada birçok kişiyi öldürdüğü için kâtil lakabı almıştır. Rüstem ile yaptığı kavgayı kaybetmiştir. (Pala, 2003: 265) Nef'î, aşağıdaki beyitte Hüseyin Paşa'yı kahramanlığıyla överken onu Kahramân'a benzetmektedir.

*Süvâr oldukça guyâ kahramân-ı hamle gösterdir*

*Ki meydâna girip cevlân edince sarsılır âlem* (Akkuş, 1993: 175)

### **6. 1. 14. Kistrâ**

İran hükümdarlarına verilen lakap olup ilk defa Nûşîrevân için kullanılmıştır. Kistrâ, adaleti ve doğruluğuyla ün kazanmıştır. Bu yönüyle şairler hâmîlerini Kistrâ ile kıyaslamışlar ve hâmîlerini ona benzetmişlerdir. (Pala, 2003: 289)

Bâkî, Kubad Paşa'yı övmek için aşağıdaki beyitte onu Kistrâ'ya benzetmektedir.

*Ya câm-ı 'işret-i Dârâ ya tâc-ı Kistrâdur*

*Tolaşdurur bu cihânı sipihr olup dellâl* (Küçük, 1994: 37)

### **6. 1. 15. Gîv**

Şehnâme'de ismi geçen kişilerden olan Gîv, Rüstem'in damadı ve Bîjen'in babasıdır. İran ile Turan arasındaki savaflara katılmış ve birçok kahramanlıklar göstermiştir. Efrâsiyâb'ın esiri olan Keyhüsrev'i Çin'den kurtarıp İran'a getirmiştir. Siyâvûş'un sihirli zırhına sâhip olması dikkat çekilen diğer bir özelliğidir. Klasik

Türk şiirinde genellikle memduhun övgüsünde yer verilen bir isimdir. (Tökel, 2000: 175)

Aşağıdaki beyitte Nedîm, hâmîsi Ali Paşa'yı övmek için Gîv ile onu kıyaslamıştır. Kahramanlığını Gîv ve beyitte ismi geçen diğer şahsiyetlere benzetmektedir.

*San'at-ı rezmiñi gûş edene suhriyye gelir*

*Harf-i Dârâ vü Sikender sühân-ı Gîv ü Peşen* (Macit, 1997: 25)

### 6. 1. 16. Süleyman

Davut peygamberin oğlu olan Hz. Süleyman, divan şiirinde olağanüstü gücüyle, mucizeleriyle, yüzüğüyle, tahtıyla vs. Özellikleriyle söz konusu olmuştur. Şairler hâmîlerini güç ve otoriteleri yönüyle Hz. Süleyman'a benzetmiştir. (Tökel, 2000: 293)

*Vezîr-i pâk-gevher Mustafa Paşa-yı dâniş-ver*

*Hidîv-i ehl-i perver nazım-ı mülk-i Süleymânî* (Tolasa, 1979: 88)

Yukarıdaki beyitte şair, Mustafa Paşa'yı Hz. Süleyman'a benzeterek onun gibi ülkeyi düzene sokan temiz yaratılışlı olduğunu, işinin ehli olanları koruyan bir devlet adamı olduğunu vurgulamaktadır.

Divan şairleri, hâmîleri övmek için onları daha önceki siyâsî, dinî ve mitolojik kahramanlara benzetmiştir. Bunların en yaygın olanları yukarıda ifade etmeye çalışıldı; ancak bunların yanında Eflatun, Hz. İsa, Hz. Yusuf, Dört Halife, Hâtem-i Tâyyi, Behmen, Ferîdûn, Bîjen, Huşeng, Peşeng, Behzâd, Dahhâk gibi birçok kahramana da şairler hâmîlerini benzetmiştir.

### 6. 2. Mübalağa

Divan şairlerinin en çok kullandığı edebî sanatlardan biri olan mübalağa sözlükte '*bir şeyi çok büyütme, kusursuz iş yapma, bir işte ileriye gitme*' anlamına gelmektedir. Benzetmeye dayalı edebî sanatlardan olan mübalağa, şairi

heyecanlandırıcı şeyin o heyecanın mahiyetine göre büyümesi veya küçülmesidir. Başka bir deyişle ‘habbeyi kubbe, kubbeyi habbe’ yapmaktır. (Mermer, vd., 2006: 188)

Divan şairleri hâmîyi överken veya hicvederken şiirlerde mübalağa sanatını sıklıkla kullanmıştır. Birçok şair övgüde de yergide de sınır tanımamıştır. Sevilen hâmî, abartılı bir şekilde mitolojik kahramanlar gibi, karaların ve denizlerin sultanı gibi ifade edilirken sevilmeyen bir devlet ricali de sahip olduğu itibar ve otoritesinin çok çok altında bir şahsiyet olarak beyitlerde yerini almıştır.

Bâkî, Sultan Selim’in adalet ve ihsanının tüm dünyaya yayıldığını mübalağalı bir şekilde aşağıdaki beyitte ifade etmektedir:

*Togup gün gibi zerrîn tâc ile burc-ı sa’âdetden*

*Yitişdi şarkdan garba ziyâ-yı ‘adl u ihsanı* (Küçük, 1994: 12)

Nefî ise aşağıdaki beyitlerde Ekmekçizade Ahmet Paşa’yı hicvederken mübalağalı şu ifadeleri kullanıyor: Kutup yıldızları ikisi bir araya gelmesin, Pervîn topluluğu (*Ülker*) perîşân olsun (*Kıyamet kopsun*). Yıldızlar yer yer bir birine girsin. Güneş ile Ay yaka paça olsun.

*Gelmesün bir yere ikisi Benât’ün-nâ’ş’ın*

*Belki cem’iyyet-i Pervîni perîşân olsun*

*Birbirini kıran eylesün encüm yer yer*

*Mihr ile Mâh-ı nevi dest be-giribân olsun* (Karahan, 1954: 118)

### 6. 3. Telmih

Benzetmeye dayalı sanatlardan olan telmih, bir metinde tarihî bir olaya, kahramana, meşhur bir hikâyeye, inanca, göndermede bulunmak, hatırlatma yapmaktır. (Mermer, vd., 2006: 183)

Nefî, Sultan Ahmed'i övmek için yazdığı kasîdesinde şu ifadeleri kullanarak telmih sanatı yapmaktadır: Cem'in yüzüğünü hasede düşürecek kadar güzel olan dudağı bu zamanda insan ve cinlerin padişahının yüzüğünün hükmünü verir. Beyitte Cem sözcüğü 'Hâtem-i Cem' olarak kullanıldığı için kastedilen Hz. Süleyman'dır. Şair, beyitte Hz. Süleyman'ın ins ve cinlere hükmeden bir hükümdar olmasına ve onun meşhûr yüzüğüne telmîhte bulunmuştur.

*Lâ'li ki reşk-i hâtem-i Cem'dir zamânede*

*Hükm-ü nigîn-i pedişeh-ins ü cân verir* (Karahana, 1954: 51)

Nedîm, aşağıdaki beyitte Sadrazam Damad Ali Paşa'yı övdüğü kasîdesinde Hz. Yusuf'un gömleğini hatırlatarak telmih sanatı yapmıştır.

*Can-fezâ geldi çü bûy-ı pîreheh hâtırlara*

*Uğramış var ise râh-ı şevk Ken'ân üstüne* (Macit, 1997: 28)

Bâkî, Çelebi Mehmed'i övmek için yazdığı kasîdesinde Firâvun ile Hz. Mûsâ'nın kıssasını hatırlatarak telmih sanatı yapmıştır.

*Yine Fir'avn-ı şitâ ceyşine Mûsâ-mânend*

*Eyledi elde 'asâsını bir ejder sünbül* (Küçük, 1994: 47)

## 7. ESERLERDE HÂMÎLERİN DİLE GETİRİLEN ÖZELLİKLERİ

Divan şairleri, eser sundukları hâmîlerin birçok özelliklerini şiirlerinde överek ifade etmişlerdir. Hâmînin makâmının üstünlüğü, kişisel özelliği vs. gibi konular çeşitli edebî sanatlarla ortaya konmuştur. Teşbih, istiare, telmih söz sanatları başta olmak üzere edebî kaygı güdülerek şiirler hâmîlere sunulmuştur.

### 7. 1. Yönetim Gücü

Osmanlı devleti, dünya üzerinde kurulan devletler arasında şüphesiz en güçlü olanlarından biridir. Devletin otoritesinin ve gücünün somut bir şekilde toplandığı ve temsil edildiği ilk makam ise hükümdarlık makamıdır. Diğer alt makamda olan



devlet ricali ise padişahı temsil ettikleri için otoriteye sahiptirler. Osmanlı devletinde padişahın gücünü Allah'tan aldığına inanılmaktadır. Allah'ın yeryüzünde gölgesi olarak nitelendirilen padişah hem doğunun hem batının da hükümdarı olarak nitelendirilmektedir.

Divan edebiyatının en önemli şairlerinden olan Bâkî, Kânûnî Sultan Süleyman hakkında şu düşüncelere sahiptir:

*Sultan-ı şark u garb şehenşâh-ı bahr u ber*

*Dârâ-yı dehr Şâh Süleymân-ı kâm-rân* (Küçük, 1994: 4)

Şair padişaha sunduğu bu kasîdede, onu doğu ve batının yani tüm dünyanın sultanı olarak görmektedir. Denizlerin ve karaların hükümdarı ifadesiyle de padişahın yine tüm dünyaya hükmettiğini, otoritesinin dünyanın her yerini kuşattığını ifade etmektedir.

*Hudâvend-i cihân sultan-ı 'âdil şâh-ı deryâ-dil*

*Ser-efrâz u serîr-efrûz-ı tâc u taht-ı sultanî* (Küçük, 1994: 13)

Divanında şair Bâkî, hükümdar II. Selim için bu beyitte, dünyanın tamamına hükmettiğini, adil ve denizler gibi cömert olduğunu taht ve tac sahibi diğer hükümdarların ona boyun eğdiğini ifade etmektedir.

## 7. 2. Cömertliği

Hâmîlere sunulan şiirlere baktığımızda güç ve adaletten sonra cömertlik vurgusunun yapıldığını görmekteyiz. Birçok kasîde de hâmînin yardımsever olduğu, ihsanının, lütfunun geniş olduğu vurgulanmaktadır.

*Halk râhatda sehâb-ı keremüñ feyzinden*

*Belî uyhu getirür tab'a hevâ-yı bârân* (Küçük, 1994: 7)

Bâkî divanında, Sultan Süleyman'ın kereminin cömertliğinin sayesinde halkın rahat ve huzur içerisinde olduğunu söylemektedir.

*Kef-i cûduñ keremler kim kılupdur ehl-i 'irfâna*

*Ol ihsanı gül ü nesrîne kılmaz ebr-i nîsânî* (Küçük, 1994: 13)

Yine Bâkî, padişahın cömertliğini ifade ederken ‘*nisân yağmurlarının bile gül ve çiçekler için bu kadar cömert olabileceği*’ benzetmesini yapmaktadır. Ayrıca beyitte padişahın sanatçıları himaye ettiğini vurgulamaktadır.

*Alîl-i mihnete cûd u sehâsı habb-ı zeheb*

*Marîz-i ye 'se atâyâsı şerbet-i dînâr* (Macit, 1997: 46)

Nedîm ise bu beyitte, hâmînin cömertliğini hastalar için altın ilaca, ihsanlarını ise ümitsiz hastalar için şerbete benzetmektedir.

### 7. 3. Kahramanlığı

Divan şiirinde hâmîlerin özellikle de padişahların kahramanlıkları ifade edilirken genellikle savaş meydanı tasviri yapılmaktadır. Hâmî bu meydanda aslan veya kaplan gibi düşmanlarını avlamaktadır. Bâkî aşağıdaki beyitte Osmanlı padişahı III. Mehmed’i düşmanları avlayan kahraman olarak ifade etmektedir.

*'Adûyı dil-figâr itdi pelengâsâ şikâr itdi*

*Muhassal âşikâr itdi neberd-i Şîr-i Yezdânı* (Küçük, 1994: 26)

Divan şiirinde padişahın şahsi kahramanlığının yanında ordusunun kahramanlığı da yine padişahın kendisine atfedilmektedir. Askerlerin savaş meydanında gösterdiği kahramanlıklar, fetihler ve zaferler padişaha mâl edilerek ifade edilmektedir.

*Deryâ-misâl 'askerüñ içre 'alemlerüñ*

*Feth ü zafer sefinesine açdı bâdbân* (Küçük, 1994: 4)

Bâkî, Kânûnî Sultan Süleyman’ın ordusunu denizlere benzeterek onların fetih ve zaferinin padişahın gemisinde bayrak gibi dalgalandığını söylemektedir.

*Gâzîler pâ-y-i semendiñ yine hınnâladılar*

*Hûn-ı a'dayı o dem k'eylediler seyl-i revân* (Küçük, 1994: 7)

Şair Bâkî, bu beyitte ordu ile padişahın kahramanlığını yine birlikte ifade etmektedir. Padişahın askerleri düşmânların kanını sel gibi akıtıyor. Askerler galibiyetten o kadar emin ki atlarının ayaklarını zaferden önce kınalıyorlar.

#### 7. 4. Adaleti

Osmanlı hükümdarlarının en önemli özelliklerinden biri halka karşı adil davranmalıdır. Yeni fethedilen yerlerde adalet sâyesinde barışı ve huzuru sağlayabilmişlerdir. Adil olmak sadece padişahın değil tüm hâmîler için kullanılan ortak bir övgü kalıplarından biridir. Padişahların adaletini yansıtan birçok olay tarihî metinlerde nakledilmektedir. Divan şairi de hemen her kasîdede hâmîsinin adaletini ortaya koyan beyitler yazmıştır.

Bâkî, Kânûnî Sultan Süleyman'ın adâletini şu şekilde ifade etmektedir:

*Güher-i tâcı ziyâsıyla memâlik rûşen*

*Hançer-i 'adli cilâsıyla cihân pür-leme'ân* (Küçük, 1994: 6)

Padişahın tacının incisiyle tüm ülke aydınlanırken onun kılıncının adalet ziyasıyla da tüm dünya parlamaktadır.

*'Adliñ ile âlem dola mülk ü milel revnâk bula*

*Encüm gibi tâbân ola nâmiñla ruhsâr-ı direm* (Macit, 1997: 63)

Nedîm de padişahın adaletinin tüm memleti kuşatmasıyla halkın huzur bulduğunu ifade etmektedir.

*Ger olsa münteşir fermân-ı 'adli kûh u sahrâya*

*Uyur âhû-bere zânû-yı şîrân-ı jiyân üzre* (Akkuş, 1993: 60)

Bu beyitte Nef'î, adaletin fermanı dağ ve çöllere yayılsa ceylan yavrusu aslanın dizlerinde rahatça uyur, diyerek padişahın adaleti sayesinde huzur ve güvenlik ortamının varlığını ifade etmektedir.

*Du'â gerek şeh-i devrâna cân ile Yahyâ*

*Ki oldı sâye-i 'adliñde âlem âsûde* (Kavruk, 2001: 391)

Şeyhülislam Yahyâ da padişahın adaleti sâyesinde tüm dünyanın âsûde olduğu ifade etmektedir.

### 7. 5. Hâmîliği

Divan şairleri kendilerini koruyup kollayan, kendilerine lütf ve ihşanda bulunan hâmîlerinin bu özelliklerini de şiirlerinde ortaya koymuşlardır. Hâmîlerin hâmîlik özelliği de övgüye layık görülmektedir. Bâkî, Kânûnî'nin hâmîğini şu şekilde ifade etmektedir:

*Hâk-i cenâb-ı hazreti dergâh-ı devleti*

*Fazl u belâgat ehline ümmîdgâh idi* (Küçük, 1994: 56)

Osmanlı padişahları kendilerine eser sunan şairleri elbette korumuş ve kollamıştır. Şairler bu özelliği şiirlerinde yansıtmıştır. Padişahın bu hâmîlik özelliğini asıl yansıttığı bir tebaası vardır. Padişah kendi halkının mevcudiyetini ve hukukunu koruyup kollamıştır. Halka karşı göstermiş olduğu bu hâmîlik sıfatı da şiirlerde dile getirilmiştir.

*Penâh-ı saltanat ehl-i vilâyet hâris-i devlet*

*Medâr-ı memleket mesned -firûz-ı kâr fermâyî* (Akkuş, 1994: 113)

Nef'î, bu beyitte hâmî Kuyucu Murad Paşa'yı devletin koruyucusu olarak nitelendirmektedir.

*Efendim sen cihânda padişah-ı bende-perversiñ*

*Hudâ eksikligiñ göstermesin hurşîd-i enversiñ* (Macit, 1997: 210)

Nedîm divanında yine hâmîsinin hâmîlik özelliğini vurgulamaktadır. Yine padişahın tüm dünyanın yöneticisi olduğunu ortaya koyarak, lutf ve ihsanın devam etmesi için yaratıcıdan hâmînin yokluğunu görmemek için niyaz etmektedir.

### 7. 6. Dindarlığı ve Dini Yayması

Osmanlı padişahı, dini yaşamış ve yaşatmak için ülkeler fethetmiştir. Padişah, Hz. Muhammed'in mucizelerinin tamamlayıcısı olarak şiirlerde övülmüştür. Şeriatin emirlerini yaymak padişahın bir görevi olarak şiirlerde ortaya konulmaktadır. Padişahların takva sahibi olarak müslümân kişilikleri övüldüğü kadar kafir ülkelerine müslüman sancağını dalgalandırmaları da ayrıca övgüye sebep olmuştur.

Padişahın dışında, başta şeyhülislam olmak üzere diğer devlet ricali de dindarlığı ile övülmeye layık görülmüştür.

*Hâfiz-ı dîn-i kavî hâmî-i şer'-i Nebevî*

*Tâyi'-i emr-i Hudâ tâbi'-i nass-ı Kur'ân* (Küçük, 1994: 6)

Bâkî, bu beyitte Kânûnî'nin şeriatın koruyucusu olduğunu, Kuran ve Allah'ın emirlerine uyduğunu söyleyerek hâmînin dindarlığını övmüştür.

*Hidvâ sen ki etdiñ böyle hıdmet devlet ü dîne*

*Du'â-yı devletiñ farz oldu el-hak ins ü cân üzre* (Macit, 1997: 42)

Nedîm divanında hâmîsi İbrahim Paşa'nın dinin hizmetkârı olduğunu ifade etmektedir. Onun bu özelliğinden dolayı herkes tarafından duaya layık olduğunu söylemektedir.

*Budur söz kim zafer Sultan Murâd-ı dîn-penâhundur*

*Hudâ'dan her ne isterse Hudâ âsân ider ânı* (Kavruk, 2001: 24)

Şeyhülislam Yahyâ, padişah için bu beyitte dinin koruyucu ifadesini kullanmaktadır. Allah'ın onun dileklerini kabul ettiğini ve her işini kolaylaştırdığını ifade etmektedir.

*Ravzâ-i dîn ü çemenzâr-ı şerî'ât olalı*

*Matar-ı lutfuñ ile milket-i Rûm âbâdân* (Küçük, 1994: 7)

Bâkî, bu beyitte dini bahçeye, şeriatı ise çimenliğe benzetmektedir. Kânûnî'nin yardım ve hizmetleri ise bu bahçeyi sulayan yağmur damlaları gibidir. Şair teşbihlerle hâmînin dini ve şeriatı geliştirdiğini ifade ederek onu övmektedir.

### 7. 7. Yaratılış Güzelliği

Hâmînin dile getirilen özelliklerinde biri de onun yaratılışının güzelliğidir. Hâmînin fizikî güzelliği, boyu, gücü birçok şiirde övülmüştür. Bu özelliklerinin yanında huy güzelliği özellikle de kokusunun güzelliği övülmeye layık görülmüştür. Bununla birlikte hışmı, gazabı ve kahrı da şiirlerde övgüye layık görülen kişilik özellikleri arasında bulunmaktadır.

Aşağıdaki beyitte Bâkî, Kânûnî'nin kokusunun bahar kokusu gibi güzel olduğunu beyan etmektedir.

*Müştâk bûy-ı hulkiña 'attâr-ı nev-bahâr*

*Muhtâc dest-i himmetiñe hâce-i hazân* (Küçük, 1994: 4)

Diğer bir beyitte ise Bâkî, kerem sahibi padişahın kokusunun güzelliğini, yaratılışının güzelliğini ifade etmektedir.

*Bâd-ı seherden hoş-nesîm hulk-ı hudâvend-i kerîm*

*Sultan-ı 'âdil Hân Selîm şâhenşeh-i sâhib-kerem* (Küçük, 1994: 216)

Nedîm ise hâmîsi Damâd İbrahim Paşa'nın kahrını şu şekilde ifade etmektedir:

*Edeydi âteş-i kahrı bîhârı isti 'lâ*

*Fetîl ü revgan olurdu cezîrelerle bîhâr* (Macit, 1997: 46)

Senin kahrının ateşi denizleri kaplasaydı, adalar fitil denizler ise yağ olurdu, diyerek övmektedir.

Divan şairi, hâminin özellikle de padişahın yaratılış güzelliğini överken onun kılıncının keskinliği ve atının güzelliğini övgüye layık görmektedir. Hatta at üzerinde yazılan ve atların özelliklerini anlatan kasîdeler divan edebiyatında oldukça fazladır. Divan edebiyatında, kasîdelerin nesib bölümünde atın anlatıldığı ve övüldüğü kasîdelere '*rahşiyeye*' denilmektedir. Rahşiyeler içerisinde en meşhuru ise Nef'î'nin IV. Murad'ın atlarını övmek için yazdığı kasîdesidir. (Mermer ve Keskin, 2005: 85)

*O sebük-seyr ü sebüb-rev ki haberdâr olmaz*

*Eylese sine-i mûr üzre eger cevânı* (Akkuş, 1993: 53)

Şair Nef'î bu beyitte hâminin o çok hızlı koşan atı eger bir karıncanın sırtında dolaşsa, karınca atın hızından dolayı bunu hissetmezdi, diyerek hâminin atını övmektedir.

*Her semte kim azm eyleye âlem meserretle dolar*

*Bir gurre olmuş rahşınıñ alnında gûyâ subh-ı ıyd* (Macit, 1997: 138)

Nedîm, hâminin semte girişinde her yerin sevinç ve mutlulukla dolduğunu, bayram sabahı gibi bir aydınlığın onun atının altında parladığını ifade etmektedir.

*O sebük-seyr ü sebüb-rev ki haberdâr olmaz*

*Eylese sine-i mûr üzre eger cevânı* (Akkuş, 1993: 53)

Aşağıdaki beyitte ise şair Bâkî, padişahın kılıncı hakkında şunları ifade etmektedir:

*Elinde Hazret-i Dâvûduñ âhendür ki mûm oldı*

*Ziyâ-bahş olsa âfâka n'ola şemşîr-i bürrânı* (Küçük, 1994: 13)

Dâvud peygamberin elinde, demirin mum gibi erimesine şaşılması gerekirse senin keskin kılıncının da göğü aydınlatmasına şaşılması gerekir, diyerek onu övmektedir.

### 7. 8. Zekiliği

Divan şairi, hâmînin zekiliğini de onun övülmeye değer bir özelliği olarak görmektedir. Padişahların, vezirlerin devlet işlerinde akıllı politikalar uygulamaları, savaş meydanlarındaki zekice hamleleri övülmeye layık birer özellik olarak değerlendirilmektedir.

*Sensiñ ol akl-ı müşahhas ki Felâtûn-ı hîred*

*Pişgâh-ı dil-i âgâhıña tıflâne gelir* (Macit, 1997: 74)

Bu beyitte Nedîm, Damad İbrahim Paşa'nın zekiliğini ifade ederken düşünce dünyasında önemli bir referans olan Filozof Eflatun'a telmih yapmaktadır. Aslında Damad İbrahim'in Eflatun kadar zeki olduğunu söyleyerek onu övmektedir.

*Halk-ı cihâna kırk sekiz gün tuyurmayup*

*Bir hafta kıldı gayrılar ancak bu hâleti* (Küçük, 1994: 59)

Bâkî ise bu beyitte, Zigetvar kuşatması sırasında padişahın ölümünü askerler arasında moral bozukluğu çıkmasın diye gizleyen Sokullu Mehmed Paşa'nın zekasını övmektedir.

### 7. 9. Şairliği

Osmanlı devletinde padişahlar ve devlet ricali sanatın bir dalıyla muhakkak ilgilenmişlerdir. Osmanlı padişahlarının hemen hepsi aynı zamanda şairdir. Hâmîlerin bizzat kendilerinin de şair olması şairler tarafından ayrıca övülmeye değer görülmüştür. Şair Bâkî, kendisi de şair olan ve divan sahibi olan Kânûnî'nin şairliği hakkında şunları düşünmektedir:

*Hat-ı nazm-ı pâki çemenzâr-ı cennet*

*Eliñde kalem çeşme-i âb-ı Kevser* (Küçük, 1994: 10)

Senin şiirlerin cennetten bir bahçedir. Elindeki kalem ise o bahçenin Kevser ırmağıdır.



## 8. ŞAİRLERİN HÂMÎLERDEN İSTEKLERİ

Şairlerin hâmîlerinden maddî ve manevî olmak üzere birçok isteği bulunmaktadır. Bunların başında hâmîlik, lütuf, ihsan, iltifat, mansıb, makam, tımar, ulûfe gibi istekler bulunmaktadır. İsteğini elde eden şair bir şiir ile hâmîsine bir nevi teşekkür etmektedir. Bazı durumlarda şair, devlet ricalinden isteğini alamamaktadır. Bu durumda da hicivlerle şair tepkisini, şikâyetlerini ortaya koymaktadır.

### 8. 1. Hâmîlik İsteği

Patrimonyal yönetim yapısına sahip Osmanlı toplumunda hemen hemen bütün yöneticiler hâmî sıfatıyla sanatçıları himaye etmiştir. Hâmîlik sıfatına sahip olan yöneticiden de hâmîlik talep etmek gayet doğal bir durumdur.

Nedîm, Damad İbrahim Paşa'dan hâmîlik istediği aşağıdaki beyitinde kendisini yanan bir muma benzetmektedir. Sen yanan mumu koru ki kötü esen rûzgâr ona sataşmasın, onu söndürmesin, demektedir.

*Himâyet et ki seniñ bir yanar çerâğıñdır*

*Ta'arruz eylesin rûzgâr-ı bed-kirdâr* (Macit, 1997: 48)

### 8. 2. İhsan İsteği

Şair isteklerinin başında gelen ihsanı; lütuf, himmet, iyilik, yardım diye de adlandırmak mümkündür. Aşağıdaki beyitlerde şair Bâkî, memduhu olan Kânûnî Sultan Süleyman'dan ihsanda bulunmasını istemektedir.

*Bir yıl emrûñle binâ hidmetiñe nâzır olup*

*Gördük ol maslahat-ı hayrı bi-kadri 'I-imbân*

*Bu fakîr anda turup hidmete meşgûl oldum*

*İtmeyüp zerrece sâyiñde kusûr u noksân*

*Hâsılı cûd u kerem vakti irişdi şimdi*

*Lutfuña nâzırız ey pâdişeh-ı ‘âli-şân* (Küçük, 1994: 8)

Aşağıdaki beyitlerde Nedîm, hâmîsi Damad İbrahim Paşa’dan gördüğü yardımları dile getirirken bu kulun senden o kadar lütuf gördü ki benim gördüğüm bu ihsanları gül bahçesi bahar bulutlarından görmemiştir, ifadelerini kullanmıştır.

*Ale'l-husûs ki bu bende-i kerem-dîdeñ*

*Bu çâkeriñ bu kemîneñ bu abd-ı zâr u nizâr*

*O denlü lutf u kerem gördü hezretiñden kim*

*O lutfu görmedi ebr-i bahârdan gülzâr* (Macit, 1997: 48)

### **8. 3. Bağışlanma İsteği**

Şairler ile hâmîler arasındaki yakınlık çeşitli sebeplerden dolayı kopabiliyor. Böyle durumlarda şair hatasından dolayı hâmîsinden bağışlanmasını istemektedir. Bu bağışlanma isteği ile yazılan şiirlerin başında kuşkusuz ‘*Kerem Kasîdeleri*’ gelmektedir. Sunulan şiirle hâmî tarafından bağışlanan şair, hâmîsi ile eski dostluğunu tekrar kuramayabilir. Nitekim Ahmed Paşa, Fatih Sultan Mehmed tarafından affedilse bile saraydan uzak tutulmuştur ve taşrada görevlendirilmiştir.

Nâ’ilî de, Fâzıl Ahmed Paşa’nın sadrazamlık makamına gelmesinden sonra bilinmeyen bir sebepten dolayı doğup büyüdüğü İstanbul’dan uzaklaştırılmış ve Edirne’ye sürgün gönderilmiştir. Yazdığı kasîdede affedilme isteğini şu şelikde dile getirmiştir:

*Bir bargâha müntesibiz şimdi ey felek*

*Sen dâhil cevri ko bize baht-ı mehiñ ile*

*Bir astâna nâsiye-sayız ki âfîtâb*

*Arsa tasaddur eyledi vaz'-ı cebîñ ile*

*Ferş-i harimiyiz o makâmıñ ki yüz süren*

*İksir kıldı hâkiñi feyz-i karîn ile*

*Minnet Hudâ'ya gelde Stanbul'a hem-inan*

*Devlet vezîr-i a'zâm-ı sâhib-nigîn ile*

*Mahsûs Nâ`ilî'yi kapıñda kul eylediñ*

*Eltâf-ı gâ'ibâne-i şâyân terîñ ile (İpekten, 1990: 111)*

#### **8. 4. Para İsteği**

Para veya maaş birçok divan şairi tarafından talep edilmiştir. Kimi bu isteğinin yerine gelmesini başarırken kimisi de başaramamıştır. Necâtî, Sultan Bâyezid'den câizeyi şu şekilde istemektedir:

*Gördüm kılıç ile yenür etmek anuñ için*

*Şâhâ getürmişem bu yuca asîtâna tîg (Tarlan, 1963: 52)*

Ekmeğin kılıç ile yendiğini-silahşörlük yaparak- gördüm, ben de bunu için kılıç redifli bir kasîde getirdim diyerek para talep etmiştir. (Güler ve Yaşar, 2010: 286)

### 8. 5. Mansıb İsteği

Divan şairlerinin istekleri arasında bulunun mansıb, bugünkü anlamıyla devlet hizmeti demektir. Birçok şair de bunu hâmişinden talep etmiştir. şair Nedîm, Damad İbrahim Paşa'dan hizmetinde olmaktan şeref duyacağını aşağıdaki beyitte ifade etmektedir.

*Egerçi hidmeti yok lik ona yeter bu şeref*

*Ki ede hidmet-i rıkkıyetiñde ömrü güzâr* (Macit, 1997: 48)

Daha sonra Nedîm, İbrahim Paşa'dan mansıb alınca teşekkürünü şu şekilde ifade eder:

*İhsân edüp kerem buyurup himmet eyleyüp*

*Lutf etdi bendesine kütüb-hâne hidmetin* (Macit, 1997: 126)

Nedîm arzuladığı devlet görevini İbrahim Paşa'dan almayı başarmıştır. Ancak bazı şairlerin bu isteği yerine getirilmemiştir. şair bu durumda da ümidini yitirmemiş hâmînin yardımını, mansıblık görevini sürekli beklemiştir. Hâmîden bir gün yardım görebileceği ümidiyle bekleyen şairlerden biri de Fuzûlî'dir. Kânûnî Sultan Süleyman'a sunduğu kasîdesinde kendisinin bir değerinin olmadığını ifade etmiş, buna karşı yüzüne bir gün bakılacağı ümidiyle padişahın övgüsünü yapmış ve bunu da şu şekilde dile getirmiştir: (Güler ve Yaşar, 2010: 289)

*Kıl Fuzûlî medhiñ ol şâh'ın ki bâg-ı medhiniñ*

*Bülbülü olurdu bulsa kuvvet-i güftâr gül*

*Gerçi yokdur i'tibârıñ medhiñ et izhâr kim*

*Adet-i devr-i zamândır hâre olmak yâr gül*

*Var ümîdim nice kim resm-i medâr-ı dehrdir*

*Yılda bir kez 'âleme arz eylemek didâr gül (Akyüz, 2000: 47)*

### **8. 6. Ulûfe İsteği**

Osmanlı devletinde bürokraside görevli kişilere üç ayda bir dağıtılan maaşa ulûfe denilmektedir. Ulûfe almayan bazı şairler bunu talep ederken ulûfe alan şairler de miktârın artması için hâmîden istekte bulunmuşlardır.

Şair Nihâlî, ayda bin akçe hesabıyla günde otuz üç akçe ulûfe alabilmek için hâmîsine şu şiirlerle halini arz etmektedir: (Güler ve Yaşar, 2010: 297)

*Kime seksen kime toksan kime yüz*

*Ri 'âyetler ki olur ehl-i 'ilme*

*Nihâlî bunca yıldur 'ilm içinde*

*Bulursa otuz üçü elf ni 'me*

Şair başka beyitlerde bu isteğini şu şekilde tekrarlamaktadır:

*Cihânuñ şimdi hâli katı güçtür*

*Ki ehliyyet kişiye ulu suçdur*

*Yağı olan günde bin bayrâm eyler*

*Ac uyuz olana her gün orucdur*

*Nihâlî'niñ kifâf-ı külfetiçün*

*Murâdı elli degül otuz üçdür (Kılıç, 1994: 486)*

Nihâlî, aylık ulûfesini bin akçeye çıkarınca günlük akçesi de otuz üç akçe olmuştur. Ancak onun gözü daha da yükseklerdedir. İlk hedefi ulûfesini kırk akçeye çıkarttırma olmuştur. Bu isteğini şu beyitten anlamaktayız: (Güler ve Yaşar, 2010: 298)

*Keserdi cimrilikden cümle 'ırkı*

*Nihâlî otuz üçden balsa kırkı* (Kılıç, 1994: 486)

### 8. 7. Kâtiplik İsteği

Şair istekleri arasında kâtiplik görevini üstlenme de bulunmaktadır. Kâtiplik görevi şairler arasında büyük rağbet görmüştür. Şair Necâtî Bey, Kastamonu'dan İstanbul'a gelip Fâtih Sultan Mehmed'e sunduğu kasîdelerle aldığı mükâfatları kâfi görmese gerek padişahın meclisine girmek için çeşitli yollar denemiştir. Bu amaçla;

*Eser itmez n'idelüm âh-ı sehergâh saña*

*Meger insâf vire dostum Allâh saña*

matla'lı gazelini yazmıştır. Necâtî Bey, bu gazelini padişahın musahibi olan Amirutzes'in sarığının arasına iliştirerek padişaha takdim etmesini istemiştir. Amirutzes, Fatih Sultan Mehmed ile satranç oynarken şiiri sunmuştur. Şiiri beğenen padişah, Necâtî'ye yedi akçe ulûfe bağlayarak divan kâtipliğinde görev vermiştir. (Kılıç, 1994: 449)

### 8. 8. Kethüdalık İsteği

Osmanlı devletinde zenginlerin ve devlet adamlarının işini gören kişilere kethüda denilmiştir. Şairler de hâmîlerin yardımcısı konumundaki bu görevi kendileri için istemiştir. Şair Hayâlî Bey, şu beyitlerle kethüdalık görevi isteğinde bulunmaktadır:

*Gerçek sipâhîlerle yine oldu hem-sefer*

*Gûyâ Hayâlî Rumili 'nüñ kethüdâsıdır*

*Şâhum Hayâlî mâlik-i mülk-i kelâm iken*

*Çok mudur âna Rumili 'nüñ kethüdâlığı* (Kılıç, 1994: 871)

### **8. 9. Kadılık İsteği**

Divan şairlerinin istekleri arasında 'kadılık' da bulunmaktadır. Tûtî-i Latîf namıyla anılan Bursalı Latîf, Gürz Seydi'den mülazım olduktan sonra, önce müderris daha sonra da kadı olmuştur. Kendisine Karasu kazası verildiğinde şu beyti yazmıştır: (Güler ve Yaşar, 2010: 284)

*Karasuyu virmek dimekdür baña*

*Be-ton u be-tünca bâb-ı siyah* (Kılıç, 1994: 375)

Daha sonra Latîf'e altmış akçe ile Niş kadılığı verilmiştir. Şair bunun üzerine şu beyitleri söylemiştir:

*Elem-i Niş-i belâ cânımıza yetmişdür*

*Dil-i sevdâ-zede bulncaya dek sittîni*

*Erbâ'îni ne kadar çekdüğimi ben bilürüm*

*Dil-i sevdâ-zede bulncaya dek hâmsîni* (Kılıç, 1994: 375)

### **8. 10. Sancak İsteği**

Şair isteklerinden biri de sancaklara bey olarak atanmaktır. Divan şairlerinden Hayâlî Bey, Kânûnî Sultan Süleyman'dan aşağıdaki beyitlerle beylik isteğinde bulunmaktadır.

*Şehdedür bezl hemân begler olubdur erzel*

*Bunlara hisset-i tâb' oldu emîrâne kerem*

*Birinüñ mansıbını baña 'inâyet kıl kim*

*Mehçe-i râyetümi ergüre keyvâna kerem* (Kurnaz, 1987: 22)

Hayâlî Bey, başka bir şiirinde yine beylik isteğini dile getirmiştir.

*Tîr-i yâr-ı götürüp sînede peykâmı ile*

*Ey Hayâlî demidür sancak-ı şâhı çekelüm* (Kurnaz, 1987: 19)

### 8. 11. Diğer İstekler

Şairlerin hâmîlerden makam, mevki gibi isteklerinin yanında özel istekleri de olmuştur. Kimi şair, hâmî ile arasındaki samimiyete binaen altın, at, ıydiyye, köle, kürk, saat, ev, arpa gibi isteklerde bulunmuştur.

Karamanlı Aynî, aşağıdaki beyitte hâmîsinden bir at isteğini şu şekilde dile getirmiştir:

*Baña bir at alıversen n'olaydı*

*Komasan beni zillet dagıyla* (Mermer, 1997: 168)

Şair Vasfî, Mustafa Paşa'ya sunduğu kasîdede Mustafa Paşa ile samimiyetinin ne derece olduğunu ortaya koymuştur. Aşağıdaki beyitlerde şair hâmîsinden genç ve güzel köleler istemektedir. (Güler ve Yaşar, 2010: 303)

*Henüz devlet-i gerdûn olup baña sâbit*

*Yanumca olmadılar mâh-pâreler seyyâr*

*Ümîddür ki zamân-ı vezâretüñde idem*

*Yanumda hüsn ili sultanlarıñı hıdmetkâr* (Çavuşoğlu, 1980: 42)

Şair Sâbit, kendisine hediye edilen kürke karşılık şu beyitlerde duygularını ifade etmektedir:



*Letâfetde ne bezmüñ gibi bezm 'unvânıñı gördüm*

*Semâhât da ne zât-ı pâkinüñ akrânını gördüm*

*Siyeh semmûr bir boy kürki giydüm bezm-i lutfuñla*

*Boyumca Âsaf-ı dehrüñ bu gün ihsânını gördüm* (Altuner, 1989: 131)

Necâtî Bey, aşağıdaki beyitte hâmîsinden atı için arpa istemektedir.

*Kanı ol yâr-ı mihrîbân arpa*

*Sayruya sıhhat ata cân arpa* (Tarlan, 1963: 92)

## **9. ŞAİRLERİN HÂMİLERE ŞİKÂyetLERİ**

Divan şairlerinin hâmîlerden istekleri olduğu gibi hâmîlere şikâyet ettiği konular da bulunmaktadır. Kimi şairler maaşının kesilmesinden şikâyetçi olmuş kimi şairler de bulunduğu yerin yöneticisinden şikâyetçi olmuştur. Bazı şairler kendilerine olan ilginin azlığından şikâyetçi olurken bazıları da verilen hediyeği beğenmeyerek şikâyetlerini şiirlerinde ortaya koymuşlardır.

### **9. 1. Hâmînin İlgisizliğinden Şikâyet**

Hâmînin şaire karşı ilgisizliği veya başka şairlere olan ilgisi şair tarafından pek de hoş karşılanmamıştır. Şairler bu durumdan şikâyetçi olmuş ve şiirlerinde duygularını dile getirmişlerdir.

Necâtî Bey, hâmîsinden görmediği ilgiden dolayı üzüntüsünü şu şekilde dile getirmektedir: Senin devletinin gül bahçesinde herkes gül gibi gülmektedir. Sadece ağlayan benim, diyerek ilgisizlikten duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

*Gülzâr-ı devletüñde cihân halkı Hüsrevâ*

*Gül gibi güldi bir benem eden hezâr zâr* (Tarlan, 1963: 42)

Lâle devri şairlerinden İzzet Ali Paşa şikâyetini şu şekilde dile getirmektedir: Bu devirde dürüst kişiler ilgi görmemektedir, bayağı insanlara itibar edilmektedir. Tecrübesiz yöneticiler iyilik yapmamakta ve ihsan eylememektedir. Onların ağızlarına bir 'âferin' bile yakışmamaktadır, demektedir.

*Budur pervâzgâh-ı devletiñ âyîn-i dirini*

*Olanlar evc-pervâz-ı gurûr elbette alçaklar* (Aypay, 1998: 168)

*Kibâr-ı nev-zuhûr-ı 'asra arz-ı ma 'rifet itsen*

*Kerem yok bâri leb-cünbân-ı lafz-ı âferîn olmaz* (Aypay, 1998: 204)

Sultan Bâyezid dönemi şairlerinden Çâkerî'ye söylediği latîfeler sayesinde Sultan Bâyezid tarafından binlerce ihsan verilmiş ve görevde ilerlemesi sağlanmıştır. Çâkerî, Sultan Bâyezid dönemindeki iltifatın daha sonraki dönemlerde olmadığını dile getirmiş ve durumdan şikâyetçi olmuştur: (Güler ve Yaşar, 2010: 308)

*Lâzım gelse diye lütf u ihsan*

*Etmez sözün istimâ ü iz 'ân*

*Isgâya sözüñü minnet eyler*

*Bir kuru pesende zınnat eyler*

*Tutmaga kitâbetiñ hesâba*

*Bir kez nazâr eylemez kitâba* (İsen, 1999: 149)

## 9. 2. Fakirlikten Şikâyet

Fakirlik şair şikâyetlerinden biridir. Şairler kendi fakirliklerini bazen açıkça dile getirirken bazen de dolaylı olarak diğer şairlerin refah içindeki yaşamlarını dile getirerek fakirlikten şikâyetlerini ortaya koymaktadırlar. Şair Aynî, fakirlikten dolayı şikâyetini şu beyitlerle dile getirmektedir:

*Tapuñda kullaruñ hep tok u tonludur*

*Velî ben bi-nevâyam aç u 'uryân* (Mermer, 1997: 127)

Bu beyitte şair, herkesin tok ve güzel giyimli gezerken kendisinin aç ve çıplak gezdiğini ifade ederek şikâyetini ortaya koymaktadır.

Fâtih Sultan Mehmed'in iltifatını kazanan şairlerden olan Aşkî, padişahın lütuf ve ihsan görmüş bir şairdir. Aşkî, padişahın günde yüz akçe ulûfe almaktadır. Dönemin şairlerinden Sâ'dî ise, Aşkî'nin kendisinden fazla ulûfe aldığından yakınmaktadır: (Güler ve Yaşar, 2010: 316)

*'Aşkî yüz yer Sa'dî otuz bu Fenâyî'niñ dâhi*

*Haftada yedi günü var tonluk u tımârda* (İsen, 1999: 122)

## 9. 3. Câize Alamamaktan veya Câizenin Kesilmesinden Şikâyet

Eski şairlerin yazdıkları kasîdelerin veya eserlerin karşılığında verilen telif hakkına câize adı verilmiştir. Osmanlı döneminde yöneticiler, şairleri/ yazarları kendi adlarına eser yazmakla görevlendirmiştir, Yazılan eser karşılığında şair ve yazarlar çeşitli hediyeler almıştır. Bu edebiyatın geleneğinde, memduh tarafından beğenilme, maddî ve manevî lütuf görme beklentisi bulunmaktadır. (Mermer ve Keskin, 2005: 19)

Şair Hâkî, maddî ve manevî iyilik görme ümidiyle hâmîsine kasîdeler sunmuş; ancak umduğu câizeyi alamayınca bir rubai daha yazarak câize alamayışından şikâyetle hâmîsinden görevleri değiştirmeyi istemiş ve nasıl câize verilmesi gerektiğini ironik bir şekilde dile getirmiştir: (Güler ve Yaşar, 2010: 313)

*Kerem ehli makâmıdur bu sadr*

*Bu ululuk ya bi-sehâ nice olur*

*Gel begüm sen vezâreti baña vir*

*Beni medh eyle gör 'ata nice olur* (Eyduran, 1999: 340)

#### **9. 4. Ulûfenin Kesilmesinden Şikâyet**

Divan şairlerinin şikâyet ettiği konulardan biri de ulûfelerinin kesilmesidir. Cemâl-i Diger, ulûfesinin kesildiğini dile getirmiş ve şu şekilde şikâyet etmiştir: (Güler ve Yaşar, 2010: 312)

*Pençdeh akçe ile Rûmili'ne reh düşdi*

*Başını kesdi felek tâli'üme de düşdi* (Eyduran, 1999: 268)

#### **9. 5. Yöneticilerden Dolayı Şikâyet**

Divan şairleri, bazen bizzat yöneticinin kendisini eleştirirken bazen de yöneticinin yanındaki kişileri eleştirmişlerdir. Şair, yöneticinin yanındaki kişilerin kendisinin yükselmesine engel olduğunu düşünerek onlardan şikâyetçi olmuştur.

Şair Aynî, Cem Sultan'ın yanındaki kişilerden şikâyetini şu şekilde dile getirmiştir:

*Meh-i bedrîn kemâli rûy-ı Şeh Cem*

*Şeb-i kadriñ visâli mûy-ı Şeh Cem* (Mermer, 1997: 571)

Sultan Abdülhamid dönemi şairlerinden Âsaf da yöneticilerden şikâyetçi olmuştur. Âsaf, 1878'de Sâdık Paşa'nın kabînesinde adliye nâzırı olmuş; ancak Sadrazam Safvet Paşa'nın itirazı sonucu bu görevinden aynı yıl alınmıştır. Yazdığı rubaide, zamanenin mihnetinden sıkıldığını, devletin eşeklere ve köpeklere

verildiğini ifade etmiş ve şikâyetini şu şekilde dile getirmiştir: (Güler ve Yaşar, 2010: 315)

*Ez mihnet-i eyyâm be-cân âmedeim*

*Hasret-keş-i câh-ı in u ân âmedeim*

*Devlet be-harân dâde vü devlet be-sekân*

*Pes mâ be-temâşâ-yı cihân âmedeim* (İnal, 1999: 78)

### 9. 6. Felekten Şikâyet

Divan şairlerinin şikâyetleri arasında şairin talihsiz olduğu ve feleğin kendisine kötü davrandığı gibi şikâyetler de bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitte şair kendisine kötü davranan felekten hâmîsine sığındığını ifade etmektedir.

*Ey şîr-dil meded ki zebûn eyledi beni*

*Akrâmuñ içre bu felek-i rûbeh-ihtiyâl* (Çavuşoğlu, 1980: 29)

Bâkî de felekten dolayı şikâyetini, Kânûnî Sultan Süleyman'a aşağıdaki beytiyle arz etmektedir.

*Serverâ devr-i felekden yine şekvâmuz var*

*Tapuña 'arz idelüm ruhsat olursa el-ân* (Küçük, 1994: 8)

Felekten zevk alamayan ve ondan şikâyetçi olan şairlerden biri de Nedîm'dir. Divanında bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

*Varayım hâk-ı tarâb-nâkiñe yüzler süreyim*

*Bir gün olsun alayım bâri felekden bir kâm* (Macit, 1997: 56)

Felek ile başı dertte olan bir şair de Fuzûlî'dir. Aşağıdaki beyitte '*Ahımın kazmasıyla feleğin binâsını virân ettiğim için başıma taş yağmaktadır.*' diyerek felekten şikâyetini ortaya koymaktadır.

*Degül bihûde ger yağsa felekden başuma daşlar*

*Binâsun tîşe-i âhumla virîn ettüğündendir* (Tarlan, 2009: 204)

### **9. 7. Borçlarını Ödeyememekten Şikâyet**

Şairler borçlarını ödeyememekten de şikâyetçidir. Bunlardan biri de Deli Birader namıyla anılan Gazâlî'dir. Gazâlî, topladığı yardımlar ile bir hamam ve yanına da bir havuz yaptırmıştır. Pîrî Paşa'nın oğlu Mehmed Efendi de Hasköy'deki hamamına havuz yaptırınca Deli Birader, Mehmed Efendi'yi ağır sözlerle hicvetmiştir. Mehmed Efendi, zâten zor durumda olan hamamcıları toplayarak '*Birader'in hamamı fesat yuvasıdır.*' diye İbrahim Paşa'ya Deli Birader'i şikâyet etmiştir. Şikâyetlere dayanamayan İbrahim Paşa, Deli Birader'in havuzunu yıkmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine çok üzülen Deli Birader, üzüntüsünü şiirlerde şu şekilde dile getirip yaptığı masrafları ödeyemeyecek olmaktan şikâyetçidir: (Güler ve Yaşar, 2010: 322)

*Ah kim ehl-i şevk hammâmı*

*Bulmadın müddetiyle encâmı*

*Nâ-gehân toldı Ehremenler ile*

*Deve âhiñ oldı dev tâmı*

*Aslan agzıña kazmalar tokunup*

*Dermendüñ bozıldı encâmı*

*Göreyüm gözi çıka ufadanuñ*

*Ki görür gözüm idi her câmu*

*Şimdi aglamak ile fark olmaz*

*Seherinden Gazâli'nün şâmu*

*Koyayum gayrı nice ödeyeyüm*

*Bunu yapdukda itdüğüm vâmu (Kılıç, 1994: 933)*

### **9. 8. Görev ve Makamı Beğenmemeden Dolayı Şikâyet**

Şairler mansıb verilmemekten şikâyetçi olduğu gibi bazı durumlarda da verilen görevi ve payeyi beğenmemekten şikâyetçi olmuşlardır. Şair Mesîhî, kendisine verilen tımarı beğenmemiş ve bu durumdan hâmîsine sunduğu şiirde şikâyetlerini dile getirmiştir.

*Serverâ gerçi bâ'idem şeref-i hidmetden*

*Lik dem yok ki du'ân olmaya dilde tekrâr*

*Gâm u endûh melâl ile hayâl oldugumu*

*Saña 'arz etmege geldi bu muhayyel güftâr (Mengi, 1995: 44)*

Verilen görevden memnun olmayan şairlerden biri de Ahmed Paşa'dır. Bursa'da otuz akçe karşılığında Sultan Orhan mütevellîğine atanan şair durumdan pek hoşnut değildir. Bu durumu Fatih Sultan Mehmed'e bir şiir ile bildirmiştir. Padişah ise şairin şikâyeti üzerine önce Eskişehir daha sonra Ankara'da sancak beyliğine atamıştır. Ahmed Paşa buradaki görevinden de şikâyetini şu şekilde dile

getirmiştir: *'Eger bu bendeni 'âzâd idersen Ankara'dan'* diyerek ayrılmak isteğini dile getirmiştir. (Kılıç, 1994: 109)

## 10 KEREM KASİDELERİ VE PATRONAJ

Osmanlı toplum hayâtında etkin bir şekilde rağbet gören şiir, çeşitli zihniyet, ekol ve geleneklerle varlığını devam ettirmiştir. Bu geleneklerden biri de *'nazîrecilik'* geleneğidir. Sözlükte *'Karşılık olarak, benzetilerek yapılan davranış, söz'* anlamına gelmektedir. Terim olarak ise *'Başka bir manzume örnek alınarak aynı ölçü ve aynı uyakla yazılan şiir'* anlamına gelmektedir. Nazîre yazmaya tanzîr, nazîre yazılan şiire de zemîn şiir adı verilmiştir. Mesnevilere yazılan nazîreler de genellikle cevap adıyla anılmıştır. Nazîre yazmak, divan edebiyatı şairleri için maharet, üstünlük olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda, nazîre yazılacak şair ve şiiri rağbet görenler çok okunanlar arasından seçilmiştir. Nazîrede kesin olmamakla birlikte şu üç özellik aranmıştır: Vezin birliği, redif birliği, teşbih unsurları.

Divan edebiyatında nazîre çok önemli bir yere sâhiptir. Bu sebeple nazîreler mecmu'âlarda toplanmıştır. Bu mecmu'âlar çoğunlukla harf sırasına göre düzenlenmiş olmakla beraber zemîn şiirin kâfiye veya redifine göre düzenlenenleri de vardır. En meşhur nazîre mecmu'âları şunlardır: Mecmu'âtü'n- Nezâ'ir-i Ömer b. Mezîd, Mecmu'âtü'n-Nezâ'ir-i Eğirdirli Hacı Kemâl, Mecmu'âtü'n-Nezâ'ir-i Edirneli Nazmî, Mecmu'âtü'n-Nezâ'ir-Hisâlî ve Pervâne Bey Mecmu'âsı'dır. (Mermer ve Keskin, 2005: 84)

Divan edebiyatında, nazîre geleneği içinde en çok dikkat çeken şiirler, kerem redifli şiirler veya kerem kasîdeleri diye adlandırılan şiirlerdir. Nazîre geleneğinin en güzel örneklerinden sayılan bu kerem kasîdelerinin ilk örneğini (zemîn şiir) Şeyhî yazmıştır. Daha sonra Ahmed Paşa, Cem Sultan, Necâtî Bey, Resmî, Mehdî, Ahmed-i Rıdvân, Behiştî Ahmed Sinân, Hayâlî, Gelibolulu Âli, Aşkî-i Üsküdarî, Yüsrî gibi şairler kerem kasîdeleri ile nazîre geleneğini devam ettirmişlerdir.

Nazîre geleneği içerisinde değerlendiren kerem kasîdeleriyle şairler, zemîn şiirden yola çıkarak daha iyi daha sanatlı bir şiir ortaya koymayı amaçlamaktadır.



Amaçları ise kendi mahâretlerini ortaya koyarak tanzîr ettikleri şairden daha güçlü bir şair olduklarını ispatlamaktadırlar.

Nazîre geleneğinde, her şaire veya her şiire nazîre yazılmamaktadır. Nazîre yazılacak şairin herkes tarafından kabul görmüş şairliği ve şiirinin de estetik değerlere sahip olması gerekmektedir. Bu durum da şu gerçeği ortaya koymaktadır: Bir şair, başka bir şairin şiirine nazîre yazıyor ise onun güçlü bir şair olduğunu peşinen kabul etmiş demektir. Bu gerçeği iyi bilen divan şairi, *'Büyük bir şairin şiirine nazîre yazabilecek durumdayım.'* diyerek kendisinin de büyük bir şair olduğunu gizlice ifade etmektedir.

Bir geleneğinin ürünü olan kerem kasîdeleri, bir hâmîye bir memduha sunulmuştur. Bu geleneği başlatan Şeyhî, kasîdesini Germiyanoglu Yakup Bey'e sunarken kerem kasîdelerinden en meşhurlarından birini yazan Ahmed Paşa ise eserini Fatih Sultan Mehmed'e sunmuştur. Diğer şairler de eserlerini dönemin yöneticisine sunmuştur.

Hâmîye/ memduha sunulan kerem kasîdeleriyle şairler yöneticiden bir istekte bulunmaktadır. Kimi şairler hâmîsinden lütf/ihsan isterken kimi şairler de padişahın bağışlanmasını istemektedir. Divan edebiyatının üstad şairleri ve onların yazdığı Kerem Kasîdelerinin en meşhurları ise şunlardır:

### 10. 1. Şeyhî ve Kerem Kasîdesi

Şeyhî, yaşadığı yüzyılın ilk büyük şairi kabul edilir. Asıl ismi Yusuf Sinanüddin olup Kütahya civarında yaşamıştır. Tıp, edebiyat ve tasavvuf konularında iyi bir eğitim almıştır. Harnâme mesnevisi ile ün kazanmış olan şair, yirmi iki beyitten oluşan kerem kasîdesini, Germiyanoglu Yakup Bey'e sunmuştur. Memduhun övüldüğü bu kerem kasîdesinde şair, hâmîsinden ihsan talep etmektedir. (Mermer, vd., 2006: 477)

Şeyhî'nin Kerem Kasîdesi:

*Hurrem erdi bu kerâmetli gün ey kân-ı kerem*

*Iyş u zevk et ki fedâdır yoluña cân-ı kerem*

*Kutlu dem bahtlı sâ'attir ü ferhûnde zamân*

*Ki yine kullara teşrîf idiser hân-ı kerem*

...

*Ne 'aceb ger yüz ura Hızr u Sikender kapıña*

*K'eşiğiñden akar uş çeşme-i hayvân-ı kerem*

*Başlana adıñ ile nâme-i dibâce-i cûd*

*Yazıla vasfıñ ile defter ü divan-ı kerem*

*Dâyim ola tapıña ıyd-ı safâ vakt-ı sa'id*

*Eşiğiñden verile âb-ı sehâ nân-ı kerem (İsen ve Kurnaz, 1990: 58)*

## **10. 2. Ahmed Paşa ve Kerem Kasîdesi**

15. yüzyılın önemli şairlerinden olan Ahmed Paşa, tahsilini tamamladıktan sonra öncelikle ilmiye sınıfına girmiş; müderrislik, kadılık ve kazaskerlik yapmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in padişahlığı sırasında vezirlik rütbesine ulaşmıştır. Divanı bulunan Ahmed Paşa'nın çeşitli söylentilerden dolayı padişah ile arası açılmış ve saraydan uzaklaştırılmıştır.

Ahmed Paşa, zindandayken bağışlanması dileği ile '*Kerem Kasîdesi*'ni yazıp Fatih Sultan Mehmed'e sunmuştur. Padişah, şairi affetse bile saraya almamış çeşitli illerde mütevellilik ve sancak beyliği görevi vermiştir. (Mermer, vd., 2006: 478)

Ahmed Paşa'nın Fatih Sultan Mehmed'i övmek için yazdığı Kerem Kasîdesi:

*Ey muhît-i keremiñ katresi ummân-ı kerem*

*Bâğ-ı cûd ebr-i kefiñden dolu bârân-ı kerem*

*Matla- 'ı subh-ı zafer mihr-i zekâ ebr-i hayâ*

*Felek izz ü ala dâver-i devrânı kerem*

...

*Nice kim Ka 'be müsâfirlerini lûtf-ı ilah*

*Rahmeti hânîña her sâl ede mihmân-ı kerem*

*Iyd-ı ferhundeñe kurbân ede a 'dâñi felek*

*Sen ahibbâna buyur âb-ı sehâ nân-ı kerem*

*Ömr-i hasmîñ ere târih gibi pâyâna kerem*

*Nâmuñi nâme-i ikbâl ede unvân-ı kerem* (Tarlan, 1992: 68)

### **10. 3. Cem Sultan ve Kerem Kasîdesi**

Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Cem, 23 Ocak 1459 tarihinde Edirne'de doğmuştur. Dört yaşından itibaren iyi bir eğitime tabi tutulmuş ve on yaşındayken Kastamonu Sancak Beyliği'ne gönderilmiştir. Daha sonra Karaman Valiliği'ne gönderilen Cem Sultan, burada şiir ve edebiyatla uğraşmıştır. Fatih vefat edince kardeşi Bâyezid ile taht kavgaları başlamıştır. Kardeşine karşı başarısız olan Cem, Konya'ya çekilir. Bütün bu çalkantılı iktidar mücadelesi sırasında şiiri bırakmayan şehzade, yanında bir şair topluluğu oluşturmuştur. Birçok şairin hâmîsi konumunda olan Cem Sultan; oldukça hüznü, lirik şiirler yazmıştır. (İsen, vd., 2012: 42)

Cem Sultan'ın, Şeyhî'nin Kerem Kasîdesi'ni tanzîr ettiği ve taht kavgasında mağlup olduğu kardeşi Sultan II. Bâyezid'i övdüğü ve ondan af dilediği Kerem Kasîdesi:

*İy sicill-i şiyemüñ matla 'ı dîvân-ı kerem*

*Nâm-ı cûduñla bulur zîneti 'üinvân-ı kerem*

*Mefhârı mülk-i safâ mazhar-ı envâr-ı Hudâ*

*Mesned-i taht-ı vefâ dâver-i devrân-ı kerem*

*Zînet-i tâc ü nigîn ü şeref-i millet ü dîn*

*Husrev-i rûy-ı zemîn hazret-i sultan-ı kerem*

...

*Niçe kim ola 'atâ defter-i dîbâce-i cûd*

*Niçe kim ola vefâ nâme-i 'üinvân-ı kerem*

*Hak mezîd eyleye tûmâre-i 'ömrüñi senüñ*

*Zeyn ola nâmuñ ile defter ü dîvân-ı kerem*

*Devletüñ dârını ma'mûr ide mi 'mâr-ı ezel*

*Şöyle kim yüz süre işigüñe erkân-ı kerem* (Ersoylu, 1989: 24-29)

#### **10. 4. Behiştî Ahmed Sinan Çelebi ve Kerem Kasîdesi**

15. Yüzyıl divan edebiyatı şairlerinden olan Behiştî'nin asıl ismi Ahmed'dir. Sultan Bâyezid'in yanında bulunan Behiştî, bir olaydan dolayı padişaha gücenmiş ve daha sonra Hüseyin Baykara'nın yanına gitmiştir. Hüseyin Baykara, çeşitli hediyelerle birlikte bir elçi göndererek Sultan Bâyezid'den Behiştî'nin

bağışlanmasını istemiştir. İran'dan İstanbul'a dönen şair, padişahı öven '*Kerem Kasîdesi*'ni yazmıştır. Şiirin tam metni henüz bulunamamıştır. (İrkılata, 2007: 79)

*Ne kul ola ki anıñ olmaya cürm ü günehi*

*Ne hatâ ola ki afv etmeye sultan-ı kerem* (İsen, 1998:173)

### 10. 5. Necâtî Bey ve Kerem Kasîdesi

15. Yüzyılın büyük şairlerinden olan Necâtî'nin asıl ismi İsa'dır. Edirne'de doğmuştur. Şehzade Mahmud'un mâiyetinde nişancılık görevi yapmıştır. Necâtî Bey, otuz iki beyitten oluşan '*Kerem Kasîdesi*'ni, hâmîsi Sultan Mahmud'u övmek için yazmıştır. (İsen, 1998: 144)

Necâtî Bey'in Kerem Kasîdesi:

*Hamdü lillâh kim irişdi yine devrân-ı kerem*

*Baht ile çıkdı şeref tahtına sultan-ı kerem*

*Yegi şehzadelerüñ Hazret-i Sultan Mahmûd*

*Begi âzâdelerüñ Zıll-ı Hudâ Hân-ı kerem*

...

*Padişahâ nice bir rûze-i fakr ile geçem*

*'İd-i 'işret günidür ey meh-i tâbân-ı kerem*

*Nice kim 'âlem ola 'id-i hümâyûn ile şâd*

*Nice kim âdem ola tâbi'-i fermân-ı kerem*

*Giceñi kadr ü günüñ 'id ide Sübhân-ı Kadîm*

*Görelüm taht-ı şerefde seni Hâkân-ı kerem* (Tarlan: 1996: 69)

### 10. 6. Hayâlî Bey ve Kerem Kasîdesi

15. Yüzyılın üstad şairlerinden olan Hayâlî'nin asıl adı Mehmed, lakabı ise Kara Memi'dir. Şair, Kânûnî'nin yakın ilgisini görmüştür. Hayâlî Bey, İskender Çelebi ve İbrahim Paşa'nın himayelerini görmüş bir şairdir. (Mermer, vd., 2006: 488)

Hayâlî'nin, Kânûnî Sultan Süleyman'ı övmek için yazdığı Kerem Kasîdesi yirmi üç beyitten oluşmaktadır. Şair bu kasîdede hâmîsinden ihsan talep etmekte ve kendisine cömert davranmasını istemektedir.

Hayâlî'nin divanında '*Kasîde-i Kerem*' başlığı ile bulunan Kerem Kasîdesi:

*Gerçi baş egmedi Cemşîd ile Hakâna kerem*

*Geldi kul oldu bu gün Şâh Süleymâna kerem*

*Kızdırıp yüz dilemez dahi güneşten pertev*

*Nur-ı râyîñdan ederse meh-i tâbâna kerem*

*Dîdeye nûr durur Şah-ı cihân dâra sehâ*

*Ziver-i mülk durur dâver-i devrâna kerem*

...

*Dirhem-i jâleyi ettikçe şeh-i mülk-i bahâr*

*Bağal-i gonca ile ceyb-i gülistâna kerem*

*Bula feyz ebr-i kefinden gül-i gülzâr-ı sehâ*

*Nûr ettikce şeh-i nâmiye agsana kerem* (Tarlan, 1992: 49-50)

### 10. 7. Gelibolulu Âli ve Kerem Kasîdesi

16. Yüzyılda yaşamış Gelibolu Âli'nin 'Künhü'l-Ahbâr' adını verdiği tarih kitabı vardır. Eserinde şairlerin biyografik bilgilerine yer vermiştir. Gelibolulu Âli, maiyetinde görev yaptığı Lala Mustafa Paşa'ya otuz yedi beyitten oluşan 'Kerem Kasîdesi'ni sunmuştur. (Mermer, vd., 2006: 496)

Kasîde şu şekildedir:

*Ey kefüñ kân-ı mürüvvet dehenüñ câ-yı kerem*

*Her girân mâye sözüñ gevher-i deryâ-yı kerem*

*Bakısuñ 'ayn-ı 'inâyet turısuñ mahz-ı 'atâ*

*Ma'nîde zat-ı şerîfüñ gibi fehvâ-yı kerem*

*Hâme-i sihr eserüñ tut ki 'asâ-yı Mûsî*

*Tûr-ı hizmetde kefüñdür Yed-i Beyzâ-yı kerem*

...

*İsterin Hazret-i Hak'dan ki cinân bâğında*

*Eksük olmaya yanuñdan gül-i ra'nâ-yı kerem*

*Lutf u ihsan ile meşhûr-ı cihân ola tapüñ*

*Bileler hâk-i derüñ anber-i sârâ-yı kerem* (Aksoyak, 1999: 91-93)

## İKİNCİ BÖLÜM

### 1. USTA-ÇIRAK İLİŞKİSİ

Divan şiiri, genellikle Osmanlı saray ve çevresinde gelişen bir şiirdir. Osmanlı edebiyatın edebî muhitleri; başta pâyitaht İstanbul olmak üzere Manisa, Amasya, Edirne ve Konya gibi şehzadelerin sancağa çıktığı illerdir.

Bu şehirlerde yönetici/ hâmişlerin etrafında şairler bulunmaktadır. Divan şairleri buldukları edebî ortamda kendilerini nasıl yetiştirmektedir? Hangi hocanın rahle-i tedrisinden geçmişlerdir? Şairler, şiirde maharetlerini nasıl geliştirmektedir? Gibi soruları çoğaltmak mümkündür. Tezin bu bölümünde, şair eğitiminde usta-çırak ilişkisi ve bu ilişkinin edebî muhîtları ortaya konulacaktır.

#### 1. 1. Usta-Çırak İlişkinin Divan Edebiyatındaki Yeri

Prof. Dr. Cemal Kurnaz, *‘Osmanlı Şair Okulu’* isimli kitabına *‘Osmanlı’da şair yetiştiren bir okul var mıydı?’* sorusuyla başlar ve şu şekilde devam eder: *‘Şairliğe heves eden kişinin, şiir yazmaya başlamadan önce bir hazırlık sürecinden geçmesi gerekirdi. Bu süreç öncelikli olarak okuma, araştırma ve inceleme gibi teorik çalışmaları içermekteydi. Osmanlı şairleri mensubu oldukları İslam medeniyetinin dil, kültür ve edebiyatını bilmeyi çağdaş aydın olmanın bir gereği olarak görmüşlerdir. Medrese öğrenimini tamamlayan her aydın Arapçayı, Farsçayı, bu dillerin kültür ve edebiyatlarını büyük ölçüde tanır, bu dille yazılmış eserleri anlar, hatta bu dillerde manzum ve mensur eserler yazabilirdi. İçerik ve estetik olarak Arap ve Fars edebiyatları ile ortak özellikler gösteren Türk edebiyatını hakkıyla öğrenebilmenin yolu, bu dilleri ve edebiyatları bilmekten geçmekteydi.’* (Kurnaz, 2007: 7)

Cemal Kurnaz’ın *‘Şair yetiştiren bir okul var mıydı?’* sorusuna yine eserinde özetle şu cevabı veriyor: Hayır, böyle bir okul yoktu. *‘Şairler, bir çeşit usta-çırak ilişkisi diyebileceğimiz “nazîre” okulunda yetişiyordu.’* Cevabını veren Kurnaz; Nazîre Mecmu’alarını ise şairlik okulunun kayıt defteri niteliğinde olduğunu ve şuaara tezkirelerinde ise şairlik okuluyla ilgili anekdotların yer aldığını ifade etmektedir. Kurnaz, divan şairlerinin yetişme safhalarını kitâbında şu başlıklar altında toplamaktadır:



*Hazırlık Çalışmaları*

*Teorik Çalışmalar*

*Gerekli Kültürü Edinmek*

*Tettebbû' ve Mütala'â*

*Ezberleme*

*Uygulamaya Yönelik Çalışmalar*

*Bir Üstattan Ta'lîm*

*Ta'lîm ve Taklît*

*Nazîre*

*Tercüme*

*Nazîre, Cevâp veya Meşk*

*Nazîrenin Uzantısı: Tahmîs, Tesdîs, Tazmîn*

*İzleme, Faydalanma, Taklît*

*Disiplin Suçları: Sirkât ve İntihâl*

Divan şairlerinin, kendilerini şiir sahâsında yetiştirmeden önce Arapça ve Farçayı öğrenmesi gerekmektedir. Bu dillerde yazılan eserleri okuyup anlayacak hatta bu dillerde şiir yazacak kadar bilmeleri gerekmektedir. (Kurnaz, 2007: 15)

Bilmenin, ilmin ve talimin önemini ilhamdan ön plana koyan divan şairleri şiir sanatında daha iyi eserler verebilmek için sürekli çalışmış ve eser telif etmişlerdir. Divan şiirinin en güzel örneklerini veren Fuzûlî, Türkçe Divanı'nın önsözünde '*İlimsiz şiir temelsiz duvar gibidir.*' sözüyle şairlerin bilime olan yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda divan şairlerinin çoğunun döneminin bilimlerine yakından ilgilendikleri gerçeği araştırmacılar tarafından bilinmektedir.

Şair eğitim basamaklarından olan tettebbû' ve mütalaa; '*bir şeyi iyice inceleme, onunla ilgili bilgi edinme, araştırma*' (TDK, 2005:1968) anlamlarına gelmektedir. İstihâl anlamda ise önceden yazılmış şiirler üzerinde okuma, düşünme ve değerlendirme anlamına gelmektedir. Tezkirelerde; '*...şiir ve inşâda çok tettebbû' eylemiştir,*', '*...şiir ü inşâya çok tettebbû' itmişdür.*', '*...şuarâ-yı Acem kelimâtını tettebbû' etmiştir.*', '*...kasâyid-i Arabîye tettebbû' etmek.*' gibi şairlerin araştırma ve inceleme yapımlarıyla ilgi ifadelerle karşılaşmaktayız. (Kurnaz, 2007: 5)

Şairlerin eğitim basamaklarından olan ‘ezberleme’de ise şair daha genç iken usta şairlerin şiirlerini ezberleyerek kendi özgün üslûplarını arayış içerisine girmektedirler. Şiir ezberlemek Doğu medeniyetlerinde başta Arap edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle şairlerin etrafında râviler bulunur ve bu râviler ezberledikleri şiirlerle kendi kelime dağarcıklarını zenginleştirirken yeni râvilerin de yetişmesini sağlamışlardır. Ezber genç şair için; bir nevi, şiir kültürünün ayak izlerini takip ederek şairin kendi sesini bulmasına katkı sağlayan bir eğitim yöntemidir de diyebiliriz. (Kurnaz, 2007: 6)

Şair yetiştirmede uygulamaya yönelik kavramlardan biri de mûmaresettir. Şiir söyleme alışkanlığı, el yatkınlığı, meleke kazanmak anlamına gelmektedir. Genç şair ezber yöntemiyle sadece hâm söyleyişten ibâret şiirler ortaya koyabilir. Bu hamlıktan olgun ve özgün söyleyişe ancak mûmareset ile erişebilir. Tezkirelerde; *‘Üslûb-ı ma’ânî-i eş’âr ve tarîka-i vâdî-i güftârda mûmâreset ve kudret bulmuş kimesnedür.’*, *‘Şiir ve inşâda çok mahâreti ve ziyâde mûmâreseti var.’*, *‘Şiire hayli mûmâreset itmiş...’*, *‘...şiir fennine mûmâreseti ve nazm-ı kelâma kudreti...’* ifadelerine yer verilerek şairlerin olgunluk kazanmak için ne denli çalıştıkları ifade edilmektedir. (Kurnaz, 2007: 7)

Şair eğitimde uygulamaya yönelik diğer kavramlar ise ‘kûşîş’, ‘âzmâyiş’tir. Kûşîş çalışma-çabalama anlamına gelmektedir. Azmâyiş ise kalem tecrübesi anlamına gelmektedir. Tezkirelerde; *‘Nesrde kûşîşi ve şiirde âzmâyişi vardur.’*, *‘Şiire ki kûşîş itmişdür, sanâyi’-i bedî’iyeden ekser tevrîye üslûbuna veriş itmişdür.’*, *‘Şi’rûn envâ’ına, ilm-i kâfiye ve arûz ve gayre kûşîş itmişdür.’* ifadelerine sıklıkla rastlanmaktadır. (Kurnaz, 2007: 8)

Osmanlı toplum hayatında usta-çırak ilişkisi, her alanda yaygın bir öğrenme yöntemidir. Aynı yöntem şairler için de geçerlidir. Âşık Paşa’nın şu beyti, hayatın her alanında var olan bir uygulamaya da işaret eder:

*Her ne san’at kim cihânda işlenür*

*Anı halk üstâd elinden öğrenür* (Ülgener, 1991: 93)

Bir fütüvvetnâmede geçen şu söz de aynı hususa işaret etmektedir: *'Okumakla yazmakla olmaz tâ üstâddan görmeyince.'* (Ülgener, 1991: 93)

Divan edebiyatında, üstat şairlerin çevresinde toplanan genç şairlerin olduğu bilinmektedir. Bu gençlerin üstadlarıyla olan ilişkileri ve onlardan aldıkları talim çeşitli tezkirelerde yer almaktadır. Bu bağlamda Sehî, Sun'î, Tâli'î ve Şevkî gibi şairlerin Necâfî'den eğitim aldıkları bilinmektedir. (İpekten, 1996: 186)

Genç şairlere hocalık yapanların en meşhuru ise Zâtî'dir. Müneccimbaşıdan ilm-i nücüm tahsil eden şair, Bâyezid Camii avlusundaki dükkânında remil dökerek geçimini sağlamıştır. Onun dükkânı, birçok şairin gelip sohbet ettiği bir edebî okul halini almıştır. Haluk İpekten bu dükkân için *'Yarım asra yakın bir zaman adeta mektep vazifesi görmüştür.'* ifadesini kullanmaktadır. Dükkânın müdavimi olan genç şairler, şiirlerini Zâtî'ye okumuşlar ve onun görüşlerinden istifade ederek kendilerini geliştirmeye çalışmışlardır. Bu Dükkâna gelenler arasında meşhur Bâkî'den başka, Kara Fazlî, Kudsî, Selîsî Ahmet Çelebi, Selîkî gibi şairler de bulunmaktadır. (İpekten, 1996: 238-239)

Şair yetiştirme geleneği içerisinde 'taklit' de bulunmaktadır. Şairlerin doğuştan şiir yazma yeteneklerine sahip oldukları anlayışı tezkîre yazarları arasında kabul görse de çalışarak da şiir yeteneğinin geliştiği fikri de birçok edebiyat otoritesi tarafında kabul görmektedir. Bu nedenle *'şiir-i vehbî'* anlayışının yanında, bunun zıttı olarak ifade edilen *'şiir-i kisbî'* anlayışı da yerini almıştır. İşte bu *'şiir-i kisbî'* anlayışının varlığı beraberinde taklit, çalışma vs. gibi uygulamayı da şairler için zorunlu kılmaktadır. (Kurnaz, 2007: 14)

Şairin yetişmesine katkı sağlayan unsurlardan biri de tercümedir. Şairin yaptığı tercüme, onun hem kelime hazinesini zenginleştirmekte hem tercümesini yaptığı şairin bakış açısından faydalanmasını sağlamaktadır. Şairin tercüme yapabiliyor olması tercümenin yapıldığı dilin gramer bilgisine hâkim olduğunu da göstermektedir. (Kurnaz, 2007: 14)

Şair yetiştirme yöntemlerinden biri de nazîre yazmadır. Araştırma, inceleme, tercüme gibi teorik yöntemlerle şiir yazmayı öğrenen genç şair, nazîre yazarak şiir yazma becerisini artırmaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar, *'Ondokuzuncu Asır Türk*

*Edebiyatı Tarihi* isimli eserinde nazîre yazma hakkında şu ifadeleri dile getirmektedir: ‘*Bu temrinler, eski şiiri hakiki bir atölye çalışması haline getiriyordu. Fuzûlî Necâtî Bey’e seslenir, Bâkî Fuzûlî’yi, Nedîm Bâkî’yi hatırlar. Öbür yandan, bugün sadece ilhâmın birkaç modada hapsolmasına bakarak kötülediğimiz nazîrecilik, şaire, dile ve geleneğin bütün üslûplarına tasarrufu temin ediyordu. Sanatta bu cinsten tasarruf, sanatın dünyâsına tasarruftan başka bir şey değildir. İyi düşünülürse bütün bu temrinleri garplı ressamın müze çalışmalarına benzetmek daima mümkündür. Ve neticeleri de öyle olmuştur. Eski şiirin kendisine mahsus bir academique’i vardır.*’ (Tanpınar, 2012: 21-22)

Nazîrenin bir uzantısı olarak tahmis, tesdis ve tazmin de şairin şiir sanatında gelişmesini sağlayan çeşitli uygulamalardır. Şair başka bir şairin şiirine üçer dörder dizeler ekleyerek yeni bir şiir türü oluşturur. Veya başka şairin mısra veya beytini kendi şiirinin içine yerleştirir. İşte bütün bu şiir meşikleri şairi yetiştiren uygulamalardır. (Kurnaz, 2007: 41)

Şairleri yetiştiren bu uygulamaların divan şiirinde bir gelenek halini almış ve nesilden nesile aktararak verliğini sürdürmüştür. Şairlerin kendinden önce yaşamış üstat şairleri taklit ettiği, onlara nazîreler yazdığı kaynaklarda ifade edilmektedir. Genç şairin taklit, tercüme, uyarlama yöntemleriyle kendileri yetiştirirken bazen de aşırıya kaçarak pek de hoş olmayan ‘*intihâl*’ ve ‘*sirkât*’ gibi ‘*çalma*’ ve ‘*kendine mal etme*’ yaptıklarını görmekteyiz. Ancak şu da bir gerçektir ki bazı şairler birbirinden haberi olmadan ‘*tevârüd*’ diye adlandırılan aynı dizeyi de ortaya koyabilmişlerdir. (Kurnaz, 2007: 41-42)

## **1. 2. Usta-Çırac İlişkisinde Edebî Mekânlar**

Şair yetişmesinde usta-çırac ve hâmî-şair ilişkisini orataya koyduğumuz bu çalışmada bahsi geçen ilişkilerin hangi mekânlarda geliştiği, şairlerin hangi mekânlarda sanat üretimini yaptıkları da önem arz etmektedir.

Şairler yaşadıkları dönemde kendilerini koruyan, kollayayan, lütf ve ihsan da bulunan hâmînin mekânını edebî bir muhit haline getirmiştir. Bu muhitlerin başında, devlet merkezinde padişahın sarayı, devlet büyüklerinin konakları, İstanbul dışında

Sancak merkezlerinde şehzade sarayları veya paşaların, beylerin konakları gelmektedir.

İstanbul ve Edirne'nin dışında Anadolu'da, başta Manisa ve Kütahya olmak üzere, Konya, Amasya, Trabzon gibi şehirler şairlerin rağbet gösterdiği, izzet ve ikram gördükleri birer kültür merkezi haline gelmişlerdir.

### 1. 2. 1. Padişah Sarayları

Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlar, devleti saraylarında yönetmişlerdir. Hükümdarların haremının de bulunduğu padişah saraylarında bürokratik, idarî işlerin yanında başta şiir olmak üzere sanatsal faâliyetlerin birçoğu da yapılmaktadır. Sanatın koruyucusu ve teşvik edicisi konumunda olan padişahın sarayı kültür ve edebiyatın merkezi konumundadır. Bütün marifet sahipleri, âlimler, şairler, sanatkârlar, devletin mutlak hâkimi olan padişahın sarayı etrafında kümelenmişlerdir. Padişahların şiir ve edebiyata olan merakları ölçüsünde bu topluluklar artmış veya eksilmiştir. Padişah sarayı, dışarıda yetişen şairleri koruduğu gibi, bazen kendi içinden de şairler yetiştirmiştir.

Saraya alınarak terbiye edilen çocuklardan şiire kabiliyetli olanlar, sarayda hizmet ettikleri müddetçe, edebiyatın saray içinde de devamını sağlamışlardır. Henüz pek küçük çapta olmak üzere, saray etrafındaki şairler topluluğu ilk defa Çelebi Sultan Mehmed ve Sultan II. Murad devirlerinde Edime Sarayı etrafında meydana gelmiştir. Fatih Sultan Mehmed tarafından devletin merkezi İstanbul'a nakledilince bu topluluk İstanbul Sarayı etrafında kümelenmeğe başlamış ve XV. asır ortalarından sonra Türk edebiyatının merkezi İstanbul olmuştur. (İpekten, 1996: 15)

### 1. 2. 2. Şehzade Sarayları

Osmanlı devletinde güçlü merkezi yönetimin yanında taşralarda idareyi eline alan şehzade sarayları bulunmaktadır. Payitahta padişahın etrafında nasıl şairler bulunuyorsa sancaklarda da şehzadenin yanında şairler bulunmaktadır. Şair eğitimin önemli mekânları arasında şehzade sarayları da yerini almıştır.

Haluk İpekten, '*Divan Edebiyatında Edebî Muhîtlер*' isimli eserinde sancağa çıkan şehzadelerin saraylarıyla ilgili şunları ifade etmektedir: '*XV. ve XVI. asırlarda*

*Osmanlı edebiyatı, başlangıçta Edime ve sonra baş-şehir olunca İstanbul'da gelişip, inkişaf ederken, bunun yanı sıra Rumeli ve Anadolu'da bazı merkezlerde de gelişme zemini bulmuştur. Bunu hazırlayan her şeyden önce, 15-18 yaşlarına geldiklerinde sancak beyi olarak Anadolu'ya gönderilen şehzadelerin sarayları olmuştur.'* (İpekten, 1996: 162)

Bu saraylarda pek çok şair, hizmetli olarak muhtelif vazifelerle şehzadelerin yakınında bulunmuştur. Sarayda ikamet etmeyen şairler ise dışarıdan şiirler sunmak suretiyle şehzadelerin ihsanına nâil olmuştur. Şairler bu şekilde geçimlerini temin etmeye çalışmışlardır. Böylece İstanbul'dan uzak vilayetlerde de daha küçük çapta olmak üzere şehzade sarayları etrafında birer edebî çevre meydana gelmiştir.

Bu şehirler içinde bilhassa XV. asrın başında, Emir Süleyman Çelebi zamanında Edirne; daha sonra Anadolu'da Şehzade Cem ile Sultan II. Bâyezid'in şehzadesi Abdullah ve Sultan Selim'in sancak beyliklerinde Konya; Şehzade II. Bâyezid, oğlu Ahmet ve Şehzade Mustafa'nın valilikleri devrinde Amasya; sancak merkezi olarak pek çok şehzadenin valilik ettiği Manisa; Yavuz Sultan Selim'in sancakbeyi olduğu Trabzon; Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Bâyezid ile Sultan Selim'in buldukları devirlerde Kütahya birer edebiyat ve kültür merkezi hâline gelmiştir. (İpekten, 1996: 162)

### **1. 2. 3. Şair Meclisleri**

Şiir sanatının icra edildiği, genç şairlerin yetiştiği, nazîrelerin, gazellerin, vs. bütün şiirlerinin ortaya konulduğu edebî mekân olarak şair meclislerini, sanat ve kültür ortamı olarak kabul edebiliriz.

Şair meclislerinde toplanan şairler, birbirleriye edebi sohbet ederler, içki içerek ve yazdıkları şiirleri birbirine sunarak edebi bir ortam oluşturmuşlardır. Bu edebî ortamlarla ilgili Haluk İpekten şunları söylemektedir: '*Şairlerin kendi aralarında yaptıkları bu toplantılar, ya dost birkaç şairin bir araya gelmesi, oturup konuşmaları veya muhtelif zamanlarda tertip edilen daha kalabalık şair toplantıları şeklinde görülüyor. Bu toplantılar, ya hali vakti yerinde, edebiyatla ilgilenen bir şahsın evinde olur veya şairler kendi evlerine dostlarını çağırırlardı. Bu çeşit şu'arâ meclislerinin yapıldığı evlerden biri, Necâtî Bey'in Vefâ'daki evidir. Sehi Bey, Necâtî*

*Sun'î, Nakkaş Haydar, mûsikîşinâs Şâvur, damadı Animi-Veledzâde gibi Necâtî Bey'in yetiştirmesi ve yakını olan şairler zaten etrafından ayrılmazlardı. Bunların yanında başka şairler de davet edilir, Vefâ'daki evde oldukça geniş şair toplantıları olurdu.* (İpekten, 1996: 229)

#### 1. 2. 4. Dükkânlar

Divan şairlerinin bir kısmı padişah veya şehzade sarayına girebilmeyi başarmıştır. Hâmîsinin lütuf ve ihsanıyla varlık içerisinde yaşamını devam ettirmiştir. Saraylarda, konaklarda, meclislerde şiirini yazan şairlerin yanında; fakirlik içerisinde hayatını devam ettiren şairler de vardır. Geçimini sağlamak için birçok şair dükkân açmış ve bu dükkânları edebî mekân haline getirmiştir.

Bu dükkânlar içinde en tanınmış Zâtî'nin Bâyezid Camii avlusundaki dükkânıdır. Şair Zâtî, Müneccimzâde'den ilm-i nücûm tahsil etmiş ve remil öğrenmiştir. İstanbul'da açtığı dükkânda remil dökerek, fal açarak hayatını devam ettirmektedir. Geçimi yalnız açtığı bu dükkâna bağlıdır. (İpekten, 1996: 238)

Zâtî'nin dükkânı, devrinde yaşayan hemen bütün şairlerin uğradıkları, toplandıkları bir edebiyat ve kültür mekânı olmuştur. Burası, yarım asra yakın bir zaman âdetâ okul vazifesi görmüştür. Genç şairler, bu dükkâna gelerek hocaları konumundaki Zâtî'ye şiirlerini sunmuşlar ve onun fikrini almışlardır.

Zâtî'nin dükkânının dışında Karamanlı Sübûtî'nin de Karaman pazarında bir dükkânı vardır. Burası da şairlerin uğradığı bir kültür, sanat ortamı halini almıştır. Ancak Sübûtî'nin dükkânı Zâtî'nin dükkânından farklıdır. Zâtî'nin dükkânı okul konumundayken burası daha çok eğlence mekânı gibidir. (İpekten, 1996: 241)

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 1. HÂMÎ İÇİN YAZILAN ŞİİR ÖRNEKLERİ

#### 1. 1. Leylâ Hanım'ın Hâmîsi İçin Yazdığı Şiir

Der-Sitâyîş-i Re'isü'l-Etîbbâ-i Sultani 'Abdü'l-Hak Efendi

*Göñül hayli zamândır kim esîr-i derd ü mihnetdir*

*Humâr-ı derd-i serle mübtelâyı renc ü 'illetdir*

*Gam-ı derd-i dilimden gerçi şekvâ eylemem ammâ*

*Felekden gördüğim cevri ü meşakkat bâ-nihâyetdir*

*Ne gûnâ hak-i pâya 'arz u şekvâ eyleyim bilmem*

*Çekilmez vaz'-ı nâ-hemvârı çarhuñ bâr-ı minnetdir*

*O rütbe yâre açdı cism-i zâra ser-be-ser iflâs*

*Bu derdiñ çâresi ancak re'îs-i ehl-i hikmetdir*

*Şudûruñ âb-ı rûyı ya'ni 'Abdü'l-Hakk Efendi kim*

*Zülâl-i nutkı ehl-i derde iksîr-i sa'âdetdir*

*Felekler rûşenâdır hikmetü'l-işrâk-ı re'yinden*

*Mu'allâ-paye mihr-i asumân-ı rahm u şefkatdir*



*Felâatun-ı zamân Ristû-hired dâniş-ver-i 'âlem  
Hüner bâbînda bende her-dem ü yâri dirâyetdir*

*İder bir sözle Câlînûs 'ı mülzem cânı isterse  
Ma 'ârifde fezâ 'ilde kelâmı sırr-ı hikmetdir*

*Hicâbından soğuk der dökdürirdi İbni Sînâ 'ya  
Ma 'ârifle o rütbe zâtı zîrâ germ-ülfedir*

*Tabîb-i padişahân-ı cihândır zâtı ced-ber-ced  
Vücûd-ı bî-nazîri revnâk-ı gülzâr-ı devletdir*

*Vücûdîñ Hak Ta 'âlâ merhametle eyleyüp hem-zâd  
Der-i devlet-medârı ehl-i derde cây-ı râhatdır*

*Öpüp dâmânîñ evvel dâder-i zî-şânı merhumuñ  
Dehânımdan o lezzet gitmedi hâlâ o lezzetdir*

*Unutmam gördiğim ihsanı bâbîndan Hudâ 'âlim  
Felekde iftihârım olsa da ancak o devletdir*

*Değil evsâfiñi haddim murâd 'arz-ı 'ubdiyyet*

*Anı 'arz-ı hüner zann itme yâhud şâ'iriyyetdir*

*Melâzâ bu perişân 'arz-ı hâlim 'arz idüp şâha*

*Şifâ-yâb it dil-i bîmârımı vakt-i 'inâyetdir*

*Kenîzende 'inâyâtına istihkâk yok ammâ*

*Bu ihsanıñ olursa validim merhûma hürmetdir*

*'Înâyet 'âdet ise şâ'ire sûy-ı ekâbirden*

*Selâtin-i 'iz'âma ittihâz itmek de sünnetdir*

*Yeter Leylâ du'aya başla tatvîl-i kelâm itme*

*Du'a ol zât-ı 'âli-şâna hakkâ ki 'ibâdetdir*

*Du'ası nezd-i Hak'da bî-kesâniñ çünki makbûldür*

*Hemân eyle du'a kaldır eliñ vakt-i icâbetdir*

*Kederden hıfz idüp evlâd u ahfâdıyla Hak zâtın*

*Disünler hanedanı haşre dek a'lâma zînetdir (Arslan, 2003: 114-115)*

### **1. 2. Nâilî'nin Hâmîsi İçin Yazdığı Şiir**

*Kıt'a der-Ahmet Paşa İbn-i Köprülü*

*Nücûm imiş turalım rîze-seng-i vâdî-i aşk*

*Çerâğ-ı şâm-ı garîbân yine siyâhîdir*

*Hidâyet eylemeyince ne çâre hâdî-i aşk*

*O nâmurâda ki reh-güm-künân-ı âhıdır*

*Be-hakk-ı hürmet-i hâk-i derin hudâvendâ*

*Ki dûr olanlara sermâye-i tebâhîdir*

*Be-hakk-ı hân-ı gedâyî-i ni'met ü cûduñ*

*Yanımda mâ'ide-i feyz-i subhgâhîdir*

*Benim o rind-i kalender ki cur'adânımda*

*Gubâr-ı hayret ü esrâr-ı Hak kemâhîdir*

*Benim o hırka be-dûş-ı fenâ ki destimde*

*Bir iki pâre-i nân ni'met-i ilâhîdir*

*Hudâya hamd ki bir ferde ihtiyâcım yok*

*Gınâ-yı kalb bana nüzl-i lâtenâhîdir*

*Benim o zâviyedâr-ı fenâ ki heft ahter*

*Çerâğ-ı mahfelidir şem-i hânkâhıdır*

*Yine bununla kul olmak kapıda sultanım*

*Fakire genc-i kerem mahz-ı padişahîdir*

*Çıkarma şi'ri gibi Nâ'ilîyi hatırdan*

*Ki ol sadeğe bu dürrüñ karârgâhıdır*

*Niteki râgıp olup şi're sadr-ı a'zamlar*

*Hemîşe ehl-i dil ü dânişin penâhıdır*

*Hudâ vücûduñu hıfz eylesin hatalardan*

*Ki âfitâba şeref irtifâ-ı câhıdır (İpekten, 1990: 120-121)*

### **1. 3. Figânî'nin Hâmîsi İçin Yazdığı Şiir**

*Kasîde-i Der Medh-i Padişah-i Zillu'llâh Hazret-i Sultan Süleymân*

*'Azm-i şikâr idince şeh-i Kahramân-i ceng*

*Ser-geşte oldı havf ile bu nîl-gûn neheng*

*Aldı kemân-i Rüstemi Zâl-i felek ele*

*Derrende cân-verlere atmag için hadeng*

*Kavs-i kuzah kanadı vü minkârı mâh-i nev*

*'Ankâ-yi çarha cirm-i dırahşân-i mihr çeng*

*'Ankâ iken hamâme gibi çizginür döner*

*Ser-geşte oldu havfün ile çarh-i nîl-reng*

*İskender-i vegâ vü Nerîmân-i kâr-zâr*

*İsfendiyâr-i ma'reke Efrâsiyâb-i ceng*

*Sultan-i berr ü bahr Süleymân-i şark u garb*

*Şahib-kırân-ı dehr şehenşah-i nîk-neng*

*Fahr idinürdi ey şeh-i gerdûn-kevkebe*

*Tutsa rikâbiñ âşafumuñ Husrev ü Peşeng*

*Kem kullaruñ durur ki salınmışdur uçlara*

*Sultan-i Mısr şâh-i 'Acem Erdel ü Fireng*

*Telh olduğına kâm-i bahr bu durur sebeb*

*Şu oldu havf-i tîguñ ile zehre-i neheng*

*Şol haddedür sükûn ü vekâruñ ki olmaya*

*Bâr-i girân-i haşmetüñe kûh-i Kâf deng*

*Cândan ümîd kesdi görüp berk-i tîguni*

*Gökde bulutla ceng ü cidâl eyleyen peleng*

*Arkurı gelmesün şehe diyü hizebr-i kûh*

*Baş açdı girdi rezme koyup dâmeniñe seng*

*Olup havâle sıtma gibi gör ki şeşperüñ*

*Dar-i cihânı eyledi anuñ gözini teng*

*Cân atdı Kâfa havf ile Simürg bâl açup*

*Pervâz idince nâvek-i şâh-i huçeste neng*

*Her kim içerse katre-i peykânuñu geçer*

*Katmışlar ana şu virür iken meger şereng*

*Yedüp götürmege şeh-i hâver rikâbuña*

*Takdı sipihr şirine zer-kar paleheng*

*Fürsün ne câmi var gele karşuña kim okun*

*Ger kuh-i Kâf olursa siper eylemez direng*

*Her kim tekâvür üzre göre dir seni şehâ*

*Sultan-i hâver-i felek-i lâciverd-reng*

*Destüñe konalı seniñ ey şâh-bâz-i kadr*

*Oldı sipîhr beyzâları ayagıña zeng*

*Bir sûret ile dahi görünirdi midhâtüñ*

*Âyîne-i tabî'atümi tutmasaydı jeng*

*Tab'-i Figânî yüksek uçardı Hümâ gibi*

*Şâh-i yegâne itse ana ragbet-i güleng*

*Tab'um semendini koşaram ehl-i nazm olan*

*Meydâna gelsün eylesün hiç 'özü-i leng*

*Terk eyle lâfi dâver-i devrâna kıl du'a*

*Tab'un çü oldı midhat-i zâtıñda lâl ü deng*

*Türk-i felek nitekim alup destüñe kemân*

*Nahcîr kasdına ata her cânibe hadeng*

*Horşîd mâkiyânî ola bezmüñe kebâb*

*Mutrib o bezme Zöhre-i zehrâ-yi şûh ü şeng (Karahana, 1966: 3-5)*

#### **1. 4. Hâyâlî Bey'in Hâmîsi İçin Yazdığı Şiir**

**Kasîde Berây-i Sultan Süleymân Hân**

*Tarikat ehlidir sâhib-vilâyet tuğ-ı Sultânı*

*Hidâyet yolların göstermeğe gönderdi Hak anı*

*Ve ya hod bir nigâr-ı serv kadd-i nâz-perverdir*

*Gönüller cem 'ine ba 'is ser-i zülf-i perîşânı*

*Duhânî lâledir sahrâ-yi izz ü nâzda bitmiş*

*Götürsün şemsi dülbendinde her gün âsumânı*

*Acemde cezbe-i didârınıñ şurîdesi bihad*

*Esîr etmiş kara zülfü de iklîm-i Karamanı*

*Hümây-i evc-i 'izzettir salarsa üstüme sâye*

*Çekem pehlûya sancak adlı bir serv-i hırâmânı*

*Bugün bu çâr tuğ-ı çâr âyini durur Şâhuñ*

*Saray-i devletin eflâke ermiş çâr erkânı*

*Hayâli gibi bir divane-i jülide-mûdur kim*

*Perîşân eylemiş kendin görüp Sultan Süleymânı*

*Ne sultan zill-i Rahmân âfitâb-ı din ü devlet kim*



*Ser-i bed-hâhına vermez vücûdu tîğ-i bürrânı*

*Hakikat bahriniñ dürrü tarikat mülkünüñ Şâhı*

*Hidâyet çarhınıñ mâhu mürüvvet tahtınıñ Hânı*

*Süleymân mülküne mâlik veli müstağni-i 'âlem*

*Sa 'âdet Mısrına Yûsuf velî Yûsuf ana sâni*

*Ser-i a'dâ ile Şâha müşerref kul demi geldi*

*Çekerler intizâr-ı nîzeler yalmanı yalmanı*

*Sana gîsûy u şâhidle olupdur nağme-i mutrib*

*Kemend-i sayd-ı Behrâmî sadâ-yi kûs-ı Hâkânî*

*Gülistân içre bülbül nağmesinden eylediñ tercîh*

*Sen ey Şeh rezm meydânında hây-huy-ı merdânı*

*Karınca hirmen-i ihsanınıñ çün dâne-çînidir*

*Nola şemşîriniñ olursa vahş u tayr mihmânı*

*Ben ol dürrem ki hurşîd-i kademden perveriş buldum*

*Înâyet mevci salmadan cihâna bahr-i Ummânı*

*Benim gönlüm sımakdan ey felek kıl ihtirâzı kim*

*Şikest olsa olur her pâresi elmâs peykânı*

*Vücûdu zevrâkıñ eyler adûnun her nefes nâyâb*

*Duhân-ı âhuma dersem nola deryâ-yi zulmânî*

*Ne baküm var hasûd-ı kine-cûdan devlet-i Şehde*

*Ne mümkündür sımak mînâ-yi nâzik-tab sindanı*

*Nitekim çâr tûğ-ı çâr yâr-âyin-i ‘Osmânî*

*Ola devlet sarayınıñ memâlik içre erkânı*

*‘Âlem gibi ser-efrâz ol kılıc gibi cihângîr ol*

*Siper gibi kaşın çîniyle al Çîn ü Horâsânı (Tarlan, 1992: 58-59)*

### **1. 5. Nâdirî’in Hâmîsi İçin Yazdığı Şiir**

*Kasîde Der Medh-i Sultan Ahmed Hân*

*Merhabâ ey hazret-i sâhib-kırân-ı kâmkâr*

*Hayr- makdem ey şehen- şâh-ı Süleymân iktidâr*

*Cünbişi rahşuñ bisât-ı hâke saldı zelzele*

*Gulgul-ı kûsuñ basît-i çarhı itdi bî- karâr*

*Çeşm-i bedhâha sevâd-ı gerd-i esbün tîre-şeb*

*Dîde-i cana rikâbun şu'lesi rûşen nehâr*

*Hurrem oldu makdemünden gülsitân-ı Edrine*

*Gûyiyâ fasl-ı hazân içre irişdi nev- bahâr*

*Sanma kim bârân-ı rahmet yağdı ol dem âsümân*

*Reh-güzâruñ üzre dürr-i âb-dâr itdi nisâr*

*Çarh-ı atlasdan geçer sandum Burâk-ı Ahmed'i*

*Ferş-i atlasdan semend-i azmün eylerken güzâr*

...

*Server-i vâlâ- himem ser-çeşme-i fazl u kerem*

*Dâver-i âlî- 'âlem Cemşîd-i hûrşîd- iştihâr*

*Şâh-ı Behrâm-intikâm-ı arsa-i peygâr u ceng*

*Mâh-ı gerdûn- ihtişâm-ı evc-i kadr u i'tibâr*

*Hüsrev-i âli-nazâr hâkân-ı İskender-zafer*

*Ya'ni sultan Ahmed ol Dârâ-yı devr-i rüzgâr*

*Ol şehen- şah-ı felek-dergâh-ı vâlâ-rütbe kim*

*Dergehiñde rûy-mâl eyler şehân-ı tâc-dâr*

*Bûy-ı hulkundan mu'attar çâr- bâğ- unsırı*

*Nûr-ı 'adlinden münevver nüh-kıbâb-ı zer-nigâr*

*Bende-i dergâh-ı kadri Behmen ü Efrâsiyâb*

*Beste-i fitrâk-ı kahr ı Rüstem ü İsfendiyâr*

*Bir Süleymân 'dur götürmüş taht-ı zerrinin sabâ*

*Sanma kim altun eğerle rahşîña olmuş suvâr*

*Müşteridür pençe-i hûrşîd ile itmiş kıran*

*Güyyâ dest-i şerîfnde o fass-ı şu'le-dâr*

*Maşrık u magrib müsahhar darbet-i şemşîrine*

*Zir-dest-i himmetiñde mülk-i Rûm u Zengibâr*

*Görse kahr u lutfunu itmezdi nakl-i mâ-mezâ*

*Kahramân u Hâtem 'i vasf eyleyen dâna-yı kâr*

*Sanma kim yalun kılıç destinde cevher gösterür*

*Nâr-ı kahrından çıkup bir şu'le olmuş pür-şerâr*

*Lûle-i top-ı neberdinden duhân içdi felek*

*Ebr sanmam kim dimâgından olur dūd âşikâr*

*Zîn-i zerrîninde mihri tabl-bâz itmek gerek*

*Devlet ü ikbâl ile itdükçe aheng-i şikâr*

*Goncede bâd-ı sabânuñ gerdi kalmışdur meger*

*Devr-i 'adlinde eger var ise bir dilde gubâr*

*Su gibi aksa n'ola dil ayağı topragiña*

*Geçer ihsandur olur deryâya mâ'il cûybâr*

*Âlem-i cûduñ bahâr ile hazânuñ gösterür*

*Dest-i ihsan ile olsa nukre-pâş u dür-nisâr*

*Nice bir tasdî idersiñ fârig ol ey Nâdirî*

*Ehl-i iz'ânun kelâmında gerekdür ihtisâr*

*İltifât-ı hazreteynden behre-dâr olsan n'ola*

*Bende-i mevrûsı olmakla idersiñ iftihâr*

*Evvelâ lutf-ı firâvân eyleyüp Sultan Murâd*

*Dergehiñde abd-ı memlûk eyledi bir ihtiyâr*

*Sâniyâ Sultan Muhammed Hân idüp ez'âfiñi*

*İtdi ihlâs u 'ubûdiyet esâsın üstüvâr*

*Şimdi hâkân-ı cihâna lâyık oldur kim ide*

*Bende-i dîrî nesin manzûr-ı çeşm-i i'tibâr*

*Tâ ki sultan-ı kevâkib eyleyüp cevân-geri*

*Her zamân bir burc-ı a'lâdan ide arz-ı izâr*

*Gâh mihr-i âlem-ârâ gibi cevân eyleyüp*

*Geh serîr-i saltanâtla eyle kutb-âsâ karâr*

*Kanda gitseñ rehberüñ Hızr u refîkuñ evliyâ*

*Kanda tursañ hem-nişînüñ ni'met-i Perverdigâr (Küleççi, 1989:50-56)*

## SONUÇ

Dünya sanat tarihi incelendiğinde bütün medeniyetlerin sanat ile yakından ilgilendiği görülmektedir. Siyasî olarak topluma yön veren yöneticilerin de sanata müdahil oldukları ve sanatçıyı etkiledikleri bir gerçektir.

Avrupa’da birçok yönetici bizzat sanatçıyı desteklemiş ve onun önünü açacak çalışmalar yapmıştır. Michelangelo, Shakespeare, Mozart, Bach gibi sanatkârlar yönetici konumdaki ailelerin himayesinde kalıcı eserler ortaya koyabilmişlerdir.

İslam medeniyetinin egemen olduğu toplumlarda (Arap-Fars-Türk) ise yöneticiler sanatçıları yakın çevrelerine almış ve onların yetişmesine katkı sağlamıştır. Sanatçılar ve bilim adamları, telif ettikleri eserleri dönemin yöneticisine sunarak onları onurlandırmış ve onların bir nevi onayını almıştır. Aynı zamanda Arap ve Acem şairleri memduhlarını öven kasîdeler yazmış, divanlarda yerini alan bu eserler günümüze kadar gelmiştir.

Osmanlı devletinde de sanatçıların gelişmesine, eğitimlerine devlet adamları katkı sağlamışlardır. Fuzûlî, Bâkî, Nef’î, Nedîm gibi şairler başta olmak üzere birçok şair devlet ricalinden ilgi görmüş ve onların yardımlarıyla hayatlarını idame etmişlerdir. Bu karşılıklı ilgi ve münasebet sayesinde hem hâmînin ismi yaşatılmış hem de şairin yetişmesine katkı sağlanmıştır.

Divan şairinin yetişmesinde ve eğitiminde usta-çırak ilişkisini bir okul gibi düşünmek mümkündür. Genç şairler, usta şairlerden eğitim alarak kendi özgün şiir anlayışlarını ortaya koymaktadırlar. Şair Zâtî’nin Bayezid Cami avlusundaki dükkânı, usta-çırak ilişkisi ile şair eğitiminin gerçekleştiği en önemli mekânlardan biri olarak sanat ve edebiyat tarihinde yerini almaktadır.

Son olarak divan şairini, şiir alanında geliştiren unsurlardan biri de nazîre yazma geleneğidir. Nazîre, şairlerin adeta uygulama dersidir. Bu gelenek, şairin kendisine usta bir şair seçerek onun şiiri üzerinde çalışmalar yaparak kendisini geliştirmesine katkı sağlamaktadır.

## KAYNAKÇA

- Ak, Coşkun (2001), *Şair padişahlar* (1.Baskı).Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınevi.
- Akkuş, Metin (1993), *Nef'i Divanı* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aksoyak, İ. Hakkı (1999). *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanlarının Tenkîtlî Metni*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akyüz, Kenan, Beken, Süheyl, Yüksel, Sedit, Cunbur, Müjgan (2000). *Fuzûlî Divanı* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Altuner, Üzer (1989). *Safâyî ve Tezkîresi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Andrews, Walter (2012). *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı* (7.Baskı).İstanbul, İletişim Yayınları.
- Armutlu, Sadık (2002). Gazneliler ve Selçuklular Döneminde Edebî Gelenek. *Türkler Ansiklopedisi*, C.5, 872-879. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Aynur, Hatice, Çakır, Müjgan, Koncu, Hanife, Kuru, Selim, Özyıldırım, Ali (2013).*Kasîdeye Medhiye* (1.Baskı).İstanbul: Klasik Yayınları.
- Aypay, İrfan (1998). *İzzet Ali Paşa Divanı ve Nigâr-nâme* (1.Baskı). İstanbul: Müstakil Yayınları.
- Batur, Tekin (2013). *Osmanlı'da Saltanat Kavgaları* (1.Baskı).İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Berkes, Niyâzi (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (2.Baskı).İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Bozkurt, Ömer, Turgay, Ergün (1998). *Kamu Yönetimi Sözlüğü* (2.Baskı).Ankara: TODAİE.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1978). 16.Yüzyılda Yaşamış Bir Kadın Şair: Nisâî. *Tarih Enstitüsü Dergisi* (9.Sayı),405-416.



Çavuşoğlu, Mehmet (1980). *Vasfî Divanı* (Tenkitli 1.Basım).İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Çetinkaya, Ülkü (2000). Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış. *Turkish Studies* (Volume 3/4), 283-328.

Çiftçi, Faruk (2004). Hassân bin Sâbit'in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiyeler. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* (4.Sayı), 79-95.

Çolak, Songül, Hilooğlu, Cennet (2010). Osmanlı İktidar Anlayışı Çerçevesinde Şiir. *Bilig Dergisi* (Sayı 53), Sayfa 89-102.

Dadaş, Cevdet (2002). Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şairlere Verilen Câize ve İhsanlar, *Türkler Ansiklopedisi*, C.11,748-757. Ankara: Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi.

Davudoğlu, Ahmet (1994). Devlet, *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt IX), 234-240.İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.

Demir, Ömer, Acar, Mustafa (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. (3.Baskı).Ankara: Vadi Yayınları.

Dilçin, Cem (2011). *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler* (1.Baskı).İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Dilçin, Cem (2004). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (8.Baskı).Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Durmuş, Işın, Tuba (2009). *Tutsan Elini Ben Fakirin* (1.Baskı).İstanbul: Doğan Yayınları.

Ed-Dûrî, Abdülazîz (1995). Emîr, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 11), 121.İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.

Eroğlu, Cem (1990). *Devlet Nedir* (3.Baskı).İstanbul: İmge Yayınları.

- Eroğlu, Haldun (2004). *Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumu* (1.Baskı).İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Ersoylu, İ. Halil (1989). *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı* (1.Baskı).Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Es-Seâlibî, Ebu Mansur (1997). *Hükümdarlık Sanatı* (1.Baskı).İstanbul: İnsan Yayınları.
- Eyduran, Aysun Sungurhan (1999). *Tezkîretü's-Şu'arâ*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Faroghi, Suraiye (2011). *Yeni Bir hükümdar Aynası* (1.Baskı).İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gibb, E. J. Wilkinson (1907). *Osmanlı Şiir Tarihi* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Göze, Ayferi (2007). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (11.Baskı).İstanbul: Beta Yayınları.
- Güler, Kadir, Yaşar, Kerim (2010). *Divan Şiirinde Câize* (1.Baskı).Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Halman, Talat Sait (2002). Şiir Sanatının İmparatoru: Bir Şair Olarak Muhteşem Süleyman, *Türkler Ansiklopedisi*, C.11,718-722. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Hançerlioğlu, Orhan (1986). *Toplumbilim Sözlüğü* (1.Baskı).İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İrkılata, Mehmet (2007). *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- İlhan, Avni (2000). İmamet, *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 22), 201-203.İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (1999). *Son Asır Türk Şairleri* (1.Baskı).(Haz. Müjgan Cunbur).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

İnalcık, Halil (2013). *Şair ve Patron* (5.Baskı).Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İpekten, Haluk (1996). *Divan Edebiyatında Edebi Muhîtlер* (1.Baskı).Ankara: MEB Yayınları.

İpekten, Haluk (1996). *Nâilî Divanı* (3.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.

İsen, Mustafa (1994). *Acıyı Bal Eylemek* (2.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.

İsen, Mustafa (1999). *Latîfî Tezkîresi* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.

İsen, Mustafa, Kurnaz, Cemal (1990). *Şeyhî Divanı* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.

İsen, Mustafa, Bilkan, Ali Fuat, Durmuş, Işınsu, Tuba (2012). *Sultanların Şiirleri* (1.Baskı).İstanbul: Kapı Yayınları.

İspirli, Serhan Alkan (2007). *Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı* (1.Baskı).Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Kabaklı, Ahmet (2011). *Divan Edebiyatı* (3.Baskı).İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Kahramanoğlu, Kemal (2006). *Divan Şiiri (Değişen Dünyada Kaybolmuş Paradigma)* (1.Baskı).Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.

Kahramanoğlu, Kemal (2015). *Modernliğin Gölgesinde Divan Şiiri* (1.Baskı).Konya: Palet Yayınları.

Kalkışım, Muhsin (2003). Osmanlı Devletinde Şair ve Yazarları Himaye Kriterleri. *Milli Folklor* (Sayı 57), 105-109.

Kaplan, Mahmut (1996). *Neşâti Divanı* (1.Baskı).İzmir: Akademi Kitabevi.

Karahan, Abdülkadir (1954). *Nef'î, Hayatı, Sanatı, Şiirleri* (2.Baskı).İstanbul: Varlık Yayınevi.

Karahan, Abdülkadir (1985). *Nef'î Divanından Seçmeler* (1.Baskı).Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karahan, Abdülkadir (1966). *Figânî Divançesi* (1.Baskı).İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Vakfı Yayınları.

Karaköse, Saadet (1994). *Nev'izâde Atâyî Divanı*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kazıcı, Ziya, (2010). *Osmanlıda Toplum Yapısı* (1.Baskı).İstanbul: Bilge Yayınları.

Kılıç, Filiz (2000). *Şehzade Bâyezid Hayatı ve Divanı* (1.Baskı).Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kılıç, Filiz (1994).*Meşâ'irü'ş-Şu'arâ İnceleme-Tenkitli Metin*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kırpık, Cevdet (2016). *Osmanlı'da Şehzade Eğitimi* (1.Baskı).İstanbul: Ötüken Yayınları.

Köktürk, Abdullah (2011). Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(13), 73-97.

Kurnaz, Cemal (1987). *Hayâlî Bey Divanı Tahlîli* (1.Baskı).Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.

Kurtaran, Uğur (2014). Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumuna Yeni Bir Bakış, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (Volume 9/4), 759-778.

Kutluk, İbrahim (1989). *Tezkîretü'ş-Şu'arâ* (2.Baskı).Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Küçük, Sabahattin (1994). *Bâkî Divanı* (1.Baskı).Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Macit, Muhsin (1997). *Nedîm Divanı* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mengi, Mine (1995). *Mesîhî Divanı* (1.Baskı).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mermer, Ahmet (1997). *Karamanlı Aynî ve Divanı* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mermer, Ahmet, Keskin, Koç, Neslihan (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Okuyucu, Cihan (1994). *Cinâni Hayatı Eserleri Divanının Tenkîtili Metni* (1.Baskı).Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler* (2.Baskı).İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ortaylı, İlber (2014). *Osmanlı Sarayında Hayat* (4.Baskı).İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Öztürk, Murat (2013). Klasik Türk Edebiyatında Padişaha Yapılan Yergiler, *Turkish Studies* (Volume 8/1), 2143-2164.
- Pala, İskender (2003). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (12.Baskı).İstanbul: LM Yayınları.
- Pala, İskender (2005). *Akademik Divan Şiiri Araştırmaları* (2.Baskı).İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pala, İskender (2013). *Âşinâ Güzeller* (10.Baskı).İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pierce, Leslie (2012). *Harem-i Hümayun* (6.Baskı).İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sefercioğlu, Mustafa Nejat (2001). *Nev'i Divanı'nın Tahlili* (2.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.

- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2012). *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (19.Baskı).İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (1992). *Ahmed Paşa Divanı* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (2009). *Fuzûlî Divanı Şerhi* (5.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (1992). *Hayâlî Divanı* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (1963). *Necâtî Beg Divanı* (1.Baskı).İstanbul: MEB Yayınları.
- Tezcan, Nuran (2016). *Divan Edebiyatına Yeniden Bakış* (1.Baskı).İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tökel, Dursun Ali (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar* (1.Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Turner, Bryan (1997). *Max Weber ve İslam* (2.Baskı).Ankara: Vadi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası.
- Ülgener, Sabri F. (1991). *İktisadî Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası* (2.Baskı).İstanbul: Derin Yayınevi.
- Üzüm, İlyas (1997). İslam'da Devlet Yönetiminin Yeri, *Köprü Dergisi* (Sayı 58), Sayfa 61-88.
- Weber, Max (1993). *Sosyoloji Yazıları* (3.Baskı).İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Yalar, Mehmet (2009). İslamî Arap Şiiri ve Hz. Peygamber, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Sayı 1), Sayfa 61-88.
- Yazır, Elmalılı Hamdi (2007). *Kur'ân-ı Kerîm Meali* (1.Baskı).İstanbul: Sentez Yayınevi.
- Yıldırım, Nimet (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü* (1.Baskı).İstanbul: Kabalcı Yayınevi.



**T.C.**  
**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**  
**Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü**



**Özgeçmiş**

Adı Soyadı:	İSKENDER ULAŞ		İmza:	
Doğum Yeri:	KAHRAMANMARAŞ			
Doğum Tarihi:	07.12.1984			
Medeni Durumu:	EVLİ			
<b>Öğrenim Durumu</b>				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	KARAMANLI İ.Ö.O.	İLKÖĞRETİM	KAHRAMANMARAŞ	1997
Ortaöğretim	KARAMANLI İ.Ö.O.	İLKÖĞRETİM	KAHRAMANMARAŞ	2000
Lise	İBRAHİM ÇALIK LİSESİ	LİSE	KAHRAMANMARAŞ	2003
Lisans	SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	KAHRAMANMARAŞ	2007
Yüksek Lisans	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ	EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ	KONYA	
Becerileri	MICROSOFT OFFİCE PROGRAMLARI			
İlgi Alanları:	DİVAN EDEBİYATI, ŞİİR, MÜZİK.			
İş Deneyimi:	2008 YILINDAN İTİBAREN TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ YAPMAKTAYIM.			
Aldığı Ödüller:	----			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	DOÇ. DR. KEMAL KAHRAMANOĞLU YRD. DOÇ. DR. LÜTFİ ALICI			
Tel:	0542 576 99 69			
Adres	SELÇUKLU MAHALLESİ, ALKAN SOKAK, DİRİLİŞ APARTMANI, NO:2 BOLVADİN/AFYONKARAHİSAR			